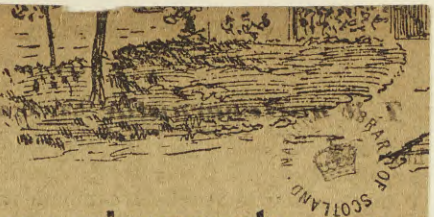

ABS. 1.81. 273

22
/ 27

Kronprinsparets nya s

Färdig till inflyt

I våras meddelades, att kronprinsparet inköpt en arkitekten F. Boberg tillhörig villa i närheten af Lilla Skuggan vid Värtan och ämnade inreda densamma till sportstuga. De härför nödvändiga ombyggnadsarbetena ha nu utförts, och den lilla villan står färdig att begagnas från den 1 november.

Den är belägen vid den så kallade Norrviken alldeles undan och osynlig från i närheten gående vägar. Med sjön alldeles inpå och vackra utsikter västerut inåt Stocksund och åt andra hållet öfver Tranholmen och Lidingön, kan läget med skäl kallas förtjusande. Byggnaden är till det yttre ingalunda af någon storslagen karaktär, tvärtom verkar den mycket enkel, men på samma gång inbjudande och treflig. Den innehåller två våningar, den nedre tre rum och kök, diskrum och garderober samt den öfre med fem rum, hvaraf fyra mycket små. Vid inträdet kommer man först in i en ganska rymlig tambur, i hvilken man till vänster har småprinsarnes rum, stort och präktigt samt med fönster åt söder. Till höger från tamburen kommer man in i kronprinsessans rum, som äfvenledes är ganska rymligt och med stora fönster utåt sjön. Det tredje rummet här nere har erhållits genom att bygga om-

Skottska släkter i Sverige.

En personhistoriskt förfaren författare berättar ett och annat om hvilka från Skottland inflyttade släkter vi ha här i Sverige och som apropå det svenska deltagandet i Glasgow-utställningen kunna komma i åtanke i samband härmed.

Den äldsta och äfven förnämligaste af dessa inflyttade skottska släkter är familjen Stuart, härstammande från kungaätten med detta namn. Dess förste representant var Johannes Stuart, hvilken inflyttade på Erik XIV:s tid, blef svensk öfverste och generalkvartermästare samt afled 1618. Ättens mest bekanta nuvarande medlem är riddarhussekreteraren John Stuart. Vidare erhöll fältmarskalcken Robert Douglas grefvevärdigheten af drottning Kristina och blef stamfader för den svenska grenen af denna ätt, hvars nuvarande hufvudman är landslöfdingen Ludvig Douglas. Ätten Spens inkom med general Jakob Spens på Karl IX:s tid. Nuvarande hufvudman är f. d. landshöfding Harald Spens.

Andra på Riddarhuset introducerade skottska släkter äro Belfrage, Bruce, Sinclair, Duvall (Mac Dougall), Ramsay, Netherwood, Crafoord, Leijel och Haij, Från Skottland kommer äfven den på 1440-talet från England dit inflyttade slakten Hamilton, hvilken f. n. har en friherrlig och en greflig gren här i landet. Hufvudman för den förstnämnda är frih. Hugo David Hamilton af Hageby, och för den senare grefve Adolf Hamilton till Barsebäck. Den grefliga ätten Hamilton har omkring ett hundratal manliga medlemmar här i landet, bland hvilka den mest framstående är finansministern grefve Hugo Hamilton. Senare introducerade skottska ätter äro Nisbeth, Bennet, af Klercker, Ffeiff, von Wright, Maule, Montgomery, Murray och Seton.

En annan framstående skottsk släkt är familjen Dickson, som härstammar från Kellso i Skottland. De båda bröderna Robert och James Dickson inflyttade till Göteborg i början af 1800-talet. Släktens

hufvudman är f. n. hr Charles J. Dickson i Stockholm och bland dess förnämsta medlemmar märkas framlidne frih. Oscar Dickson i Göteborg samt öfverståthållaren i Stockholm Rob. Dickson. Vidare släkten Gibson, som härstammar från släkten Arbroath, samt släkterna Keiller, Barclay, Seaton, Thorburn, Macfie, Mac Key (Key), Gahn (förut Colquhoun), Ennes (Innes) m. fl.

”Den svenska kyrkans bekännelse-
krifter äro det Apostoliska, det Ni-
enska och det Athanasianska Symbo-
um samt den oförändrade Augsburg-
ra bekännelsen, antagen genom Upp-
ala mötes beslut år 1593, så öck Augs-
urgiska bekännelsens apologi, Schmal-
aldiska artiklarna, Luthers mindre
och större katekeser och konfördieför-

ser
me
rir
alc
gå
Sk
nu
än
sa

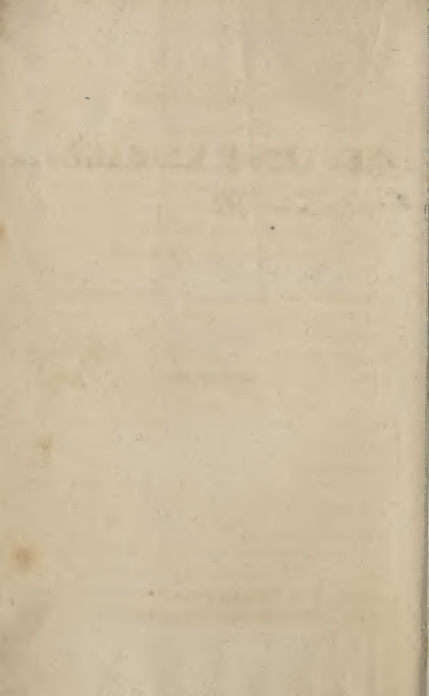
Trist. Pher. unvaria

5-6. at the end

Author's ⁱⁿ Filing by law 18 affi
Dec 28 1835 -

Edin 1904

KONUNG GUSTAF ADOLFS
SKOTTSKA KRIGARE.

EFTER

"THE MEMOIRS OF SIR JOHN HEPBURN."

ETT BIDRAG TILL TRETTIOÅRIGA KRIGETS HISTORIA.

AF

JAMES GRANT.

ÖFVERSÄTTNING.

STOCKHOLM,
PÅ ALB. BONNIERS FÖRLAG.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS JOH. BECKMAN, 1853.

ERINRAN.

Originalen till närvarande skrift utkom i Edinburgh 1851 under titeln: »Memoirs and Adventures of Sir John Hepburn»; men förf. har i dessa »Hepburns Memoirs» meddelat så mycket om sin hjeltes landsmän och kamrater i Gustaf Adolfs härar, att den titel, som blifvit vald för den Svenska öfversättningen, derigenom torde vara fullkomligen rättfärdigad. Att Sveriges arméer i Trettioåriga Kriget till största delen utgjordes af utländningar, är allmänt bekant; men de särskilda nationernas särskilda bragder äro mindre kända, emedan de alla sammanfattades under namnet Svenskar och alltid fördes af Svenska fältherrar. Öfversättaren hoppas derföre, att han med detta arbete skall erbjuda en icke alldeles ovälkommen gåfva åt dem, som älska Sveriges stora tid, och som önska en närmare bekantskap med de män, hvilka bidragit till vårt lands krigsära, ehuru de icke tillhört vårt folk. Ett särskildt, om ock underordnad, intresse torde denna skrift äfven hafva derigenom, att flera bland de här ounnämnda personerna varit stamfäder till de talrika hos oss ännu lefvande släkterna Hamilton, Douglas, Sinclair, Ramsay m. fl.

På de ställen, der upplysningar och rättelser erfordrats, har han efter godkända auktoriteter i noter tillagt sådana, och om han icke kan i allt öfverensstämma med den Skottska författaren, hvilken nästan för mycket upphöjer sina landsmäns tapperhet och låter dem snart sagdt ensam hafva utträttat allt, så finner han dock denna öfverdrift tämligen ursäktlig och har icke underlåtit att påpeka densamma, när originalet alltför mycket afvikit från kända fakta och gjort sig skyldigt till allför stora misstag.

Första Kapitlet.

HEPBURNERNA AF ATHELSTANEFORD.

Jakob VI:s och hans hofs förflyttning till London och den långvariga fred, som Skottland åtnjöt under hans regering, förorsakade stor brist på sysselsättning för militärer hemma och föranledde ett stort antal af de tappra män, hvilkas svärd eljest skulle hafva blifvit dragna mot den gamla arffienden, att söka ära och lycka i tjenst hos åtskilliga bland de furstar, som kämpade om öfverväldet i den stora religionsstrid, hvilken då skakade Europa — den långa och förtviflade striden mellan Protestantismen och Katholicismen.

Den för sitt ridderliga väsende, sin personliga duglighet och oförskräckthet som soldat, sin sjelfbeherrskning, sin beslutsamhet och själsnärvaro midt under de största och plötsligaste faror mest utmärkta bland dessa äfventyrare var *John Hepburn*, en förmögen Skottsk ädling, hvars namn hvarje historieskrifvare från denna tid med aktning förvarat.

Härstammande från en lång rad af lysande förfäder, från Hepburnerna af Hailes och Bothwell (hvilka ledde sin härkomst från Sir Adam Hepburn, en utmärkt krigare under Robert Bruce, af hvilken han erhöll länderierna North Hailes och Traprene), var han andre sonen till Georg Hepburn af Athelstaneford, en liten egendom i Öst-Lothian, hvilken innehades i förläning af hans släktingar, Hepburnerna af Waughton.

Den tidigaste underrättelse om hans familj förekommer den 24 November 1569, när Georg Hepburn af Athelstaneford kallades inför en domstol, derföre att han ihjelslagit »salig John Geddes samt skadat och sårat åtskilliga andra». Under det han belägrade fästet Waughton i Januari detta år, hade ofvannämnda dråp blifvit begånget af hans son Andrew. Nästan alla af hans namn i Haddingtonshire voro invecklade i detta tumult och anfördes af Robert Hepburn, en yngre ättling af Herrarne till Waughton, som försökte återtaga sina förfäders borg från Konungens män, bröt sig in der och borttog sex hästar från stallet. Men Lairden af Carmichael rusade fram med svärdet i hand, nedhögg tre af de angripande och fördref de öfriga. Befälhafvaren i Berwick, Lord Hunsdon, yttrar i ett bref från nämde stad till Cecil, att han fått underrättelser att Hepburnerna och Hamiltonerna belägrade Waughton, och att Lord Home var stadd på väg med hela sin styrka för att undsätta det.

Georg Hepburn blef, likasom för detta brott, äfven frikänd från gemenskap med Harry Hepburn af Fortune och Patrik Hepburn af Kirklandhill, hvilka då voro anklagade för uppror och förräderi, för det de, likasom han, varit tillgifna sin herre och höfding, den nu fogelfri förklarade Bothwell. Han befanns äfven oskyldig till anklagelsen att hafva nedhuggit tre af Konungens män i striden vid Langside, der han föregående året hade kämpat under Drottning Marias fana.

Georg Hepburn hade fem söner (Marskalken inberäknad) och åtskilliga döttrar, hvilkas namn man nu icke känner. Han dog 1616, samma år som hans äldste

son, äfven kallad Georg Hepburn, återinsattes i besittningen af Athelstaneford.

Två år derefter fick Isabella, hans syster, till skänk abbotsqvarnen vid Haddington.

Deras slägtingar, Hepburnerna af Waughton, hade för hvarjehanda sakers skull alltsedan Grefve Bothwells dagar varit landsförvista af styrelsen; och vid den tiden, då John Hepburn utbytte sitt hem mot fältlägret, låg hans farbroder i fejd med Douglas, den mäktige baronen till Whittinghame, ett starkt slott i samma grefskap.

»Min redlige John», säger Grefven af Mar i ett bref till sin vän Murray, hofman hos Konung Jacob, »jag skrifer till er detta bref, i anseende till den nöd, hvari vår vän, Lairden af Waughton för närvarande befinner sig, ty han förföljes så af Lairden af Whittinghame, att det är ingen måtta dermed.»

John Hepburn föddes 1598 eller 1600. Det hans fader tillhörande hus, hvari han föddes, finnes ännu i Athelstaneford, och visas för främlingar af de gamla inbyggarna i detta till kronan indragna distrikt såsom födelsestället för en Fransk Marskalk; ty marskalkstiteln kommer man ihåg, ehuru man glömt hans namn. Det är en enkel gammal byggnad, belägen vid östra ändan af byns begravningsplats, och icke många famnar från ruinerna af en kyrka, som tillhörde Franciskanerna i Haddington.

Den gamla bostaden står omkring ett hundrade steg från den lilla byns hufvudgata och utmärker sig förnämligast genom en hög skorsten. Den består af två våningar och är belägen på en kulle med utsigt

öfver ett bördigt landskap, genom hvilket Peffer framströmmar mot hafvet, som synes på afstånd. I nordost reser sig Berwick Law, och i vester Dirletons klippiga kullar. Framför densamma ligga den djupa dal och den färja, der Skottarne nedgjorde och slogo Sachsernas Konung Athelstan, och nära densamma är bykyrkan med några få mossbelupna träd, i hvilka glador och kråkor bygga sina nästen.

Den unga Hepburn säges hafva varit lång till växten, stark och kraftfull samt vacker både till figur och ansigte. Hans sätt och hållning, när han var klädd i sin tids dyrbara halfrustning, ansågos synnerligen ädla och intagande, vittnande om soldatens mod, i förening med hofmannens belevnhet. Från sin tidigaste barndom var han utmärkt för sin högsinhet, sitt mod och sin okufliga fasthet.

Han hade de själsanlag, som snarast borde föra honom till utmärkthet; ty med den lifligaste fattningsförmåga förenade han den lyckligaste beslutsamhet. För sådana lynnen äro beslut och handling ett. De tyckas gå förut för tidens gång, förutse händelserna i sjelfva förknippningen af deras orsaker, och gripa det tillfälle till handling, som andra slösa bort på öfverläggningar.

Sådan var Sir John Hepburn.

Den själsnärvaro, som satte honom i stånd att under sin militäriska bana med lätthet begagna många för andra förborgade naturliga hjälpmedel i de plötsliga och öfverraskande faror, för hvilka man i all synnerhet i den tidens krig var utsatt, förklarar det *mod*, som var ett utmärkande drag hos den käckä riddaren. Han red med skicklighet och behag samt var mästare i

bruket af svärdet, — en konst, som den tiden flitigt öfvades bland den Skottska adeln; ty till vapnen vädjade hvarje man af heder, och genom dem afgjordes alla strider. Hans vän och kamrat, Öfverste Robert Munro, talar alltid med högsta loford om Hepburn i sin sällsynta skrift: *Expeditionen*. »Kamrater i faror», säger öfversten, »voro vi, till följe af långvarig bekantskap, äfven kamrater i kärlek: först vid lärosätet och sedan på våra resor i Frankrike.»

Hepburn lemnade skolan 1614; men vid hvilket universitet han studerade kan icke med visshet upp gifvas, såframt han icke är den *Johannes Hepburne*, som i början af följande året var immatrikulerad vid S:t Leonards College i S:t Andrews. I sådant fall måste han hafva studerat endast en kort tid, emedan, i slutet af 1615, han gjorde en tur till kontinenten och med Munro besökte Paris och Poitiers, studerande de länders seder och språk, genom hvilka han passerade samt sökande att göra sig förtrogen med deras borgerliga och krigiska institutioner.

Det är en vanlig, men origtig föreställning att alla de stora Skottska generalerna i trettioåra-kriget voro ostuderade. Men vi äro öfvertygade, säger Lord Hailes, »att Sir Robert Munro och Sir John Hepburn icke saknade de viktiga fördelarne af akademiska studier i främmande länder så väl som hemma.»

Det är högst sannolikt att han var den John Hepburn, som studerade vid S:t Leonard, alldenstund detta universitet blifvit grundlagdt genom en medlem af hans familj, John Hepburn, prior vid Augustinerklostret och son till Adam, den andra Lord Hailes.

Många studenter med hans namn studerade derstädes under de första tjugo åren af sjuttonde århundradet; och en af dessa, Jacob Hepburn, dog i Rom såsom föreståndare för Vatikanska Bibliotheket. Men ehuru man forskat i både Edinburghs och S:t Andrews handskrifna anteckningar, har Robert Munros namn icke kunnat träffas bland de immatrikulerade.

Det säges, att Gustaf Adolfs vexande rykte, — om honom hörde den unge Hepburn ofta talas, — hos honom tände en krigisk låga, som icke utslocknade förrän med hans död, samt att, kort efter hans återkomst från fasta landet, en ny bana öppnades till militärisk utmärkelse för Skottarne genom det försök, som gjordes 1620 att rycka Böhmen från Habsburgska Huset.

Sir Andrew Gray, en tapper lycksriddare, lät vid denna tid värfningstrumman gå och samlade sig följeslagare till Böhmiska kriget; med den styrka han inmönstrat på våren 1620, bildade han ett läger vid Monkrieg, en Hepburnsk egendom i Öst-Lothian, icke långt ifrån Athelstaneford.

Sir Andrew Grays namn förekommer ofta i historiska skrifter från Konung Jacobs tid; han var en katolik och af detta skäl synnerligen misshaglig för Skottska presterskapet. Såsom en vän till Lord Home, blef han af Generalförsamlingen 1594 räknad bland papister och förrädare, och i träffningen vid Glenlivet, der Argyle blef af Gordons slagen, den 3 Oktober samma år, kommenderade han Grefve Huntly's artilleri, som *bestod* af tre fältslangor.

Andra Kapitlet.

DE SKOTTSKA SKARORNA I BÖHMEN.

Hepburn förenade sig som volontär med Sir Andrew Gray, under det denne var lägrad vid Monkrig, der de kort derpå mottogo en förstärkning af 120 djerfva gränsboer, som blifvit häktade för sin orolighetsanda och af Hemliga Skottska Rådet öfverlemnade som soldater åt Sir Andrew.

Med dessa steg nu hans styrka till 1500 man. Han embarkerade vid Leith mot slutet af Maj och afseglade till Holland, för att derifrån begifva sig till Böhmen.

Man känner icke med visshet den väg, som de krigiska äfventyrarne togo till detta land, från hvars berg Slaverna då störtade ned som en ström, för att till försvar för sin medborgerliga frihet och sitt religiösa oberoende börja ett krig mot Tyska Kejsaren och hans ridderskap. Det är dock mer än sannolikt, att Skottarne slöto sig till en liten korps Engelsmän, som under Sir Horace Vere äfven landstigit i Holland, och att de passerade Rhen nedanför Wesel, för att undvika Spinola, hvars trupper kantonerade vid Aachen.

Icke utan fara och svårighet kunde denna lilla korps genomvandra så många länder, innan de hunno till Pfalz; och de skulle sannolikt icke hafva vågat försöket, om icke Hertigen af Nassau, Henrik Fredrik, hade fört dem genom Frankfurt, och på detta sätt bedragit Spinola, som med en mäktig här bevakade en annan väg, för att afskära dem.

Den tid var nu inne, då Katholikernas och Protestanternas brinnande hat och fiendtliga förbund skulle

störta Tyskland i det långvariga och olycksbringande Trettioåra-kriget, om hvars uppkomst några få anmärkningar här torde vara af nöden.

Kejsar Matthias, Rudolf II:s bror, dog 1612, och Kejsarevärdigheten syntes på väg att bli skiljd från den gamla Habsburgska linien, när Furstarnes röster förenade sig till förmån för Erkehertigen af Grätz, Ferdinand II, Matthias' yngre broder; hvarpå Hertigen af Bayern, Maximilian, som varit hans medtäflare om Kejsarethronen, afstod från sina anspråk och, med uppföring af blod och skatter, ädelmodigt kämpade för upprätthållandet af hans värdighet.

»En förening mellan två grenar af samma familj kunde vid denna tid», säger Voltaire, »hafva förändrat Tysklands öde. Dessa voro Kurfursten af Pfalz och Hertigen af Bayern. Men mot en sådan förening voro rivaliteten och olikheten i religion två stora hinder; Kurfursten var nämligen Calvinist, Hertigen af Bayern Katholik. Kurfursten var en af de olyckligaste furstar på sin tid och blef anledningen till alla Tysklands långvariga lidanden.»

Varma och något öfverspända idéer om religiös och medborgerlig frihet voro vid denna tid allmänna på Europas kontinent; och Österrikare, Ungrare samt Böhmare bevakade alla med lika afundsamt öga sina fri- och rättigheter. När efter Matthias Erkehertig Ferdinand blef vald till Konung i Ungern och Böhmen, klagade dessa länder, att man ej aktade deras gamla rättigheter; och som religionen utgjorde en ingalunda oviktig punkt bland deras klagomål, blefvo de stolta Böhmarne snart ursinniga, så att de våldsamer, till

hvilka de togo sin tillflykt, snart öfverskredo det förtryck, hvaröfver de klagade.

I stället för att söka lugna Protestanterna, anbefalldes den obetänksamma Kejsar Ferdinand sin ståthållare att förebygga Böhmska riksdagens sammanträdande utan hans uttryckliga tillåtelse. Ståthållaren var ur stånd att verkställa denna befallning; ty de förbittrade Böhmarne grepo till vapen, och sedan ständerna voro samlade, begåfvo de sig till kejsarliga kansliet, grepo de kejsarliga ståthållarne och kastade dem ut genom slottsönstren, 60 fot från marken, samt fördrefvo derefter Jesuiterna från Prag. Ståthållarne ledo ingen skada i fallet genom *Madonnans* beskydd, enligt hvad en liten minnessten ännu vet att omtala för efterverlden.

Ferdinands vrede skrämde icke Böhmens Protestanter, hvilka, sedan de nu i hast blifvit fruktansvärda, ansågo sig hafva full rätt att afsätta en vald Konung, hvadan de erbjödo sin krona åt Kurfursten af Pfalz, som hade äktat Elisabeth Stuart, Konung Jacobs dotter.

Uppmuntrad genom en astrolog, som förutspådde hans framtida upphöjelse på kejsarethronen, mottog den svage Kurfursten den krona, som erbjöds honom af dem, hvilka i hans öfvertygelse hade all rätt att förfoga öfver densamma, och affärdade ett sändebud till sin svärfader, för att inhemta dennes råd. Men, ifrig att tillträda sin nya kongliga värdighet, aftågade han, utan att afvakta detta råd, med en liten korps trupper till Prag, der han den 4 November blef krönt till Konung i Böhmen.

Detta steg saknade icke sin vikt för någon bland Europas furstar.

Kejsaren och Kurfursten hade bäggedera sina vänner och allierade, som beredde sig att bistå dem, medan den varsamma och sluga Jacob låtsade vilja iakttaga neutralitet, i den förhoppning att medtäflarne om Böhmens krona skulle erbjuda honom tillfälle att såsom skiljedomare få lysa med den pedantiska visdom hvori han satte sin stolthet. Men bägge voro lika obenägna mot hans bemedling: Ferdinand, emedan han var en kättare och hans fiendes svärfader; Fredrik, emedan han öppet hade ogillat hans förhållande inför Englands pärer. Om Jacob djerft omfattat sin mågs sak, och genom sin flotta hållit Spanien och Nederländerna i tygeln, så skulle Kurfursten hafva kunnat förvara sin krona; ty åtskilliga Tyska Furstar hade värfvat en här till hans bistånd och gifvit Markgrefven af Anspach befälet öfver densamma.

Ungrarnes resning under Bethlen Gabor, Hertig i Siebenbürgen, förbittrade ytterligare den stolta Kejsaren; men Hertigen af Bayern och de andliga Kurfurstarne af Mainz, Trier och Köln förklarade sig för honom, medan Påfven understödde honom med penningar, och Konungen i Spanien beordrade sina trupper, hvilka den tiden ansågos för de yppersta i Europa, att marschera från Neapel och Milano till Kejsarens bistånd. Kurfursten hade dragit 10,000 man ur kurfurstendömet och skickat dem till Böhmen, hvarigenom Kejsaren leddes till planen att angripa det förstnämnda landet; och för att verkställa denna plan, värfvade Erkehertig Albert och Philip af Spanien i Nederländerna 20,000 veteraner infanteri och 4000 kavalleri, hvilka trupper ställdes under den vidt berömda Markis Spinolas befäl.

Fastän Holländarne underrättat Konung Jacob derom, att dessa trupper skulle inrycka i kurfurstendömet, hans mågs fädernearf, förblef Jacob ändock overksam. Förberedelserna till kriget fortforo, och Englands samt Skottlands protestanter blefvo lika förvånade som harmsna öfver Konungens likgiltighet för den fara, som hotade hans dotter och hennes gemål. Dessa känslor voro i synnerhet starka i Skottland, hvarest folket betraktade den goda och milda prinsessan Elisabeth som en af sina egna; hon hade nämligen blifvit född i det gamla palatset Falkland och hade blifvit uppfostrad af Lady Livingstone i staden Falkirk i West-Lothian.

Så djupt rotadt var minnet af hennes vänhet och skönhet, att till och med den tappra Sir Andrew Gray, ehuru en »arg papist», värfvade soldater för hennes sak, för hvilken Hepburn och andra gerna drogo sina svärd.

Jacob förblef döf, och harmades öfver att Kurfurstens mottagit Böhmens krona, utan att afvakta hans djupsinniga råd; blott med största svårighet kunde hans dotters vänner erhålla hans tillåtelse att värfva 2200 Engelska soldater för kriget i Böhmen. Denna styrka kommenderades af den hurtiga gamla riddaren Sir Horace Vere af Kirbyhall, sedermera Lord Vere af Tilbury och högsta befälhafvaren öfver Englands artilleri. Om Lord Vere, hvilken var lika utmärkt för sin gudsfruktan som för sitt mod, sades ock att han alltid först ingick fred med Gud, förrän han gaf sig i striden mot menniskor, och att han hvarken uppblåstes af medgången eller fällde modet i motgången. Slagen till riddare med anledning af sin tapperhet vid eröfringen af Cadiz, hade han tjenat med utmärkelse under

Prins Moritz, och deltog i det förtviflade slaget vid Sluys, der, under Grefve Wilhelm, de gamla Skottska regementerna utgjorde förtrupperna i drabbningen.

Under Sir Horace kommenderade Burroughs och Herbert som generalmajorer, medan Grefvarne af Oxford och Dorset hvardera förde ett kompani af 250 volontärer. Den 9 Juli (två månader sedan Sir Andrew Gray och hans skara afseglat från Leith) lemnade denna styrka Gravesend.

Först den 1 Oktober förenade sig dessa Skottska och Engelska hjälptrupper med en del af Böhmiska hären, som bestod af 4000 man till häst och 6000 till fot, enär Markgrefven af Anspach ännu icke samlat hela sin styrka. Redan förut hade Markis Spinola, som skulle bekriга alla Kurfurstens anhängare, marscherat från Brüssel, intågat i kurfurstendömet, och innan hvarken Sir Andrew Gray eller Sir Horace Vere kunde upphinna honom, eröfrat åtskilliga små fästen; men i en skarp skärmytsling behöllo Kurfurstens trupper segern. Derpå stodo de två härarne länge i sigte af hvarandra färdiga till strid, ehuru det icke kom till någon betydande drabbning.

Uti September månad ryckte Hertigen af Bayern, Kurfursten af Sachsen och Spinola, alla med uppdrag att göra Kejsarens makt gällande, gemensamt i fält, lifvade af mod och förtröstan. Under det Kurfursten af Sachsen i spetsen för 20,000 man utbredde sig öfver Lausitz och innan slutet af Oktober hade eröfrat hela landet, kufvade Hertigen hela Öfra Österrike och hade i början af September förenat sig med Grefve Bucquoi, som kommenderade de kejsrerliga i Böhmen.

Under dessa kampagner erhöll den unga Hepburn genom krigslyckan och sin egen tapperhet vid sitt tjugonde år befälet öfver ett kompani pikenerare i Sir Andrew Grays Skottska skara, hvilket någon tid före det olyckliga slaget vid Prag användes till Böhmska Konungens lifvakt.

Bland hans tappra kamrater, som lemnat sina ljungbeklädda kullar, för att söka ära och lycka i de Tyska krigen, voro få mer oförvägna än en viss Edmond, en borgareson från Stirling, som vid ett tillfälle, utan vapen och med sitt svärd mellan tänderna, samm öfver den djupa och strida Donau, midt framför de Österrikiska linierna, smög sig förbi skyltvakterna och, gynnad af nattens mörker, inträngde i sjelfva hjertat af det kejsrerliga lägret. Skickligt användande sitt mod och sin oerhörda kroppstyrka, lade han der en kaffe i munnen på, band och bar bort deras general, Grefven af Bucquoi sjelf, simmande tillbaka öfver strömmen och presenterande honom som fånge för Prinsen af Oranien, Böhmens bundsförvandt.

För denna och dylika idrotter af tapperhet erhöll han snart öfverste-rang och förvärfvade stor förmögenhet, hvilken han frikostigt delade med sina slägtingar hemma; ty de voro alla fattiga och i små villkor. Ingen stod högre i Prins Moritz' ynnest än Öfverste Edmond; och det berättas att, när han en dag stod på en allmän parad, omgifven af ett antal lysande kavaljerer och officerare af hög militärisk rang, han tilltalades af en främling, som, för att vinna hans uppmärksamhet, sade sig nyligen hafva kommit från Skottland, der han träffat hans slägtingar vid helsa,

och slöt med att nämna åtskilliga personer af hög rang.

»Bort, Sir», — svarade Edmond harmset, i det han vände sig från honom till den glada gruppen invid sig, — »jag känner icke denna person, som här söker smickra min fåfänga; ty jag måste underrätta eder, mina herrar, om J ej veten det redan, att jag har den äran (och jag skall alltid vara stolt deröfver) att vara ende sonen af en hederlig bagare och borgare i den gamla goda staden Stirling.»

Härpå befallde han den af blygsel rodnande främlingen att gå sin väg. Under Prinsen af Oranien, och sedermera under Gustaf Adolf, samlade han stor förmögenhet och återvände vid aftagande krafter till sin födelsestad, der han byggde ett vackert hus åt församlingens herde och satte i östra gafveln på detsamma bagarens vapen, nämligen tre kringlor, hvilka borttogos 1710. Åt sin dotter, som blef gift med Sir Thomas Livingstone af Newbiggins, lemnade han en betydlig förmögenhet i arf.

Bland de Skottska kavaljerer, som tjenade i dessa krig, voro Robert, Georg och Jacob Haig, de tre sönerna af John Haig till Beimerside och hans hustru Elisabeth Macdougall af Stodrig, som varit amma åt prinsessan Elisabeth, nu varande Drottningen af Böhmen. Dessa alla tre dogo i sin vapenrustning, tappert fäkande för sin sköna fostersyster.

De fiendtliga härarne fortforo att hålla ögonen på hvarandra och att manövrera. Under tiden blef vintren snart så sträng, att de förbundna furstarne måste hemföra sina trupper, lemnande de Skottska och Engelska

hjelptrupperna i garnison uti de befästa städerna. Sir Horace Vere fick befälet i Mannheim, Sir Gerard Herbert i slottet Heidelberg, och Burroughs i Frankenthal, ett befäst kloster, Prinsessan Elisabeths enkesäte. Herbert blef slagen, sedan han tillbakaslagit ett anfall och afbrutit sex pikar med egen hand; de kejsrerliga intogo kort derefter Mannheim, som Sir Horace uppgaf till Grefve Tilly, sedan hans soldater uttågat med flygande fanor och klingande spel.

Under tiden hade Hepburns gamla vän, Robert Munro, äfven omfattat vapenyrket och tjente som frivillig vid Konungens livvakt i Frankrike; han berättar om sin första militäriska bana en anekdot, som starkt påminner om stället i Walter Scotts *Montrose*, der Dugald Dalgetty berättar för Lord Monteith, huru han »lärde tjensten så vackert» under gamle Sir Ludvig Leslie, hvilken ofta kommer att omnämnas i dessa anteckningar.

»I mina yngre år blef jag en gång befalld att stå vid porten till Louvren i Paris, för det jag sofvit en morgon, när jag bort hafva varit i min tjänst. Till straff blef jag beordrad att stå der från klockan 11 på förmiddagen till klockan 8 på aftonen, väpnad med harnesk, pickelhufva, armskenor, korteligen jernbeklädd ända till tänderna, på en varm sommardag, så att jag var nära hängfärdig; detta gjorde mig sedermera så mycket strängare i bestraffandet af dem, som stodo under mitt befäl.»

Tredje Kapitlet.

SKOTTARNE I SLAGET VID FLEURUS.

Hedrade framför sina Engelska kamrater, utgjorde således Sir Andrew Grays Skottar Konungens i Böhmen livvakt till slaget vid Prag, då, den 8 November 1620, hans slägtinge Maximilian, Hertigen af Bayern, i spetsen för kejserliga hären, fullkomligt slog honom och beröfvade honom på en dag både kurfurstendömet och konungariket Böhmen. 4000 Böhmare föllo; och med denna dag begynte på rysligt allvar det långa och förfärliga *Trettioåra-kriget*. Der, på Hvita Berget, sletos både kurfurstehatten och den erbjudna kronan från Kurfurst Fredriks panna; alldenstund han, som så många andra bland hans likar, var mer skapad för bankettbordet än för stridsfältet, flydde han som en stackare först till Schlesiens slätter, derpå till Danmark, sedan till Holland, England och Frankrike. Hans Drottning, Elisabeth Stuart, led mycket under hans snabba flykt. Nödsakad att lemna den stora tunga vagn, i hvilken hon hade följt hären, kastade hon sig upp på en häst bakom Fändrik Hopton, en ung kavaljer af god familj, som tillhörde Sir Horace Veres Engelska skara.

Han förde henne till Breslau, och sedermera var det fändrikens största ära, att han i hennes svåraste fara hade tjenat och beskyddat den Skottska Drottningen i Böhmen.

Sålunda öfvergifna af den Furste, åt hvars tjänst de hade egnat sig, bildade Sir Andrew Grays Skottar en del af den styrka, som hopsamlades under Grefve Ernst af Mansfeld, under hvilken de utförde många

lysande bedrifter; sedan de retirerat från kurfurstendömet, användes de i Tyskland och Elsass.

1622 försvarade de Skottska kompanierna, under Öfverstarne Gray och Henderson samt Kaptenerna John *Hepburn* och Hume, Bergen-op-Zoom, den starka fästning, som betryggar kommunikationen mellan Holland och Zeeland, men stänger vägen till Spanska Brabant. Den hade höga vallar och djupa grafvar, flankerade med halfmånar och andra verk; en stark halfmåne låg mot vägen till Antwerpen, Zoom försåg de djupa grafvarna med vatten och med en mängd jernkanoner voro de starka vallarna försedda. Elfva andra fästen lågo emellan detta och hafvet, försedda med så många skansar och batterier, att Holländarne ansågo Bergen-op-Zoom ointaglig.

På sommaren detta år anlände Markis Spinola utanför denna stad och angrep honom med hela sin styrka, sedan han qvarlemnade 30,000 man till att försvara det eröfrade kurfurstendömet. Beskjutningen begyntes den 23 Juli; Baglioni angrep staden i söder och Borgin i norr. Garnisonen mötte dem i brecherna, och de Skottska skarorna kämpade tappert.

Öfverste John Henderson, en af deras officerare, blef här dödad och efterlemnade en talrik familj i Skottland; men i kraft af ett testamente, uppsatt innan dödsskottet träffade honom, delades all hans egendom mellan familjens medlemmar.

Der gaf äfven »gamle Morgan, med sin Engelska brigad, fienden händerna fulla att göra, och många föllo på båda sidorna; ty det var för de lefvande icke lätt att fäkta mot döda murar.»

Garnisonen lossade 200,000 kanonskott mot Spaniorerna, som vid Prins Moritz' annalkande (i hvars armé den sedermera högt berömde Turenne tjente som subaltern) nödgades upphäva belägringen och draga sig tillbaka, lemnande 12,000 man döda efter sig.

Kurfursten, nu en flykting, förfäskedade enligt sin svärfaders enfaldiga råd sin enda verkliga försvarare, Grefve Mansfeld, och afvaktade i Holland sitt öde af den segrande Kejsaren, med hvilken alla Unionens furstar slutit fred; han lemnade sålunda dessa trupper, som Mansfeld hade fört från kurfurstendömet, lika blottade på sysselsättning som utan betalning. Mansfeld hade nu under sina fanor en styrka af många tusen, alla väl öfvade och beväpnade män — fasta, beslutsamma, vana vid alla de mödor, äfventyr och faror, för hvilka man är utsatt i krig.

Den slagna Kurfurstens sak hade icke *ensam* förmått dessa condottieri att draga svärdet; följaktligen kunde icke heller hans befallning förmå dem att stieka det i skidan. *Krig* var deras yrke och sysselsättning, och för de flesta bland dem var det alldeles detsamma, med hvilken eller mot hvilken de förde det.

På detta sätt var Protestantiska Lärnan nästan alldeles utrotad ur Böhmen, Kurfurstevärdigheten frånryckt Pfalziska familjen, och Tysklands frihet tillintetgjord, intill dess Gustaf Adolf drog sitt svärd. Spaniorernas listiga politik, säger Welwood, hade vaggat Konung Jacob i en så djup sömn, att hvarken hans dotters eller hennes barns klagorop eller hans folks böner kunde väcka honom.

Skottarne under Gray och Hepburn qvarstodnade hos Mansfeld, som, efter några fåfänga försök att med

sina kringströfvande skaror bli mottagen under den Kejsares fanor, mot hvilken de krigat, begaf sig till Lothringen, der deras utsväfningar väckte en skräck, som spridde sig ända till Paris. I Lothringen väntade de länge på någon, som ville köpa deras svärd och tjenst, tills Holländarne, hårdt ansatta af Spaniorerna under Spinola, erbjödo sig att taga dem i sin sold, hvarpå lycksriddarne under flygande fanor och med upprymda sinnen marscherade till de rika Nederländerna.

Mansfelds trupper voro 12,000 man starka, kavalleri och fotfolk sammanräknade. Kavalleriet hade endast pistoler, fotfolket hade musköter, men knappt en pik eller ett harnesk fanns ibland dem, ty nöden hade tvungit många att göra sig af med sina vapen och rustningar. För att hindra dessa farliga gäster från att intränga i Flandern, mötte dem Spinola med en betydande styrka, som hann dem vid Fleurus i Hennegau, 8 (Engelska) mil från Namur, der, den 30 Aug. 1622, en ytterst blodig batalj uppstod, i hvilken de Skottska skaror, som fördes af Kaptenerna Hepburn, Hume och Sir Jacob Ramsay, berättas hafva ådagalagt den största tapperhet.

Spaniorerna voro fördelaktigt posterade nära Sambre under två utmärkta officerare, Verdugo och Gonzales de Cordova, med fast beslut att hindra Mansfelds röfvarhopar från att framtränga.

När Mansfeld såg en strid oundviklig, uppställde han sina soldater i slagtordning, och uppmanade dem att segra eller dö. Illa beväpnade och nästan alldeles uthungrade, tycktes det ett oföväget försök af de

krigiska vandrarne att anfälla Spaniens väl försedde och väl disciplinerade trupper, som kommo från sina goda kvarter i Brüssel; men Mansfeld och den hurtiga Biskopen af Halberstadt, bägge klädda i fullständig rustning, ledde anfallet och gjorde underverk af tapperhet. Mansfeld öfverträffade till och med sig sjelf, och Biskopen förlorade sin venstra arm genom en muskötökula.

»Många ädlingar, både Engelsmän och Skottar, förhöllo sig tappert för Drottningens af Böhmen skull och läto Spaniorerna veta, att det var annat än en vanlig hop de här mötte; bland dem var Sir Charles Rich, broder till Grefven af Warwick, en af de yppersta, likasom Sir Jacob Hayes, Knevet, Hume, *Heiburn* och andra officerare alla täflade i tapperhet.»

Spaniorerna förblefvo herrar öfver fältet; men Mansfelds reträtt liknade en seger; ty han genombröt Cordovas kolonner och uppnådde gränserna, oaktadt alla försök att hindra honom. Sedan han inkommit i Holland, der hans närvaro förmådde Spinola att ånyo upphäfva belägringen af Bergen-op-Zoom, lät han sina trupper återhemta sig till nya företag i de välmående städerna och fredliga byarna i Ost-Friesland, der deras friheter i kvarteren uttröttade till och med den tålige Holländaren; ty de togo för sig det bästa af allting och betalade alla sina räkningar med en trumhvirfvel.

Mansfeld uppehöll sig en tid på stränderna af Nedra Rhen, der hans armé snart skingrades af brist på sysselsättning och betalning, och blef år 1623 fullkomligt upplöst.

De af Sir Andrew Grays Skottska följeslagare, som öfverlevat drabbningarna i Böhmen och vid Fleurus,

lemnades nu af honom att, under ledning af den unge Kapten Hepburn, söka sig en ny furste och, hvad som var ännu mer, en bättre betalare, i andra länder; sjelf återvände han till Skottland. 1624 sökte han militärisk anställning i London och presenterades för Konung Jacob. Han bar vanligen harnesk, till och med i fredstid; och den fege monarchen såg aldrig den djerfva veteranen utan en rörelse af oro, ty, utom sitt långa svärd och sin förfärliga dolk, bar han alltid ett par pistoler i gördeln. Vid ett tillfälle, då Konungen såg honom så utrustad, yttrade han skämtsamt, att »nu vore han så starkt befäst, att om han blott vore väl provianterad, skulle han vara ointaglig.»

Han utsågs till öfverste för den styrka af 12,000 Engelsmän, som 1624 under Grefve Mansfeld skickades från Dover till Holland, der största delen omkom af köld och hunger. De voro hoppackade i små transportfartyg, och bristen på föda och andra förnödenheter föranledde en dödlig pest. De arma soldaterna dogo till tusental, och deras lik lågo i högar obegrafna på stränderna af Zeeland, der deras lemmar och inelvor sletos och åtos af hundar och svin, till fasa för hvar och en, som såg det.

Härefter höra vi icke mer af gamle Sir Andrew Gray, såframt han icke är densamme som nämnes af Coromarty i dennes förteckning öfver Skottska öfverstar i tjenst hos Ludvig XIII i Frankrike.

Fjerde Kapitlet.

HEPBURN TAGER SVENSK TJENST.

Af Kapten Hepburn fördes de öfverlevande af de Skottska skarorna till Sverige, der han och de erbjödo sin tjenst åt den store Gustaf Adolf, af hvars lof hela Europa genljöd. Tidigt samlades Skottarne under hans fanor med en krigisk enthusiasm, hvilken denna monarch skickligt förstod att vidmakthålla.

Gustaf hade redan hört talas om den unga och hurtiga kavaljer, som stod i spetsen för dessa krigsvana äfventyrare, och antog genast hans anbud. Hepburn ådagalade i sina första bragder under den nya fanan ett nit, som förskaffade honom ynnest och bifall af Gustaf, hvars skarpa öga snart hos den framåtsträfvande ynglingen upptäckte alla de egenskaper, som erfordras för att bilda en förträfflig soldat.

Lifvad af samma trängtan efter krigareära, följde hans syskonbarn Jacob Hepburn, arfving till det gamla huset Waughton, honom uti de Svenska krigen och var hans kamrat i alla triumfer, mödor och faror, bland hvilka han snart uppnådde rang af öfverste-lieutenant.

Gustaf Adolfs hof och läger voro vid denna tid en stor militärskola för Europa; och den krigiska monarchen införde de yppersta förbättringar i krigskonsten, som verlden alltsedan Romarnes dagar bevittnat. Han nedsatte regementernas styrka till 1000 man och införde patronkök och bantler. Han bildade flyglarne af musketörer, centern af pikenerare, som försvarade fanorna, hvilka voro tre till antalet. Fyra regementen till fot och häst utgjorde en brigad; han afvek der-

jemte från sina föregångares sätt att uppställa trupperna och gaf brigaden till fots sex leder, men hästbrigaden tre, medan Tilly och Wallenstein uppställde sina i kolonner af trettio mans djup. Men fastän mindre djupa, voro dock Gustaf Adolfs leder så kompakta, att de kunde motstå de förfärligaste anfall af de vilda Polackarne samt af det tungt beväpnade kejsrerliga rytteriet. Hvarje regemente hade två prester och 4 fältskärer, hvilka, i likhet med alla till arméen hörande, stodo under de krigsrätter för hvarje regemente, hvilka, så väl som den allmänna för hela hären, då först inrättades.

Infanteriet bestod vid denna tid af två särskilda klasser: — *musketerare*, klädda i stormhattar, ringkragar, buffelläders-rockar och bröstplåtar, beväpnade med luntlåsmusköter, svärd och dolkar; samt *pikenerare*, lika klädda, men väpnade med svärd och pikar, varierande från 14 till 18 fots längd. Harnesken gjordes större än förut, för att kunna betäcka de stoppade tröjorna, och de förfärdigades derjemte tjockare, för att motstå kulor. Stormhatten med sin fjäderbuske — i form af ett ållon och med en förgyld kant rundtomkring, — var den vanligaste hufvudbeklädnaden för både kavalleri och infanteri; och ingen annan än en furste eller någon officer af hög rang i hären bar slutet hjälm. Håret bars kortklippt, *à la soldatesque*; men långa mustacher, likasom långa svärd och sporrar, voro allmänt brukliga.

En officer af rang bar alltid en guldkedja öfver sin ringkrage; och kavajerer voro vanligen utstyrda i de rikaste tyger samt buro de skönaste rustningar, som

vapensmederna i Parma och Milano kunde åstadkomma. En general var alltid harnesklädd från topp till tå.

Hepburn öfverglänste med sin dräkt och rustning så mycket sina kamrater, att han ådrog sig en försmädlig anmärkning af Gustaf Adolf, — en skymf, som den högmodige soldaten aldrig glömde.

Det militäriska skärpet var vanligen skarlakansrött, och stöflorna voro så tjocka, att ingen pistolkula kunde tränga igenom; de voro försedda med ofantliga sporrar, hvardera med sex trissor af tre tums längd och inpassade i en kula af klockmetall, i hvilken dessutom fyra jernringar sutto, som slamrade när man gick eller red. Att rustningen kunde förhexas och göras säker mot kulor, samt att det fanns svärd, hvilka dödade alla, mot hvilka de drogos, hörde till denna tidens allmänna folktro. Äfvenledes var det en annan allmän tro, att en konung aldrig kunde träffas af en vanlig kula.

Svenska infanteriets vanliga marsch var omkring 18 (Engelska) mil om dagen. I en journal öfver hvarje dags marschering, som ett Skottskt regemente förde sex år å rad, har man funnit detta utgöra medium.

Gustaf Adolf var ingen älskare af tunga artilleripjescr. Svenska lätta artilleriets kanoner bestodo, utom af falkonetter, af fyra-, sex- och tolfpundingar, konstruerade efter en ny och förbättrad princip af en Skotte vid namn Hamilton.

Detta var Sir Alexander Hamilton, som hade ett kanongjuteri i Arboga uti Sverige. Han blef sedermera ryktbar i Covenant-kriget, och hans uppfinning, *le canon à la Suédois*, brukades i Franska arméen ända till år 1780.

År 1612 hade Gustaf Adolf värfvat åtskilliga kompanier från Skottland och Nederländerna, och af dem bildat två Skottska regementen. Han hade äfven 15 Skottska krigsskepp, som togo staden Trondhjem och derpå seglade till södra kusterna af Sverige. De Skottska trupperna tjente honom troget i hans Ryska krig, vid stormningen af Kexholm och Pleskow, och vid infallet i Polen. 1620 hade han en starkare korps af dessa hjälptrupper, som fördes af Öfverstarne Seaton och Sir Patrik Ruthven af Bandean, hvilka utmärkte sig vid belägringen och intagandet af Riga och vid stormningen af Dünamünde och Mitau.

I hans krig mot Österrike kommo Skottar flocktals till Gustaf Adolfs fanor, hvilken lofprisades som »stjernen och lejonet af Norden, och det protestantiska Europas bålverk». Men många Skottska herrar med katholska sympathier trädde i Kejsarens tjenst.

Sju kavaljerer af Huset Crawford slöto sig till Gustaf, och en (Ludvig Lindsay) till Österrikarne.

År 1625 utnämnde Gustaf Kaptan Hepburn, om hvars tapperhet vid Fleurus han hört talas med största beröm, till öfverste för ett af dessa regementen eller det, som var sammansatt af hans Böhmiska kamrater, och hvilket nu mer i Brittiska arméen representeras af regementet Royal Scots. Ifrig efter äfventyr, brinnande af nit att vinna utmärkelse och ära, utmärkte sig den unga soldaten vid detta viktiga befäl genom en tapperhet och en skicklighet, hvaruti få kunde mäta sig med honom.

Hepburn egde till hög grad alla egenskaper, som äro nödvändiga hos en anförare för sådana soldater — öppenhet och ädelhet, varsamhet och tilltagsenhet, allt

efter hvad omständigheterna fordrade, i förening med snabb blick, slughet och list samt ögonblicklig beslut-samhet — allt egenskaper, nödvändiga för en fältherre, inedan hans oförvägna tapperhet gjorde honom till hans soldaters älskling. Alla författare, som beskrifvit Gustaf Adolfs krig, upphöja den käckä Hepburn såsom en af de mest frejdade bland hans män. Defoe, som gör honom till hufvudperson i en af sina yppersta noveller, säger: »Han var i sanning en äkta soldat, och till den grad älskad af den store konungen, att denne knappt ville våga sig till någon större affär utan honom.»

Hans lön som infanteri-öfverste var 380 P. St. för året; han var äfven berättigad att hafva en vagn för sin egen del; men fastän han hade en sådan för formens skull, eller för en sårad kamrats bekvämlighet, föredrog han att rida. Vi finna honom alltid till häst i spetsen för sina Skottska musketörer. — En öfverstlieutenant hade i årlig lön 190 P. St., en kapten 128 P. St.; musketerare och pikenerare 6 pence om dagen, cuirassierer 11 pence *).

Vid denna tid bestod hvarje Svenskt regemente af 8 kompanier, och hvarje kompani af 72 musketerare och 54 pikenerare, hvilket utgjorde 1008 man, utom officerarne.

En gammal skrift, som utkom i London 1711, förmäler, att år 1633 två Skottska regementen användes till livvakt för Gustafs och Konungens af Böhmen personer, ehuru han hade icke allenast Svenskar, utan äfven Holländare i sitt läger; Gustaf säges hafva tillskrifvit Hepburns Skottska brigad allena sin stora seger

*) Enligt andra uppgifter fick öfversten i månaden 484 thaler, soldaten $3\frac{1}{2}$ th.; en i Sverige värfvad kyrassier fick 24 daler i månaden och lika mycket i värfningspenningar.

vid Leipzig. Sextio Skottar voro kommandanter i städer, slott och fästningar i Tysklands eröfrade provinser. Militäriske disciplin infördes i Sverige (!) först af Skottarne, af hvilken nation Gustaf hade på samma gång icke mindre än 4 fältmarskalkar, 3 generaler, 1 general-lieutenant, 13 generalmajorer, 3 brigadgeneraler, 27 öfverstar, 51 öfverstlieutenanter och 14 majorer, jemte ett okänt antal af kaptener och subalterner. Dessutom lågo sju regementen Skottar i Sverige och Liffland (och sex på andra orter). Holländarne i Gustafs tjänst voro mången gång glada att få slå »den gamla Skottska marschen», när de ville skräma eller oroa fienden, och det är bekant, att Sir John Hamilton öfvergaf arméen, ehuru enträget uppmanad af Gustaf att qvarstadna, endast därför, att Svenskar och Holländare beordrades framför honom att storma fiendens verk vid Würzburg, sedan han och hans män djerft huggit dem väg.

Att påstå, det dessa tappra män icke varit annat än blotta legoknektar, skulle vara en orättvisa mot de Skottska kämparne, hvilka af freden med England nödgades att draga sina svärd i främmande land; och man bör härvid ihågkomma, att krigstjänst under någon stor befälhafvare, lika mycket hvem eller hvar, utgjorde en nödvändig del af en herremans uppfostran. I alla trakter af Skottland värfvade man nästan under hela Trettioåra-kriget trupper med största iver, ty kärlek för kriget och hat mot de kejsrerliga bodde uti folkets hjertan; och sålunda hvirflade, intill Covenant-krigets tid, de Skottska värfvaretrumorna i hvarje dal från Caitbress till Cheviots.

Robert Munro, laird af Foulis, kommenderade två regementen, ett till häst och ett till fots; och af samma tillnamn funnos icke mindre än 3 generaler, 24 fältofficerare, 11 kaptener och många subalterner i Sverige.

Många Skottar gingo äfven till Danmark. Ett Höglands-regemente af clanen Mackay, som steg ombord i Mars 1625, gick i Konung Christians tjänst; i Juni värfvade Sir Jacob Leslie ett annat af 1000 man, och Kapten Alexander Seaton värfvade ytterligare 500 för de Tyska krigen. Leslie's och Mackay's trupper stego inalles till 4,400 man; och ett bref bland Balfours manuskriptsamlingar visar, att en handlande i London, Philip Burlamachi, enligt Konungens anvisning, betalade 3000 P. St. för deras öfverförande till Hamburg. Följande året utbetalade Konungen 8000 P. St. till Grefven af Nithsdale, Lord Spynie och Sir Jacob Sinclair af Murkle, »för det de värfvade 3 regementen till fot af 3000 man hvardera, för hans onkel Konungens af Danmark tjänst»; och oaktadt denna beständiga minskning af befolkningen, var Skottland i stånd att samma år sända 3000 man under Grefven af Morton till den olyckliga expeditionen mot ön Ré.

De kanoner, som gjötos i Arboga af Sir Alexander Hamilton till Redhouse, voro länge ryktbara i Tyskland. Denna veteran blef vid hög ålder sprängd i luften på slottet Dunglass. I en förteckning på tafior, tillhörande Skottska Benediktinerna i Würtzburg, finna vi en i lebensgrösse af den ryktbare General Hamilton, som tjente under Gustaf Adolf. Denna tafila är målad af Van Dyck; men huruvida hon föreställer artilleri-

generalen eller någon annan bland de många med hans namn är omöjligt att bestämma.

På Skokloster, som då tillhörde General Wrangel, finnas många porträtter af hans kamrater, alla af stort interesse för den, som studerar Europas historia. Slotets korridorer äro fyllda med porträtter af krigare, hvilkas namn äro bekanta sedan Gustaf Adolfs krig. Vi skola bland dem endast nämna David Drummond, Kapten Kammel (Campbell), Sir James King (Lord Eythen), Patrik Ruthven (Grefve af Forth). Der finnes äfven ett porträtt af den hurtige Major Sinclair, som blef dödad på en ambassad till Turkiet under Carl XII, och från hvilken en adlig Svensk familj härstammar. »Många adliga familjer i Sverige äro af Skottsk härkomst: — Leslie, Montgomery, Gordon, Hamilton, Douglas, Murray; korteligen, alla de yppersta Skottska namn finnas i Sverige och hafva dit blifvit införda genom yngre söner ur ädla Skottska familjer, som tjente under Gustaf Adolf i Trettioåra-kriget.

Femte Kapitlet.

SINCLAIRS NEDERLAG.

»Herr Sinclair drog öfver saltan haf
Till Norrig hans cours monne stande.»

Norrsk Visa.

Redan 1612 hade Gustaf Adolf till icke ringa del rekryterat sin här i Skottland. I Mars samma år hade Öfverste Mönnichhofen, en skicklig och duglig Svensk officer, värfvat 2300 man, medan ett regemente af 900 man uppsattes af Georg Sinclair, herre till Caithness,

uteslutande bland hans egen clan, för att nyttjas mot Danmark. Danska nationen hade ofta tagit Skottiska skepp, hvilket bland Skottiska folket väckt fiendtliga tänkesätt mot densamma. På detta sätt hade, 1617, Danska kryssare uppsnappat åtskilliga skepp, som tillhörde en handlande i Edinburgh, Thomas Watson, och i denna sak hade Hemliga Rådet begärt hjälp af Konung Jacob.

Mönnichhofen fann vid sin återkomst Elfsborg och en stor del af kusten i Danskarnes händer; till och med Stockholm var hotadt. Han blef i följd deraf nödsakad till att styra norrut och landstiga vid Trondhjem, hvarifrån han, i spetsen för sina Skottar, banade sig väg öfver Norrska fjellen till Jemtland, och uppnådde Stockholm, som då hotades af Danska flottan. Men dessa Skottiska hjälptruppers ankomst räddade Gustaf Adolf och satte honom i stånd att sluta freden 1613.

Mindre lyckligt hade Sinclairs regemente, för att draga fiendens uppmärksamhet från Mönnichhofen, gått genom Romsdalen, Lessö och de djupa dalar, som öfverskyggas af det höga Dovrefjeld. Här begick Sinclair en stor oförsigtighet, i det han uraktlät att taga de förnämsta invånarne och låta dem följa med kolonnen, på det de med sina lif måtte ansvara därför, att bönderna skulle visa honom rätta vägen.

Norrmännens ärfda hat mot Skottarne stegrades derigenom, att de af Sinclair och hans män ofta blifvit tillbakaslagna, och de beslöto nu att utkräfva en lysande hämd.

Anförda af en rask landsman, besatte bönderna från Vaage, Froen och Lessö Kringelen, ett pass, genom

hvilket Skottarne skulle passera på sin väg till Sverige. Det är mer än sannolikt, att Sinclairs trupp icke var fullkomligt beväpnad, alldenstund den utgjordes af rekryter, och följaktligen var mindre i stånd att möta ett anfall, som skulle hafva nedergjort tio gånger deras antal af de bäst utrustade trupper.

Öfverste Sinclairs fru åtföljde kolonnen till häst.

Natten var i annalkande och drog sitt dok öfver de djupa Norrska fjordarna och öfver furuskogarna, som spegla sig i dem, när Höglands-regementet inträdde på den trånga stig, som på ena sidan går mellan de massiva klippväggarna och på den andra stupar tvärt ned mot en djup och strid ström, hvars sorl är det enda ljud, som vanligen afbryter bergsvandringens tystnad. Naturens stillhet och ödslighet i förening med den svåra och obanade vägen förmådde Sinclairs trupp att blott långsamt rycka framåt, och de hade knappt uppnått midten af passet, när knallarne från mer än tusende gevär genljödo som åskor från klipporna öfver dem, under det de mörka furuskogarna tycktes fylla med eld och rök.

Från höjderna helsades de af bönderna med oupphörliga och sitt mål icke förfelande skott; men farorna af den mörkdande skjutningen, hvilken Skottarne icke kunde besvara, stegrades derjemte genom stora klippmassor, som, hängande öfver passet, lösrycktes och vältrades ned på de olyckliga soldaterna samt krossade hela hopar af dem eller störtade dem ned i den djupa afgrund, genom hvilken bergsströmmen framilade.

Den hurtige Georg Sinclair blef skjuten, när han med svärdet i hand gjorde ett fåfängt försök att klättra

öfver klipporna; och alla hans clansmän omkommo med honom. En och en blefvo de nedskjutna af de anfalande, som icke skulle hafva vågat möta dem på öppna fältet; och sextio; som föllo lefvande i deras händer och fördelades mellan byarna, blefvo, när bönderna tröttnade vid att föda dem, sammanfösta på en äng nära passet och der kallblodigt nedskjutna, under det *en* allena undkom från denna fasans dal, hjälpt derifrån af en bondflicka, med hvilken han sedermera gifte sig, och genom hvilken han blef stamfar för talrika afkomlingar, hvilkas härkomst man ganska väl känner i denna för Skottarne så olycksbringande nejd.

Hvarken historien eller traditionen har haft något att förmåla om Fru Sinclairs öde, så att man måste antaga, att hon omkom med sin man.

Många lemnades till föda för vargar och korpar; de öfriga begrofvos med sin tappre anförare. En jordkulle uppkastades öfver dem; och ett träkors invid vägen genom passet betecknade länge den fläck, der det nedgjorda regementet hvilade. Folket i Gudbrandsdalen minnes ännu med stolthet denna mordiska bedrift af sina förfäder, hvilkas tapperhet ännu besjunges; och för att förvara minnet af huru

Nihundrede Skotter

Blev knuset som leerpotter,

såsom det heter i den gamla sången, har Norriska regeringen låtit uppresa ett marmormonument, hvilket utmärker den Sinclairska truppens graf.

Korset står på ett af de ödsligaste ställen i Dovrefjeld, och på en minnestafva läses följande inskrift:

»Här ligger Öfverste Jörgen Sinclair,
 hvars 900 Skottar slogos i stycken som lerkrukor
 af Bönderna i Lessö, Waage och Froen.
 Berdon Seielstad från Ringeboe var Böndernas anförare.
 Förstördt af öfversvämning 1789, har detta
 monument blifvit åter upprättadt af
 Bönderna A. Viberg och N. Viig.

Sjette Kapitlet.

HEPBURN VID WEICHSELN.

När Gustaf Adolf år 1625 förnyade kriget mot
 Konung Sigismund i Polen, som alltid behandlat ho-
 nom med öfvermod samt till och med kallat honom
 för usurpator, bildade Öfverste Hepburns Skottska rege-
 mente en del af den här, som inföll i Polska Preussen
 och tjenade i det segerrika fälttåg, som förskaffade
 Gustaf Adolf Elbing, Braunsberg, Pillau och Memel
 samt slutade med Polska arméens fullkomliga försking-
 ring på Semgallens slätter i hertigdömet Kurland.

Under detta Polska krig begynde Hepburn den rad
 af lysande bragder, som utmärkte hans bana under
 Gustaf Adolfs baner. Den lystnad efter djerfva äfven-
 tyr och krigiska värf, som fört honom från hans faders
 stilla boning i Dirletons herdenejd, fann nämligen till-
 räcklig näring i härarnas operationer vid Weichselns
 stränder.

Gustaf Adolf hade beslutit att undsätta Mewe, en
 stad i West-Preussen, der hans garnison var strängt
 blockerad, och gaf detta uppdrag åt två officerare, som,
 fastän unga till år, voro gamla till erfarenhet, nämligen

Grefve Thurn och Öfverste Hepburn, »en Skottsk officer med stor skicklighet och bepröfvadt mod, som fick högsta befälet.»

Den lilla staden, som har ett fast läge vid Ferses sammanflöde med Weichseln, och hvars murar sköljas af båda dessa strömmar, blokerades af Konung Sigismund i spetsen för 30,000 Polackar, med hvilka han förskansat sig på en höjd samt afskurit all förbindelse mellan staden och den omgifvande landsbygden. Öfver denna höjd måste Svenskarne slå sig fram, om de gjorde något försök att upphäfva belägringen. Fördenskull uppförde han der två batterier med grofva kanoner, hvilka med sin korsande eld beströko vägen till höjden, medan hans förskansade infanteris bågar och gevär kunde beherrska hela sträckan utanför de af jord uppkastade bröstvärnen.

Som det för fälttågets framgång var absolut nödvändigt, att blokaden skulle upphävas och staden undsättas, undersökte Gustaf Adolf länge och uppmärksamt nejden; — på besittningen af denna plats berodde nämligen hans förhoppningar att vinna Danzig och segrande sluta kriget.

Han utsåg i sitt läger vid Dirschau 3000 man utvaldt Skottskt infanteri, deribland Hepburns eget regemente, och 500 man till häst under Grefve Thurn, samt underrättade dem alla i få ord om det förtviflade vågstycke, de skulle försöka — att slå sig fram öfver en förskansad höjd, som försvarades af 30,000 man.

Hepburn förde kolonnen från de Svenska förskansningarna, utan att låta höra hvarken trumma eller trumpet, emedan han ämnade i mörkret taga en hem-

lig väg och falla Polackarne i flanken, — ty i hvarje vapendust ådagalade Hepburn fullkomligt sanningen af en ryktbar Fransk skriftställares ord, att krig, fastän ett handtverk för den okunnige, är en vetenskap för en man med snille. Dirschau är beläget vid Weichseln, och få timmars marsch förde Hepburn i sigte af den höjd, på hvilken det Polska infanteriet, klädt i pansarskjortor af till hälften österländsk form och beväpnadt med musköter, bågar, jernklubbor, lansar och stridsyxor, stod starkt förskansadt, med sina metallkanoner blänkande fram genom den gröna småskogen på bägge sidorna. Bakom dem syntes tornspirorna i Mewe.

Natten nalkades, och Hepburn, som fann sin ankomst ännu icke bemärkt, gjorde nu en flankrörelse samt begynte att stiga uppför backen på en trång och slingrande stig, uppfylld af klippor och stenar, tjock småskog och lummiga träd, mellan hvilka soldaterna, som hindrades af sina tunga musköter och bandoler, sina harnesk, hjälmor och räuslar, endast med svårighet kunde framtränga. Slutningen var nämligen så brant, att de voro nödsakade att fatta i trädens grenar och klättra ifrån klippa till klippa, så att en historieskrifvare liknat dem vid matrosar, som klättra uppför vanterna på ett skepp. Hepburn förde dem med beundransvärd varsamhet och oförskräckthet förbi fiendens förposter. Öfver allt på det skogbeväxta berget var ännu allting stilla; icke ett ljud annat än brusat af den skummande Weichseln lät höra sig.

I den nordiska aftonens halfdager uppnådde Skotterne toppen, och den hvita plymen i Hepburns hjälm var deras ledstjerna, då de ursinnigt med musköt-kolf-

varna föllo öfver Polaekarne, hvilka ännu arbetade flitigt på sina förskansningar, mot hvilka pikenerarne stormade fram. En mördande musköteld, blandad med skurar af pilar, stenar och andra kastvapen från flera punkter, nödgade Skottarne att vika tillbaka; och hela skaror af beridna Kossacker och Heiduker, klädda i pansarskjortor och hjälmor, angrepo nu i fullt sporrstreck med sina långa lansar och skarpa stridsyxor den retirerande kolonnen. Hepburn drog sina män undan till en klippa, som kunde försvaras, oupphörligt anfallen af de vilda och lätta ryttarne, som triumferande ropade: »De Svenska hundarne våga icke afbida de Polska vargarna.»

Örorliga som en kopparmur, stodo de tappra Skottiska pikenerarne skuldra vid skuldra, och framför sig uppställde äfven de en öfverstiglig vall, sina rörliga Spanska ryttare, hvilka de slog ned i marken längs sin front — historieskrifvaren Loccenii *pila suilla*, och den frejdade Kapten Dugald Dalgetty's så kallade »Svenska fjädrar».

På denna klippa, der Hepburn understöddes af Öfverste Mostyn, en Engelsman*), och Grefve Brahe med 200 Tyska arkebusierer, försvarade han sig i hela två dagar mot Polska arméens hela styrka, som anfördes af den unge Prins Uladislaus, hvars fader, konungen, vid detta tillfälle var frånvarande från lägret. Under dessa två dagars oupphörliga strid fullbordade Gustaf Adolf stadens undsättning, derigenom att han i densamma inkastade ammunition och manskap, hvarpå Polackarne öfvergåfvo sina förskansningar och retirerade. Man be-

*) Skotten Musting. Fryxell.

räknade, att hvar och en af Hepburns soldater dödat en man, hvaremot han förlorat blott hvar sjunde af sin trupp.

Gustaf Adolf lät Polackarne retirera, utan att förfölja dem. Det var nämligen en grundsats hos den tidens fältherrar, att icke förfölja sådana trupper alltför obetänksamt, emedan deras stridssätt var oregelbundet.

År 1626 utmärkte sig Skottarne i grannskapet af Danzig, under General-lieutenanten Alexander Leslie, en gammal veteran i Tyska och Böhmiska krigen.

Under det denne ryktbare befälhafvare, jemte Öfverste Didrik Sperreuter, en dag var utsänd med två Skottska kompanier och en trupp dragoner att rekognoscera Konung Sigismunds läger, blefvo de hastigt omringade af sjutton kompanier Polskt kavalleri, och en mördande strid uppkom. Polackarne voro halfvildar, och Skottarne hade mot dem fattat mycken fiendskap, derföre att en bok, som förnärmade Skottska nationen, hade blifvit skriven af en Polack, vid namn *Stircovius*, hvilken på Konung Jacobs befallning blef hängd 1613. Ett omständligt rådsprotokoll är ännu i behåll, och deraf ser man de kostnader, som Patrik Gordon hade haft för gripandet af *Stircovius*, »som skrivit och utspridt den nedriga boken.»

Leslies pikenerare genombröto två gånger de täta kavallerimassorna, och sedan han nedsablat 100 man och tagit 4 standarer, retirerade han med liten förlust. Detta föranledde en allmän strid; ty hela Polska arméen framryckte för att understödja kavalleriet, men blef tillbakaslagen af Gustaf med förlust af 3000 man, 4 pjeser och 14 fanor.

Sjunde Kapitlet.

LANDSTIGNINGEN I TYSKLAND.

Man berättar, att Hepburn ofta sjelf erbjöd sig till förtviflade företag, ty för honom hade lifvet utan strider och segrar icke något behag. En lycksriddare af fullkomligaste art, hade han alltid ett stort syftemål framför sig — ernåendet af högt anseende som militär; och Gustafs läger var synnerligen egnadt för uppnåendet af detta mål, ty endast bland en mängd ridderliga medtäflare komma alla själens krafter i verksamhet.

Han åtföljde 1627 med sitt regemente Gustaf Adolf till Preussen, der han hade en icke ringa del i alla den tappra och väl disciplinerade härens operationer. Under detta fälttåg stormade Gustaf Adolf Kesmark, en stad, belägen vid en biflod till Weichseln, nedgjorde Polackarne, som marscherade till dess undsättning, belägrade och intog Marienburg och slog sedan på nytt Polackarne vid Dirschau, en stad i West-Preussen. Intagandet af Marienburg var af största vikt, emedan en fältherre genom besittningen af denna stad var herre öfver Polska Preussen.

År 1628 mottog Gustaf friska trupper från Skottland. Bland dessa befanns ett manstarkt regemente, kommenderadt af Alexander Lindsay, Lord Spynie, hvilken, med andra Skottska regementen och en liten korps Engelska frivilliga, tillförde Konungen en förstärkning af 9000 man. Genast efter dessa truppers debarkering förstärktes med Spynies regemente garnisonen i Stralsund, som då blockerades af de kejsrerliga.

År 1629 bistod Kejsaren Polackarne med några få trupper; men Gustaf Adolf var i stånd att kämpa mot deras förenade stridskrafter, och en hårdnackad träffning egde rum mellan förposterna några få mil från Thorn. Der gjorde de Skottska trupperna ett förtvifladt angrepp, och Hepburns gamla kamrat Hume, som anförde dem, blef tagen till fånga, under det Gustaf Adolf undkom, fastän äfven två gånger gripen, emedan han var klädd som en simpel pikenerare. Han råkade i handgemäng med en Fransk officer, Baron de Sirot, hvilken han skulle hafva nedstött, om icke hans pansarskjorta hade skyddat honom. Konungen förlorade härvid sin plymagerade hatt, hvilken Sirot bar, utan att veta hvem han tillhörde. Då Kapten Hume dagen derpå såg honom med hatten, uppgaf han ett utrop af vrede och sorg, emedan han trodde, att Gustaf, hvilken var sina soldaters afgud, hade fallit; och när Baron de Sirot fick veta sin motståndares rang, skickade han hatten till Loretto, der han med all högtidlighet blef nedlagd vid den Hel. Jungfruns helgedomsskrin.

England och Holland, som fruktade för de stora katholska makternas planer, och äfven Frankrike (för sina egna afsigters vinnande) lånade gerna Gustaf sitt bistånd till afslutandet af ett sex års stillestånd med Sigismund, på det han måtte kunna vända sina segrande vapen mot Kejsar Ferdinand II och understödja Konungen i Böhmen samt de protestantiska interessena i Tyskland, der den reformerta tron efterhand blifvit nästan alldeles utträngd af Österrikes herrsklystnad. Christian IV i Danmark, i hvars här äfven många Skottska regementen tjenade, hade redan förklarat sig

för Protestanternas sak, men blifvit slagen af de kejsrliga, hvilka utbredt sig som en ström öfver Nedsachsen och intagit många fästen vid Östersjön.

Af oro häröfver var Gustaf Adolf ifrig att sluta fred med Polackarne; och då han framställde för Svenska ständerna den fara, som riket lopp genom närheten af en här, hvilken redan bemäktigat sig en del af Danmark, förklarade de enhälligt och djerft, att oförtöfvadt krig med Kejsar Ferdinand vore nödvändigt, icke allenast för Skandnaviens, utan för det protestantiska Europas säkerhet. Habsburgska Husets stolta hufvudman hade sjelf redan förklarat krig mot Sverige genom den del han tagit i Polska kriget och derigenom, att han undvek att som Konung erkänna Gustaf, hvilken, lifvad af glädje och hopp, beredde sig till att mot honom låta sina fanor svaja.

Man insåg nu, att den öfvermodige Ferdinand hade ingenting mindre i sigte än det fullkomliga tillintetgörandet af Tysklands frihet, det Lutherska kätteriets utrotande med eld och svärd samt eröfrandet af Danmark, Norge och Syerige — en häpnadväckande plan, som spände hela Europas uppmärksamhet. Han började sina operationer med att beröfva Hertigarne af Mecklenburg deras arfländer, våldföra alla Tyska Rikets lagar och utnämna Wallenstein till general öfver Östersjön, om herraväldet öfver hvilket haf han borde försäkra sig mot Skandnaviens bägge konungar. Hans flotta eröfrade Wismar och Rostock, der efter hans befallning skepp skulle byggas. Eburu Stralsund icke tagit någon del i Danska kriget, utsattes det dock för en svår belägring; och de två nordiska konungarne

glömde nu sina fordna fiendtligheter och förenade sig till dess undsättning.

Danska flottan försvarade staden mot de kejserliga å ena sidan, under det 5000 man Skottskt och Svenskt infanteri, anfördt af General-lieutenanten Alexander Leslie, med svärdet i hand banade sig väg på den andra, förstärkte garnisonen med ammunition och försåg de hungrande invånarne med föda.

Uppmuntrade af den hurtige Leslie och hans Skottiska veteraner, försvarade borgrarne sig tappert; och med ny ifver fortsatte de kejserliga belägringen med hela sin styrka, emedan Wallenstein svurit, att han skulle hafva Stralsund, om staden ock vore bunden med kedjor vid himmelen.

En oupphörlig kanonad dundrade mot fästningsverken, pesten bröt ut i staden, förråderna begynte taga slut, och hvarje hus var uppfyllt af sjuka, döda och döende; men Leslie förhöll sig så klokt och tappert, att Wallenstein nödsakades sätta eld på sitt läger och retirera samt lemna 12,200 man utanför staden, der hans lagrar förlorades för alltid. Så erkänsamma voro Stralsundsboerna för de tjenster, som Leslie och hans Skottiska division hade gjort, att de belönade honom med en dyrbar skänk och läto slå medaljer för att åt efterverlden förvara hans ära och sin tacksamhet.

Under det Hepburn, som vid denna tid blifvit adlad för sina utmärkta tjenster, och som alltid förekommer i *Swedish Intelligencer* under namn af »John Habron», låg i Sverige med sitt regemente, rustade Gustaf Adolf sig på allt sätt till kriget. Året 1630 skulle bilda en ny epoch i hans historia; han drog nu

på allvar i fält mot sin mäktige motståndare och skickade Leslie med en korps trupper att fördrifva de kejslerliga från ön Rügen, ett uppdrag, som han behörigen fullgjorde.

Gustaf hade nu i sin tjenst mer än 1000 officerare och 12,000 soldater, *alla Skottar*, väl förfarna i vapnens bruk, tappra, beslutsamma, härdade i krigets mödor, — män, för hvilka faran var ett tidsfördrif och döden en stundlig företeelse; och åt dessa unnade han äran att utföra hvarje kritiskt värf och hvarje förtvifladt äfventyr. »Bland dessa trupper», säger Britiska arméens annalist, »synes Öfverste Hepburns regemente synnerligast hafva utmärkt sig vid alla tillfällen; och inga trupper tyckas hafva varit bättre lämpade för detta viktiga företag än Skottarne, som voro tappra, härdade, vana vid mödor och försakelser, sparsamma, lydiga och nyktra soldater» *).

Hepburn steg ombord med hufvudstyrkan, som bestod af 92 kompanier infanteri och 16 svaadroner kavalleri samt afseglade på 200 små fartyg från Elfnabben. Efter ankomsten till Pommern den 24 Juni 1630, landstego de nära Peenemünde på ön Üsedom, der Gustaf Adolf knäföll på den sandiga stranden och tackade Gud för en lycklig öfverfart med sin tappra här.

Hepburn ställdes under Oxenstjernas, den ryktbare Rikskanslerens befäl, och förlades i kantoneringsqvarter med sitt regemente, sedan det varit inveckladt i många skärmytslingar i Vor-Pommern. Han stannade i sina kantoneringar, tilldess han fick order att marschera till Rügenwalde, till följe af den lysande affär, som skall berättas i följande kapitel.

*) Richard Cannon.

Åttonde Kapitlet.

MACKAY'S REGEMENTE UNDSÄTTES I RÜGENWALDE.

Ett Höglandsregemente om 1500 man, som af den rofgiriga höfdingen Sir Donald Mackay af Farre och Strathaver (sedermera Lord Reay) blifvit i Mars 1626 uppsatt för Konungens af Danmark tjenst, och som nu kommenderades af hans Öfverstelieutenant, erbjöd 1630 sin tjenst åt Konungen af Sverige, ett anbud, som genast antogs; och den 12 Augussi gaf Rikskansleren Oxenstjerna Öfverstlieutenant Munro order att gå ombord med sitt manskap vid Pillau och derifrån transportera det till Tyskland, till Wolgast i Pommern.

Vid Pillau, en stad vid mynningen af Pregel, som försvarades af två fästen, hvilka Svenskarne fem år förut intagit, förde följaktligen Munro sitt manskap ombord på två Svenska skepp, Lill-Niklas och Hunden, med förråder för en vecka. Kaptenerna Robert Munros, Hector Munros och Bullions kompanier voro ombord på det förra, och Major Sennots, Kaptenerna Learmonths och John Munros på det sednare; under det all trossen, hästar, trummor och ammunition fördes på en mindre *skuta*.

De tre fartygen seglade mot Pommerns kust med god vind, hvilken friskade till en vestlig storm, som dref dem till Bornholm, den östligaste bland Danska öarne, der Lill-Niklas skiljde sig från Hunden och sprang läck. Detta oaktadt höll Munro 48 högländska soldater oupphörligt vid pumparna och seglade mot Wolgast, sin destinationsort. Men som han fann, att hans skadade fartyg seglade helt långsamt och var i

oupphörlig fara att sjunka under kastningarna på denna farliga sjö, tog han vägen till Danzig, i hvilken stad Skottarne af gammalt hade talrika och viktiga privilegier, förvärfvade i fjortonde århundradet genom den tappra Lorden af Nithsdale *).

Natten inbröt, stormen tilltog, och skeppet kunde icke längre styras, medan faran stegrades derigenom, att Pommerska stranden med alla sina klippor och sandreflar låg i lä från fartyget. Klockan 11, midt i det tjockaste mörker, stötte fartyget på grund icke långt från Rügenwalde. Skeppet brast i tu, och i ett ögonblick kämpade dess besättning, jemte de tre Högländs-kompanierna, bland vågorna.

Till klockan 1 dagen derpå höllo de sig fast vid delar af vraket, hvilket satt hårdt fast på klipporna och sanden, samt med hela framstammen och sidorna stod öfver vattnet; men vågorna slog oupphörligt öfver dem. Alla deras båtar hade blifvit fyllda med vatten

*) William Douglas, Lord Nithsdale (gift med Egidia, dotter af Robert Bruce, kämpade år 1389 med en hop Skottska ädlingar under Stormästaren af Tyska Orden, Waldenrodt, och försvarade Danzig mot de hedniska inbyggarna i Preussen, som belägrade staden under Uladislav Jagello. Douglas och hans män gjorde ett häftigt utfall, nedhöggo de belägrande och rensade trakten; till belöning blef han Furste af Danzig och Amiral öfver flottan. Från denna tid blefvo alla Skottar förklarade för *frimän* i Danzig; och som ett tecken dertill, uppsattes nationens vapen jemte Douglas', öfver en stadsport, der vapensköldarne sutto, tilldess han ombyggdes 1714. En förstad heter ännu *Lilla Skottland*, och nära derintill låg en bro, der Douglas blef på ett nedrigt sätt nedhuggen af Clifford, en Engelsk Lord, och en skara mördare.

i bränningarna, der en Högländsk soldat och en Dansk sjöman hade omkommit under försöket att simma i land med en lina.

Sedan Munro låtit kapa masterna och rårna, som lågo längs sidan af vraket, och med stycken af däckets och andra brädstumpar bildat en flotte, på hvilken han sjelf rastlöst arbetade som den lägsta soldat, lyckades han att så väl på denna flotte som på en båt, hvilken några bönder skaffade honom, få sitt manskap i land; sjelf var han den sista, som lemnade vraket; men detta skedde icke, förrän alla svärd, pikar, musköter, harnesk, hjälm m. m., som kunde räddas, äfven blifvit förda i land.

Detta var den 19 Augusti.

Genom samtal med bönderna, som talade en barbarisk Tyska, erfor Munro, att han lidit skeppsbrott på Pommerns kust, der alla fästen voro i de kejserligas våld. Han var 80 mil från Svenska förposterna; »och emedan vi saknade ammunition», fortfar han i sin berättelse, »hade vi ingenting att försvara oss med annat än svärd, spjut och några våta musköter; alldenstund fienden var nära, gällde det att hastigt taga sitt parti.» Härtill voro hans soldater genomvåta samt utmattade af hunger och ansträngning. Han bad dem gömma sig bakom kritkullarna, som voro beklädda med tjocka massor af törne- och hagtornsbuskar samt vilda blomster, hvilka fyllde sommarluften med vällukt. Der förblefvo de osedda intill natten, då han skickade Kapten Bullion till befälhafvaren på Rügenwalde, ett gammalt slott, som tillhörde Hertigen af Pommern, Bogislaus, för att underrätta honom, att 300 Högländ-

ska Skottar i hans Svenska Majestäts tjenst hade lidit skeppsbrott på kusten; han bad derjemte att för deras räkning få låna några få eldgevär, något torrt krut och kulor, till tacksamhet hvarför de ville rensa staden från de kejsrerliga och hålla honom öppen för Hertigen och Gustaf Adolf.

Den Pommerska kommandanten antog med glädje anbudet, och genom en hemlig lönport på den gamla fästningen, der, enligt traditionen, Odoacer blifvit född, försåg han Skottarne med 50 musköter och ammunition, hvarefter hela styrkan, sedan hon på samma hemliga väg blifvit insläppt i slottet, lätt passerade härifrån till staden nedanför. Der öfverföll Munro med sina musketerare och pikenerare så plötsligt och raskt en vakt af kejsrerligt kavalleri, att alla blefvo nedskjutna eller kastade ur sadeln, innan de haft tid att blåsa i trumpeten eller draga sina svärd. De tappra männen från Lockshin och Strathnaver kommo med ett ord öfver dem så häftigt, att hela squadronen dödades eller tillfångatogs, med undantag för 2 korporaler och 11 af manskapet, som begärde kvarter, hvilket beviljades dem, hvarefter de frilöstes af befälhafvaren på Colberg, sju mil derifrån, hvarest en stark Österrikisk garnison var förlagd.

På detta sätt hade genom ett djerft nattligt anfall, beslutsamt verkställt under de mest ofördelaktiga omständigheter, några få Skottska Högländare återställt hans fäders stad och slott åt Hertig Bogislaus, hvilken beskrifves som en vek, svag och utlevvad furste, som länge måst fördraga Österrikarne på sitt område, men, saknande kraft till motstånd, kunnat hämnas blott genom fåfängt knot.

Fem dagar derefter kom order från Oxenstjerna, hvilken anmanade Öfverstlieutenant Munro att till det yttersta försvara den nya och värderika besittningen; men innan befallningen inträffade, hade den skickliga officeren vidtagit alla steg att försvara sig mot fienden, som stod med en väldig styrka vid Colberg. Han sprängde en bro, som ledde öfver en djup ström, lmnade vapen åt en trupp bönder och anbefalld dem att försvara öfvergången. Han förskansade slottet Rügenwalde med torfskansar och redutter och brandskattade hela landet, ända till Danzigs portar, genom ströfvande partier. Men Österrikarne ansatte honom på alla sidor, och hans belägenhet blef snart ytterst farlig. Likväl försvarade han under oupphörlig kanonad och skärmytsling Rügenwalde i nio veckor, tilldess han undsattes af sin gamla vän och studiikamrat John Hepburn, som med sitt »öfvervinnerliga regemente» kom ifrån Polska Preussen och enligt Kanslerens order i forcerade marcher ilat till Munros hjälp.

Hepburn öfvertog nu befälet såsom Munros förman och af konungen utsedd till kommandant på slottet och i staden Rügenwalde. Bland herremännen och bönderna värfvade han en här af 8000 man, som han beväpnade, disciplinerade och indelade i kompanier; med tillhjälp af dessa och Mackay's Högländare rensade hans regemente snart hela Pommern från de kejsersliga.

I början af sjuttonde århundradet funnos många Skottska handlande i åtskilliga delar af Pommern; och man har ännu i behåll en petition till Konung Jacob af 1613, hvori de klaga sig öfver förtryck af Hertigen

af Wolgast, en af furstarne i Pommern eller »Pomerland», som de benämna det i sin skrifvelse.

Nionde Kapitlet.

GRÖNA BRIGADEN.

Vi hafva redan nämnt, att en talrik Österrikisk styrka låg några få mil från Hepburns post i Colberg, en sjöstad i Pommern, med en hamn vid Östersjön och en ståtlig katedral.

Kniphausen, Generalmajor i Svensk tjenst, beordrade Munros Högländare att bistå honom vid blokerandet af denna fästning, som af honom kringrändes på alla sidor. Ehuru Kniphausen (hvars land var det minsta bland alla Tyska furstars) hyste bittert hat mot Skottarne, försmådde han likväl icke att nyttja John Hepburns skicklighet och krigiska talang. Han fick nämligen veta, att de kejsrerliga sändt en anseelig styrka från Greiffenhagen vid Oder, för att upphäfva blokaden af Colberg, och beordrade därför Hepburn att rekognoscera staden och slottet Schiefelbein vid Rega, fem mil från Colberg, dit han förutsåg att fienden skulle begifva sig.

Åtföljd af en squadron stålklädda kämpar, red Hepburn framåt och undersökte stället. Han fann slottet i ruiner och den lilla staden nästan öfvergifven, emedan nära hälften af invånarne dött af pesten och de öfriga hade flytt derifrån. Han rapporterade, att, »ehuru det var ett eländigt näste för en hederlig kavaljer att uppehålla sitt anseende uti», var det likväl en stark post, och rådde Kniphausen att kasta in i

densamma en pålitlig garnison, för att hindra Österrikarnes framryckande.

Med order att kämpa till sista man, blef denna viktiga post den 6 November anvisad åt Munro och hans Högländare, som förskansade stället med vallar af jord och pallisader. Portarne fylldes med sten för att motstå petarderna. Knappt voro dessa förberedelser slutade, förrän vapen begynte glittra på höjderna, och staden angreps af en kolonn om 8000 kejsrerliga, anförda af Grefve Ernst af Montecuculi, en utmärkt krigare, som härstammade från en gammal familj i Modena och genomgått alla graderna, från pikenerare till artilleri-general och befälhafvare i Elsass.

Han förde regimentena Coloredo, Isolani, Götz, Sparre och Carl Wallenstein. Hans förtrupp bestod af tre kompanier kejsrerliga kyrassierer i lysande rustningar, tre kompanier lätt väpnade kroater och tusen arkebuserier, som vid sitt första annalkande drefvos tillbaka af Högländarnes jemt underhållna eld.

Den order, som Kniphausen tillsände Munro vid detta tillfälle, är ett märkligt prof på den klarhet och korthet, som bör karakterisera en militärisk skrifvelse, hvilken skall innehålla allt det, som är nödigt att veta, och ingenting mer:

»Försvara staden, så länge ni kan; men uppgif icke slottet, så länge ni har en enda man i behåll.»

Lydig denna order, svarade den käcke Munro, då en kejsrerlig trumpetare infann sig utanför den halft ruinerade staden och föreslog kapitulation:

»Ordet kapitulation har af en händelse blifvit utglömdt i mina instruktioner; jag har endast kulor och krut till Grefve Montecuculis tjenst.»

Härf på ryckte den sistnämde fram i spetsen för sina 8000 man, som på alla sidor beredde sig till en allmän stormning. Men den lilla skaran Högländare höll sig tappert; sedan de flera timmar hållit fienden i schack genom en jern och mördande eld, som fyllde hvarje gata och gränd med döda och sårade, lade de hela staden i aska och retirerade, med ansigtet vänt mot fienden, genom de brinnande gatorna till slottet. Den uttröttade Montecuculi anade af kommandantens beslutsamhet och hans byxlösa soldaters ihärdiga tapperhet, att inga lagrar vore att vinna framför Schiefelbeins torn, och drog sig utan trumslag och under skydd af en tjock dimma tillbaka under natten.

På detta sätt tillbakaslogo 500 Högländare ett *sexton* gånger större antal kejsrerliga.

»Sedan jag dragit mig tillbaka till slottet», säger Munro, »och fienden marscherat till Colberg, beordrade jag 18 dragoner att följa efter dem, för att bringa mig underrättelse, huruvida Hans Majestäts trupper från Stettin kommit emellan fienden och Colberg. Partiet kom tillbaka och rapporterade, att Fältmarskalk Gustaf Horn och Öfverste Mackay, som kommanderade musketerarne, hade förenat sig med Kniphausen, Baudissin och John Hepburn samt tillbragt natten vid en passage mellan fienden och Colberg.»

De afskuro på detta sätt Montecuculis tåg till en fästning, som var så stark, att Torqvato Conti och andra kejsrerliga officerare valt den till magasin för det myckna gods, som de tillplundrat sig under sina långa fälttåg.

Sedan Kniphausen förgäfves blokerat Colberg någon tid, anlände General Baudissin med 4000 man och

18 kanoner, för att med större kraft drifva belägringen; och kort derefter kommo Lord Reay med sina Hög-ländare och John Hepburn med sitt regemente, hvilket blifvit förlossadt från garnisonstjensten i Rügenwalde. Under belägringen blef en afdelning af detta regemente invecklad i en skarp strid med Montecuculis manskap, som gjorde mer än ett försök att undsätta Colberg, sedan det blifvit så varmt mottaget af Munro vid Schiefelbein.

En del af hvardera regementet, under Hepburns befäl, hade vid detta tillfälle marscherat emot fienden, hvaremot den återstående truppen under den närmast äldsta officern stod qvar utanför Colberg, der Leslie förde öfverbefälet.

»Lord Reay anförde sina tappra Skottar.» Hepburn anförde högra flygeln, som bestod af musketerare, och Teuffel förde Tyskarne.

Träffningen *) egde rum under dimma och mörker klockan 4 på morgonen den 13 November, mellan gröna häckar, trädgårdar och kojor i en liten jemmerlig by; när man angrep hvarandra med pikar och muskötkolfvar, kunde man knappt skilja vän ifrån fiende. Så lika var båda arméernas utrustning och beklädnad.

De kejsrerliga voro öfver 7000 man starka.

Svenska infanteriet, som anfördes af den unga Grefve Thurn, flydde nästan utan att lossa ett skott; men Hepburns och Lord Reays Skottska musketerare, som voro bland förtrupperna, stodo som en mur, änskönt de öfverhöljdes med kulor från både höger och venster. Svenska kavalleriets flykt — äfven detta fattades af en oförklarlig förskräckelse — gjorde det nöd-

*) Vid byn Gross-Gustin.

vändigt för Skottarne att retirera med Kniphausen, hvilken rörelse de utförde under skydd af en tjock dimma, lemnande 500 döda mellan häckarna. »Många nedhöggo sina kamrater i förvirringen», säger Harte; »ej heller kan jag instämma med en tapper Skottsk officer, som i sin berättelse om denna strid, vid hvilken han var närvarande, kallar den en *mycket näpen och rolig* bataljunge.»

Till följe af Hepburns, Kniphausens och Baudissins lycka och skicklighet att sperra alla vägar till Colberg, nödsakades garnisonen att kapitulera; och den 26 Februari tilläts den marschera ut med militärisk heder. Den utgjorde 1500 man (9 kompanier infanteri och 2 kavalleri), alla i full beväpning, och ryckte ut med högburna pikar, flygande fanor och tända luntor, med all sin tross och två laddade pjäser.

De marscherade genom passet vid Schiefelbein, der några af Munros Högländare stodo under vapen att emottaga och saluera dem, hvarefter de fortsatte vägen till Landsberg, som innehades af Kejsarens trupper.

Under vintern 1630 marscherade Hepburn till grannskapet af Stettin, hufvudstaden i Pommern, hvars borgare voro lika ryktbara för sin gästfrihet mot främlingar som för sitt mod emot fienden. En Generalmajor Leslie hade befälet öfver garnisonen i det starka slott, som beherrskade staden.

Under marschen till Stettin, uppstod en tvist mellan Gustaf Adolf och Öfverstlieutenant Robert Munro, hvilken bilades genom Hepburns förmedling.

Munro hade rätt att fylla lediga platser i sitt regemente och blef stött deröfver, att Gustaf Adolf hade

till en Kapten Dumaine bortgifvit Kapten Bullions kompani, då denne blifvit befördrad till Generalquartermästare vid kavalleriet.

Munro bad fördenskill Hepburn, hvilken han visste stå högt i Konungens ynnest, att lägga sig ut på allt sätt för en man af hans clan, åt hvilken han önskade det lediga kompaniet.

»Har ni placerat Kapten Dumaine?» — frågade Gustaf, då de inträdde i hans tält, och innan de ännu hunnit framföra sin begäran.

»Nej, Sire», svarade Munro; »jag fann det icke lämpligt för E. Maj:ts tjenst, enär han icke känner språket nog för att kommendera ett kompani.»

»Han lär sig snart kommendera det», — invände Konungen; »åt hvem skulle ni vilja gifva det?»

»Åt en kavaljer, som gjort sig väl förtjent af Ers Majestät, åt min lieutenant David Munro.»

»Hvad är meningen med detta?» — sade Gustaf och vände sig med förtrytelse till Hepburn och General Baner. — »För att få sin egen kusin vill han ej efterkomma mina order.»

Genom Hepburns förmedling blef saken så uppgjord, att den käcke Högländaren afstod sin rätt för den gången och medgaf Dumaine befälet öfver kompaniet.

Major Sennot, Lieutenant Pringle och många soldater af hans regemente dogo i den pest, som då rasade i Stettin.

I början af 1631 slöt Gustaf Adolf ett fördrag med Frankrike, i kraft af hvilket han årligen skulle uppbära 400,000 kronor, med förbehåll likväl att, om

han segrade, han skulle respektera katholska tron och rikets gamla författning. Efter framställning af sin brinnande åstundan att frälsa Tyskland från Ferdinands förtryck, fick han från England och andra länder 108,000 P. St., jemte löfte om 6000 man infanteri, som uppsattes af Markis Hamilton, hvilken, innan han afseglade från Yarmouth, undfick Strumpebands-orden af Carl I.

Ludvig XIII ville göra en diversion och förödmjuka Kejsaren; Carl ville åter uppsätta sin svåger, den landsflyktige Kurfursten.

Öfverste John Munro af Obstell erbjöd sig att uppsätta ett annat regemente Högländare till Sveriges tjenst; och Öfverste James Lumsden, broder till Robert Lumsden af Invergellie, anlände med ett regemente Lågländskt infanteri, hvilket stötte till Gustaf Adolf i Brandenburg. Sir James' äldsta broder, lairden, var äldsta kaptan vid denna bataljon; och Sir James Turner var fändrik vid hans kompani. Robert Lumsden, sedermera generalmajor i Skottsk tjenst, blef grymt och kallblodigt mördad af Engelsmännen i affären vid Dundee, »en timma efter det han redan fått kvarter»; men den kække Munro af Obstell stupade i Wetterau, på stränderna af Rhen.

Anton Haig af Beimerside, en eldig ung herre, uppsatte, beväpnade och munderade på egen bekostnad bland sina vasaller i Tweedside och Melrosedalen en trupp af 50 ryttare för Svenska hären. Tre söner till Boswell af Auchinleck (hvars afkomlingar ännu lefva i Sverige); John och Robert Durham, söner till Lairden af Pitkerrow; Francis och Alexander Leslie, söner till Baronetten af Wardis, John Leslie, och många andra

herrar begåfvo sig likaledes från Skottland till Gustaf Adolfs fanor.

I andra fälttåget mot de kejsrerliga kommenderades Svenska arméén nästan helt och hållet af Skottska officerare; och ännu finnes mången klagosång, som påminner om de tappra mäns fall, hvilka lemnade Skottlands fredliga dalar, för att följa de krigiska baner, som då svajade i Tyskland *).

När Gustaf Adolfs här mönstrades den 23 December 1630, före öfvergången af Oder, bestod den af 12,000 musketerare och pikenerare samt 85 kompanier kavalleri och dragoner, med 70 kanoner — en styrka, med hvilken få härar kunde mäta sig, och som af ingen öfverträffades i disciplin, mod och fullständig utrustning.

I Mars månad lägrade sig Öfverste Hepburn med sitt *gamla* regemente, som det kallades, vid Schwedt i Brandenburg, ett landskap, som då ännu var bevuxet med täta skogar, och der vilda hästar och uroax, björnar, vargar och bäfrar ännu träffades. Der mottog han, utan någon förhöjning i rang, befälet öfver en brigad af fyra utvalda Skottska regementen, nämligen

*) En af dessa sånger lyder:

”Oh, woe unto these cruel wars,
That ever they began;
For they have reft my native isle
Of many a pretty man.

”First the took my brethren twain,
Then wiled my love frae me;
Oh, woe unto the cruel wars
In Low Germanie!”

Mackays Högländare, James Lumsdens musketerare och Stargates korps. Den kallades *Hepburns Skottska Brigad* eller *Gröna Brigaden*; och Hepburns eget regemente stod på högra flygeln, när brigaden intog sitt rum i linien.

I hela arméen var den allmänt bekant under namnet *Gröna Brigaden* af färgen på sina kläder, skärp och standarer, likasom andra afdelningar af hären buronamnen *Gula*, *Blå* och *Hvita Brigaden*.

På detta sätt befann sig Hepburn i sitt trettionde år i spetsen för de fyra bästa regementena i Svenska hären — en post af stor vikt och ansvarighet, som han fyllde till alla Svenska generalers förundran; ty, ju högre befälet var, desto större tillfälle gaf det honom att lägga i dagen det mod och de öfriga egenskaper, för hvilka han var utmärkt.

Stargates regemente blef efter någon tid skildt från brigaden.

Tionde Kapitlet.

SKOTTARNES NEDERLAG VID NEU-BRANDENBURG HÄMNADT VID FRANKFURT.

”När kulorna hvina och fanorna vinka,
Ej raska gossar för döden må blinka,
Nej hurtigt, bröder, låt oss gå på:
För tron och för Svea-kung fram skall det gå!”

Så lyder ett stycke af en krigsvisa, som Scott lagt i munnen på sin ypperligt skildrade Skottska lyckariddare, den frejdade Major Dugald Dalgetty, och nästan likaså låter en annan dylik, med hvilken den

värda kavaljeren Munro börjar ett af sina kapitel; med samma tänkesätt bildade John Hepburn och hans brigad — med högburna pikar, brinnande luntor, sex svajande fanor och alla trummor hvirflande »den gamla Skottska marschen», beledsagade utaf gälla pipor, — förtruppen för Svenska hären, hvilken i undransvärd ordning med blanka hjälmor och glittrande vapen begynde sin marsch till Frankfurt an der Oder, anförd af »Lejonet af Norden, den ööfvervinnerlige, odödlige Konungen af Sverige».

Det var den 24 Mars. Vädret var särdeles kallt; de skogbevexta kullarne i Mittelmark voro ännu be-
täckta med djup snö; strömmarnas och träskens is-
täckten, som legat öfver dem under den förflutna stränga
vintern, begynde lossna; och den smältande snön hade
förstorat morasen på Havels stränder, så att de liknade
verkliga sjöar.

Före detta tillfälle hade de Skottska trupperna
utmärkt sig vid intagandet af Treptow, en stad och
fästning vid stranden af Östersjön, och vid försvaret af
Neu-Brandenburg, der 600 af Lord Reays Högländare
voro förlagda i garnison under hans öfverstlieutenant,
en käck officer, som fått tre farliga sår vid belägringen
af Stralsund. Major Sinclair, med två kompanier Skot-
tar, tog kvarter i Treptow, samma natt som en annan
del af deras landsmän stormade slottet Loitz, som för-
svarades af 600 Italienare.

Vid belägringen af Demmin, som försvarades af
sju kompanier af Holcks musketerare, med röda fanor,
slogo Munros Högländare och Johan Baners regemente
tillbaka ett mot deras förskansningar försökt djerft anfall.

Vid detta tillfälle blef en Svensk kapten, som blifvit kvarlemnad sårad inom skotthåll för Österrikiska kanonerna, öfvergifven af sina egna soldater, men, då de vägrade att hjälpa honom, räddad af en liten korps Högländare, bland hvilka han dog samma natt uti svåra plågor, i sitt sista andetag bittert utfarande mot sina landsmäns skändliga beteende.

Eröfringen af Neu-Brandenburg (der, efter nio dagars förtvifladt motstånd, sedan all förskoning blifvit dem vägrad, Lord Reays 600 Högländare obarmhertigt nedhöggos, tillika med Öfverstlieutenant Lindsay, Kapten Moncriff, Lieutenant Keith och Fändrik Haldan) uppfyllde Hepburn och hans Skottska kamrater med raseri mot de kejsrliga och deras anförare, Grefve Tilly. Den tappre Lindsay föll i brechen, tappert kämpande med piken i hand, och hans tartanklädda soldater stupade alla omkring honom.

I stadens gamla urkunder, hvilka innehålla en sorglig berättelse om den grymhet, som utöfvades mot borgrarne, nämnes en Skottsk adelsman, kallad Grefve *Lindz*, såsom den der försvarat sin post, långt sedan allt motstånd hade upphört på andra ställen.

Han stupade i sitt tjugoåttonde år; och hans broder, äfvenledes öfverste, föll kort derefter i Bayern.

En sorglig berättelse om detta slagande fördes till de Skottska kvarteren af två officerare, Kapten Innes och Lieutenant Lumsden, som undkommo derigenom, att de i full rustning summo öfver grafven; full af hopp, harm och hämdbegär, påskyndade nu Hepburns brigad sin marsch till Frankfurt an der Oder, der Grefve Schaumburg stängde vägen med 10,000 vete-

raner, bland hvilka Skottarne beslöto offra en hekatomb åt sin hämd.

De trupper, som väntades under Markis Hamilton, föregåfvos vara uppsatta och besoldade af denne adelsman ensam; ty Carl I:s regering ville gerna bibehålla ett sken af neutralitet i den stora och tvifvelaktiga striden mellan Gustaf och Kejsaren. De 12,000 livres, hvilka den förre erhöill från Kardinal Richelieu, voro, fastän en liten summa, dock ett anseeligt understöd för en furste i ett fattigt land, der de ädla metallerna voro sällsynta.

Den i slutet af denna bok meddelade listan på de Skottska officerarne visar, att dessa utgjorde blomman af den så kallade Svenska hären, och att Gustaf Adolf hade Engelsk *klokhet* och Skottsk tapperhet att tacka för mången af sina lagrar.

Han hade snart under sina fanor 11,800 man till häst och 34,000 man till fot, utom en kolonn Skottar, Tyskar och Engelsmän, som agerade under Axel Oxenstjerna i Polska Preussen, och åtta andra, som användes vid blokaden af Colberg. Ingenting kunde öfvergå det högmodiga Habsburgska husets förvåning öfver att finna, huru den länge föraktade herrskaren öfver en liten nordisk stat, i spetsen för en här, sammansatt af fattiga äfventyrare — af män, som födde sig med sina svärds klingor — slog rikets yppersta generaler och underlade sig allt på sin väg; ty den tid var nu kommen, då Hepburns, Leslies, Ruthvens, Horns, Baners, Baudissins och Hamiltons namn skulle sprida förskräckelse till sjelfva hjertat af Wien.

I sitt sjuttionde år mottog Grefve Tilly högsta befälet öfver Ferdinands här, då denne insett, att hans

öfriga generaler icke mäktade hålla stängen mot Gustaf Adolf. Tilly hade i sin ungdom vistats i ett Jesuitkloster; men, sedan han i en syn sett den Hel. Jungfrun, som befallde honom taga till vapen till Kyrkans försvar, gick han i arméen, der hans talanger och tapperhet snart förskaffade honom ett befäl, och han hade nu länge njutit det anseendet, att vara en bland de skickligaste och lyckligaste generaler.

Kort till vexten, var han mager och fränstötande att påse. Hans kinder voro insjunkna, hans näsa lång och hvass, hans ögon vilda och mörka. När han icke var klädd i rustning, bar han vanligen en grön siden-tröja med långa slejfer, en oformligt bredbrättad socker-toppformig hatt, prydd med en stor röd strutsfjäder, långt skägg, lång dolk och en väldig Toledoklinga — och tycktes i allt vara en gengångare af den vidt berömda Hertigen af Alba, Nederländernas gissel och Protestanternas skräck.

Hepburns brigad bildade, såsom sagdt, förtruppen af Gustafs här, eller snarare en kolonn af densamma, bestående af 18,000 man, som med en pontonbrygga och 200 kanoner marscherade längs stränderna af Oder till Frankfurt, der Grefve Schaumburg och Tiefenbach, kejsrerliga arméens generalfälttygmästare, förde befälet. Den sednare hade förstört samtliga förstäderna, låtit sätta eld på landthusen och qvarnarna samt ödelagt de rika trädgårdar, de bördiga fält och vingårdar, som omgäfvade staden.

Den tappra Fältmarskalken Gustaf Horn hade inlagit passet vid Schwedt, för att hindra Tilly från att anfälla Svenska eftertrupperna.

Frankfurt, hufvudstaden i Mittelmark af Brandenburg, var en välbyggd stad, omgifven af starka fästen och försedd med väl försvarade portar. I staden höllos då, likasom nu, tre årliga marknader, och der funnos ansenliga siden- och läderfabriker. År 1379 hade Kurfurst Sigismund förunnat borgrarne viktiga privilegier, då de inträdde i Hanseförbundet. Staden ligger endast 48 Eng. mil från Berlin och delas af Oder, öfver hvilken en stor träbro var slagen, i två städer. Utanför murarna lågo ruinerna af ett gammalt Karthusianerkloster. Torget var rymligt, och gatorna ståtliga; men de flesta invånarne hade flytt och öfvergifvit sina hem vid de fruktade kejserligas annalkande.

Strax Gustaf fick staden i sigte, vidtog han sina anstalter för att omringa densamma och anvisade hvarje kolonn dess plats. Trupperna intogo genast sina ställningar och framryckte i fiendens åsyn — kavalleriet med skallande trumpeter, fotfolket under trumslag, alla med brinnande luntor, högburna pikar och flygande fanor.

På Hepburns råd posterade Gustaf Blå och Gula Brigaderna mellan vingårdarna, på vägen till Küstrin, och Hvita Brigaden i förstaden, för att betäcka flanken af en korps musketerare, som skulle angripa en af hufvudportarna. Hepburns brigad var kommenderad mot andra porten.

Allt icke erforderligt artilleri med ammunition, hade fått sin plats i eftertruppen af Hepburns Gröna Brigad, under betäckning af Rhengrefvens tungt beväpnade kavalleriregemente.

Kommenderade af Grefvarne Schaumburg och Montecuculi, Tiefenbach och Herbertstein, stodo de kejsrerliga (samma vilda skaror, som så grymt härjat hela Brandenburg och Pommern) under vapen, till ett antal af 10,000 man; och stadens hela ringmur blänkte af glansen från deras hjelmar, medan pickelhufvor, musköternas blanka pipor och svärds klingor oupphörligt glittrade i solskenet, när för ett ögonblick röken från kanonerna och handgevären fläktades undan af vinden. I förlitande på deras medfödda tapperhet, hade försväret af den *svagaste* punkten blifvit anförtrodt åt ett regemente Irländska musketerare, som anfördes af Walter Butler, en hurtig kavaljer af det ädla huset Ormond.

På aftonen åtföljde Hepburn och andra officerare Konungen, som under sin rekognoscering kom staden något för nära, så att ett parti gjorde utfall och sköt på dem. Lieutenant Munro, af Munros regemente, blef skjuten i låret, och Maximilian Teuffel, öfverste af lifgardet, blef sårad i armen. Gustaf, säger Munro, beklagade denna händelse på det högsta och tillade, att han nu icke hade någon hjälp annat än af Hepburn. En korps af dennes musketerare, anförd af hans major, John Sinclair, tillbakaslog nu äfven utfallet och jagade de kejsrerliga tillbaka under skyddet af deras kanoner. Sedan musketerarne tillfångatagit en öfverstlieutenant och en kapten, lägrade de sig på en höjd, der de voro betäckta af de grå minnesvårdarna och den gräsbevexta muren på en gammal kyrkogård samt sålunda sjelfva i fullkomlig trygghet kunde beskjuta fiendens verk i flanken.

Genast sedan detta skett, kallade Gustaf Kapten Günter vid Hepburns regemente, och sade till honom:

»Tag på er ett lätt harnesk, drag ert svärd (officerarne nyttjade vanligtvis halfpik), tag en sergeant och tolf andra pålitliga män med er; vada öfver grafven, stig upp till spetsen af den der muren och se, om något manskap kan inkastas mellan stadens yttre vall och den inre stenvuren.»

Medan tolf grofva kanoner öppnade sin eld mot Gubenporten, verkställde de tolf Skottska soldaterna detta farliga uppdrag; och deras kapten återvände med en gynnsam rapport samt kom lyckligt undan det kulregn, som helsade honom vid hans annalkande. Sedan sålunda allting blifvit förberedt, gaf Konungen order till allmän storm, Palmsöndagen, kloekan 5 eftermiddagen, den 3 April. Förut hade Hepburn och andra tappra officerare uttryckt en önskan att få lägga af sina rustningar, hvilka voro något tunga, alldenstund ridande officerare voro nästan fullständigt jernklädda.

»Nej», — svarade Gustaf; — »den, som älskar min tienst, skall icke våga lifvet för ro skull. Om mina officerare stupa, hvem skall då kommendera mina soldater?»

Han befalld alla att återtaga sina rustningar, att hafva sina fasehiner och stormstegar i ordning och, när artilleriet lossade en allmän salva mot murarna, rycka fram till stormning under betäckning af röken; der-efter kallade han John Hepburn och James Lumsden vid namn, och tillade:

»Nu, mina raska Skottar, kommen ihog edra tappra landsmän, som blefvo nedhuggna vid Neu-Brandenburg!»

Trumpeterna smattrade. Hela Svenska artilleriet lossade en generalsalva mot fiendens verk, under det

musketerarne från sina approcher sköto salva efter salva. Plutonelden hörde till den tidens förbättringar; och under det de kejsrerliga kanonerna, musköterna och pistolerna utspydde ett moln af eld och tjock hvit rök, med kulor af alla storlekar — af bly, jern och malm från murarna, bröstvärnen och pallisaderna, framstörtade den tappra Skottska Brigaden med sina gröna fanor till storm mot Gubenport.

John Hepburn och Öfverste Lumsden gingo i spetsen vid hvarandras sida. Båda buro de antända petarder, för att spränga portarna. Dessa krigsmachiner äro af kanonmetall och hålla omkring 20 P krut; de hakas fast vid porten med en jernkrok.

Hepburn och Lumsden avancerade med fasta steg, hakade fast sina petarder och drogo sig tillbaka ett steg eller två. Machinerna sprungo och slogo den starka porten i tusende bitar. Nu regnade kulor fram genom öppningen som en hagelskur; ty två Österrikiska kanoner, laddade ända till mynningen, beströko ingången till porten och gjorde en förskräcklig förödelse bland Skottska Brigadens täta leder, i hvilka stora luckor uppkommo.

Under det Munros regemente satte öfver grafven, hvars gyttja och vatten stodo dem upp till hakan, djerft lade an sina stegar, klättrade öfver de sluttande bastionerna under en mördande eld och stormade palissaderna med pik och svärd, angrep Gustaf med Blå och Gula Svenska Brigaderna med svärdet i hand den port (Lebusport), som försvarades af Butler med hans Irländare, hvilka modigt satte sig till motvärn och kämpade till sista man omkring honom.

Gröna Skottska Brigaden kämpade förtvifladt för att taga den starka Gubenporten, då den tappre Hepburn, som anförde pikenerarne och kommit så nära till porten, att han icke var mer än en half piklängd från densamma, blef skjuten ofvan det knä, i hvilket han förut var lam. När han märkte sig vara träffad, ropade han muntert till sin gamle vän och studiikamrat, hvars soldater raskt banat sig väg öfver de yttre palissaderna: »Broder Munro, jag är skjuten!»

En major, som trädde fram och intog hans plats, blef skjuten till döds, och, med blodet strömmande ur djupa sår, föllo soldaterna på alla sidor, så att till och med de oförfärade pikenerarne vacklade för ett ögonblick; men Lumsden och Munro, hvardera i spetsen för sitt regemente, med slutna hjälmor och halfpikar i händerna, uppmuntrade sitt manskap, och visade det vägen.

»Gossar!» ropade Lumsden och svängde sitt vapen — »mina raska gossar, framåt och in genom porten!»

»Framåt!» — ropade Munro; — »framåt pikar!» och porten stormades i en blink, Österrikarne drefvos tillbaka, deras egna kanoner vändes emot dem, och de sopades undan af sina egna kulor.

Munro säger i sin berättelse, att under öfvermåttet af smärtan en svimning vid detta tillfälle tvungit Hepburn att draga sig tillbaka; men en annan berättelse förmåler uttryckligen, att han och Lumsden tillsammans trängde in i staden, nedhöggo Österrikarne på alla håll, och att, då fienden bad om quarter, deras soldater svarade:

»Neu-Brandenburg! Kommen ihåg Neu-Brandenburg!»

En Skottsk pikenerare nedhögg 18 kejsersliga med egen hand, och Lumsdens regemente ensamt tog 9 par fanor, hvilket så behagade Gustaf, att han tillsade den käcke kavaljeren att begära hvad han ville, att en konung måtte förära, så skulle han få det.

Under anförande af Major Sinclair banade nu de femtio af Hepburns musketerare, som stodo på kyrkogården, sig väg till en gata i staden, der de plötsligt öfverföllos af ett regemente kyrassierer. De ryckte några steg tillbaka, stödde sig med ryggen mot en mur och tvungo genom en liflig eld kavalleriet att retirera.

Hepburns brigad framträngde från Gubenporten genom en gata, som var tätt uppfylld med kejsersliga trupper, hvilka gjorde honom hvarje steg stridigt, under det General Johan Baner med sin brigad rensade en annan. Två gånger begärde de kejsersliga att få parlamentera; men under dånet af muskötsalvorna och kanonerna, i förening med de skrik och rop, som höjdes från alla hus och gator, der striden pågick, hördes icke trumhvirflarne. Ännu fortfor striden och fortsattes slagandets; ännu avancerade den Skottska brigaden i tät kolonn skuldra vid skuldra, lik ett rörligt fäste, med de långa pikarna sträckta framför sig, under det musketerarne i eftertruppen bakom i trygghet lossade sina salvor.

De vid hunger och köld vana gamla kejsersliga soldaterna mötte dem fot mot fot och hand mot hand med en tapperhet, som, hur stor den var, likväl stod efter de käcka Irländarnes, som kämpade under samma fana. Tillyska soldaternas allvarliga utseende väckte beundran äfven hos deras besegrare; deras rustningar

voro rostade af vinterns snö och regn och buro märken efter svärdshugg och muskötkulor; deras ansigten voro fårade med ärr och bronsfärgade af vistelsen ute i alla slags väder. Men de tvungos att vika, och nu uppstod ett förfärligt slagande.

De tappra Tyskarne kommo äfven alltför väl ihåg Neu-Brandenburg och nedhöggo alla, som föllo i deras händer. Slutligen föll Walter Butler, sedan han blifvit skjuten i armen och genomborrad med en hillebård; de återstående bland hans Irländare veko, och nu upphörde mötståndet på alla håll. Schaumburg, Montecuculi, Tiefenbach och Hebertstein stego till häst och flydde med några få kyrassierer öfver en bro på vägen åt Glogau, lemnande 4 öfverstar, 36 yngre officerare och 3000 soldater döda på gatorna, 50 fanor och 10 bagagevagnar lastade med dyrbarheter; och så hastig var deras flykt, att deras ammunitionsvagnar spärrade passagen till bron, under det kanoner, kärror, kistor med kulor och krut, högar af döda och döende soldater, med spöklika och förvridna ansigten och sönderslagna pansar, betäckta med blod och damm, med rök, gyttja och murbruk, som nedföll från de nedramlande husen, voro en förfärlig syn och bildade en barrikad, som hindrade från att genast förfölja fienden.

Hundratals Österrikare, som kastade sig i Oder, drunknade der.

Två öfverstar, John Hepburn och Teuffel, voro de enda officerare af rang, som sårades i Gustafs armé, i hvilken de dödades antal utgjorde endast 300.

Oaktadt smärtan af såret, hvilken var så mycket pinsammare, som det befann sig i närheten till en

gammal blessur, återtog Hepburn sin post i spetsen för Gröna Brigaden, genast han fått såret förbundet. Genom truppernas tygellösa framfart uppkom nu eld i åtskilliga hus, hvarpå Gustaf befallde trummorna gå och att alla soldaterna skulle infinna sig hvar och en vid sin fana på andra sidan Oder, under det John Hepburn, med sitt regemente, tog den intagna staden i besittning och posterade ut sina vakter, med order att taga hand om fästningsverken.

Dagen derpå blef Generalmajor Leslie utnämnd till kommandant, med en stark besättning. Han begynde genast reparera de fallna murarna, under hvilkas kanoner de döda begrofvos, och vän och fiende lades vid hvarandras sida, etthundrade i hvarje graf.

Elfte Kapitlet.

LANDSBERG.

Ehuru ännu lidande af sitt sår, befalldes Hepburn att göra sig i ordning till ett annat svårt företag — att förstärka Fältmarskalk Horn, som med en stark kolonn af kavalleri hade blockerat Landsberg, en stad vid Warthe, en biflod till Oder, der Öfversten Grefve Cratz förde befålet öfver 5000 man kejsarligt infanteri och 12 kompanier kavalleri.

Gustaf lemnade Generalmajor Leslie vid Frankfurt och ställde den öfriga hären under Johan Baners befäl, men utvalde 3200 musketerare, 800 man till fot och 12 kanoner under en utmärkt artilleriofficer, då varande Öfversten Lennart Torstenson.

Hepburn var så svag, att han knappt kunde sitta till häst och nödgades rida långsamt; men han inspekterade dessa trupper i gryningen den 5 April och såg, att de voro väl försedda med ammunition, luntor, yxor, skoflar, släggor och stormstegar. Han utsåg Öfverst-lieutenant Munro till sin närmaste man; och sedan han inrapporterat till Konungen, att alla voro färdiga och hade till vägvisare förskaffat sig en smed, som förut hade bott i Landsberg, gafs order till marsch.

Sedan de tillryggalagt en lång och tröttande väg af öfver 40 Eng. mil på två dagar, gjorde de halt utanför Landsberg, efter det de under marschen tillbaka-slagit ett anfall af de djerfva och modiga kroaterna. Dessa irreguliära trupper beordrades vanligen till alla oförvägna angrepp. De buro korta jackor, bröstharnesk af stål, långa hvita underkläder och ludna mössor. Deras vapen voro långa refflade bössor, sablar och dolkar. Plundring var deras enda sold och det enda, som förmådde dem att tjena i fält.

Med sitt avantgarde skingrade Hepburn dem och nedhögg deras öfverste. De retirerade till Landsberg under vildt tjutande, underhöllo en oupphörig eld och sönderhöggo eller sprängde alla broar, hvilket förhindrade truppernas marsch och fortskaffandet af deras kanoner.

Landsberg, som ligger vid Warthe, hade länge varit ryktbart för sin tillverkning af jernfältslangor, och Gustaf hade två gånger misslyckats i sina försök att intaga denna stad. Tre år hade de kejsrerliga ingeniörerna använt på dess befestande, och allmogen på 10 miles omkrets hade med våld blifvit drifven att biträda dem som pionierer och sappörer. För Gustaf Adolf

hade denna fästning länge varit en nagel i ögat, emedan hon betryggade Pommern, beherrskade Mark och var nyckeln till Schlesien.

Hepburn tog sin ställning på ena sidan af staden med sin kolonn af musketerare, under det Horn med sina kompanier redan hade intagit sin på andra sidan. En stark skans (Koskansen), bestyckad med kanoner, och framför hvilken det befanns en graf, genom hvilken en strid ström rann, låg utanför staden och spärrade dess hufvudport; här började Öfverstlieutenant Munro draga sina paralleler och lyckades få tranchéerna färdiga med förlust af endast sex man.

Vid dagbräckningen morgonen derpå hade Munro uppfört de 12 kanonerna på en liten höjd, från hvilken de kunde beskjuta skansen; men denna var så stark och dess murverk så fast, att Gustaf, som passerat natten i en angränsande by, åter nödgades taga sin tillflykt till smeden, som erbjöd sig att visa en hemlig ingång, om en flottbro lades öfver det vatten, som nu helt och hållet fyllde ett träsk, hvilket försvarade staden och flankerade skansen utanför densamma.

Öfverstlieutenanterna Munro och Dewbattel *), den förre med 250 pikenerare, den sednare med 250 dragoner, öfvergingo i sena aftonskymningen detta farliga ställe på en i hast byggd flottbro, som bildade en vacklande och ojemn stig, hvilken ömsom sjönk och steg uti träskets grumliga vatten, till följd hvaraf det tunga kavalleriet sjönk djupare ned i gyttja och vatten än de lättare pikenerarne. Men under smedens ledning nådde den första kolonnen fram till staden i all säker-

*) Taupadel.

het, utan att förlora en enda man. Hepburn följde med den andra, hvilken bestod af 1000 utvalda musketerare, emedan Konungen litade mest på honom.

Allt var stilla och tyst på de mörka gator i staden, som gränsade intill träsket; men skimret af vapen och rörelsen af en mörk truppkolonn blefvo snart synliga; och Munro med sina pikenerare gjorde ett raskt angrepp på denna. Kolonnen befanns bestå af 300 kejsarliga, som ämnade göra ett utfall under den unge Öfverste Cratz, kommandantens son.

En kort, men förtviflad strid uppstod. Munro afskar återtåget för Österrikarne och dödade deras anförare, men förlorade endast 30 af sitt eget manskap, som föllo vid första salvan. När Hepburn hörde bullret af denna strid och såg blixtarne af muskötelden, som upplyste de mörka vägarna, marscherade han skyndsamt mellan staden och skansen, som han på detta sätt tog i ryggen och stormade, tagande alla som befunno sig uti densamma, till fånga. Som äkta Tyska legoknektar egnade, erbjödo sig dessa genast, med sina officerare, att taga tjenst under Sverige, — ett anbud, som Hepburn antog i Konungens namn.

Skansens hastiga eröfring på ena sidan och Fältmarskalk Horns approcher på den andra nödgade kommandanten att skicka en trumpetare till Munro, för att begära kapitulation. Trumpetarens ögon förbundos, och han fördes inför Konungen, som fordrade, att staden genast skulle gifva sig. På samma gång tackade han Munro och Dewbattel för deras goda tjenst, under stora löften om belöning, och jemväl Hepburn, för det han hade intagit skansen.

Cratz, som lemnat sin tappra son död efter sig, ryckte i spetsen för sina soldater påföljande morgon klockan 8 ut ur staden med all militärisk honnör, försedd med hela sin tross samt 4 pjäser, med 4 kulor och krutladdningar i hvardera. Garnisonen passerade Warthe under trumslag och med svajande fanor (den hvita fanan med den svarta Österrikiska örnen) och ställde sin marsch till Gross Glogau i Schlesien; och sådant var sedlighetens tillstånd bland de kejsrerliga, att med denna lilla garnison följde icke mindre än 2000 qvinnor. »På detta sätt», säger *the Swedish Intelligencer*, »blef en god stad och en stark fästning på det skamligaste uppgifven af en hop kujoner.»

Dagen derpå (Söndag) hade John Hepburn och alla officerarne en glad tillställning i ett af de bästa husen i staden; de gjorde dervid smeden till borgmästare och förärade honom 200 dukater.

I Landsberg kvarlemnades en garnison, och detaschementerna begynde sin återmarsch till Frankfurt den 18 April och förenade sig med hufvudkorpsen under General Baner. Den 29 marscherade hela Svenska arméen till Berlin. En kort halt gjordes vid ett Kurfursten af Brandenburg tillhörande jagtslott, för att förmå denne till att förena sig med Svenskarne. Tre dagar lemnades honom till besinningstid; men han stod icke att öfvertala, ehuru han hade satt Gustaf i besittning af Spandau, en stark fästning vid Haveln och Sprees sammanflöde, med 40 fot höga vallar, 150 kanoner och en arsenal, som kunde med vapen förse 20,000 man till häst och fot.

John Hepburns brigad utgjorde en del af den styrka, som blokerade Berlin, hvilken stad redan då var en af de skönaste bland Tysklands städer och hade ett ståtligt palats, jemte Joachim II:s gamla slott, der han blifvit förgiftad af en Jude 1572. Orolig öfver Gustafs fiendtliga rörelse, skickade Kurfurst Georg Wilhelm sin gemål att utbedja honom ännu längre besinnetid. Men den Svenska monarken lät sig icke bevekas, och Brandenburgs krigsmagt tvangs att förena sig med hans. Georg Wilhelm var en nitisk Protestant och hade på ett möte i Leipzig försökt tillvägbringa en förening mellan Lutherauerna och Calvinisterna — ett försök, som presterskapets inbördes hätskhet omintetgjorde.

I Juli beordrades Hepburn med sin brigad till Alt-Brandenburg, 34 Eng. mil vester om Berlin; och efter en lätt marsch i tre dagar, hvarunder han om nätterna gjorde halt i byarna, ankom han dit utan att oroas af någon fiende och stadnade der, tills han blifvit fullkomligt botad för sin blessur. I denna gamla stad, som är belägen i det bördiga Mittelmark och genomflytes af Havel, hade Gustaf utsatt en allmän mötesplats för sin här och dit inkallat alla afdelningar, förrän han begynde de operationer, som slutades med det afgörande slaget vid Leipzig.

De sumpiga träsk, midt uti hvilka staden var belägen (husen voro byggda på pålar i vattnet, som vissa tider trängde in i sjelfva staden och flöt som en ström öfver de mörka och gyttjiga gatorna), hade gifvit upphof till en dödande pest, och invånarne dogo i hundradetal. En tjock dimma, som uppsteg från träskan

kring Havel, hade lägrat sig öfver den dystra staden och hela trakten deromkring; men öfver denna förpestande dimma höjde sig spiran af den gamla kathedralkyrkan, ett märke för de marscherande trupperna, då de nalkades staden på vägen från Berlin.

Hepburn kamperade med sin brigad på öppna fälten utanför denna förpestande dunstkrets; men när han blef beordrad att arbeta på fästningsverkens istandsättande, begynte pesten snart att göra lederna glesare i hans tre regementen. Trettio af Munros musketerare dogo på en vecka, tillika med Robert Munro, regementsqvartermästaren, och sergeant Robert Munro, son till Lairden af Culcraig — ty många herrar af god familj »buro piken» i Hepburns leder, tills högre platser blefvo lediga.

Vid denna tid blef en af dessa volontärer skymfligt hängd i Stettin, derföre att han emot krigsartiklarna hade slagit en näsvis bonde, hos hvilken han blifvit inqvarterad. Han hade åtnjutit en god uppfostran hemma hos sina föräldrar och hade äfven studerat i Frankrike. Han hade tjenat med utmärkelse under Konungen af Danmark, synnerligast vid belägringen af Stralsund, der han fick ett sår i venstra armen, från hvilket han aldrig åter kom till fullt bruk af den samma. Hans ungdom och tapperhet förmådde den sköna Hertiginnan af Pommern och många ädla fruntimmer att lägga sig ut för hans lif; men förgäfves. Den stackars Skotten blef hängd, »emedan kommandanten, en butter Svensk, icke ville efterskänka den upprättelse, som Hans Majestät tillkom.»

Tolfte Kapitlet.

MARKIS HAMILTONS TRUPPER.

Från en trakt, der soldaterna hade ingenting annat än något litet dåligt öl, hvaraf de kunde taga sig en styrkdryck mot den mehnliga inflytelsen af de osunda ångorna från de träsk, af hvilka de omgäfvos i medlet af Juli månad, marcherade arméen till Rathenow, hvilket de kejsrerliga vid deras annalkande öfvergäfvos och passerade Elbe på en pontonbrygga. Wolmirstädt och Werben togos af två kolonner Svenskt kavalleri, under det Robert Munro med sitt regemente stormade och plundrade slottet Blae, och General Baner tog Havelberg, der han nedsablade en liten garnison, som blifvit qvarlemnad af Pappenheim. Den sistnämnde var en kejsrerlig general, icke mindre märkvärdig för sin skicklighet än för sitt mod, och säges han hafva haft icke mindre än *hundra* ärr på sin kropp.

Under tåget i denna bördiga trakt, hvilken, för sin rikedom på frukt och sina väl odlade landsträckor, af gammalt kallades Tysklands Galileen, var Hepburn invecklad i flera skarpa skärmytslingar och utfall, tills hans brigad gjorde halt för någon tid på stränderna af Elbe, der Gustaf bildade ett förskansadt läger i grannskapet af Werben.

Denna stad, som Henrik Fogelfångaren byggt på ruinerna af det Romerska Castellum Vari, är belägen vid Havelns sammanflöde med Elbens bredare vatten; och Gustaf, som förstod att staden kunde göras till en af de starkaste fästningar i Tyskland, befallde anläggandet af ett kastell, som ännu reser sig öfver staden.

Häriifrån beslöt han att bevaka Tilly, som begagnat det uppehåll, hvilket förorsakades genom underhandlingarna med kurfursten af Brandenburg, att belägra Magdeburg, en stark och rik stad, belägen på en kulle på stranden af Elbe och prydd af en domkyrka med ett präktigt torn samt andra ståtliga byggnader. Ehuru försedd med en tapper garnison och försvarad af starka batterier, djupa grafvar, träsk och floder, blef denna stad likväl stormad, plundrad och bränd. De vilda Wallonerna och de ännu vildare Kroaterna nedsablade allt utan barmhertighet och utan undseende för kön eller ålder; de begingo grymheter, sådana man sedan aldrig skådat, om icke vid Ismails och Warschaus fall i sednare tider. Obeskrifliga äro fasorna vid denna belägring, och af alla de tusenden, som bodde i den rika och lyckliga staden, undkommo endast fyra hundra.

Gustaf utfärdade ett manifest, hvori han förklarade, att blott och bart Tyskarnes obeslutsamhet hindrat honom från att bispringa den olyckliga staden, hvars förfärliga öde dref Protestanterna till förtviflan.

Det befästa lägret vid Werben blef mer än en gång angripet af de kejsrerliga, men utan framgång. Svenska hären var förskansad på en vacker grön slätt, genom hvilken Elbe flöt. Flodens breda vatten sköljde bröstvärnen på ena sidan, under det en djup graf förstärkte dem på den andra. En pontonbrygga beredde Svenskarne en lätt reträtt, under det de garnisoner, som voro inlagda i Havel, Perleberg och Rathenow, betäckte arméén i ryggen. Hepburns brigad arbetade i tur med de andra på uppförandet af de starka jord-

vallarna, som bekläddes med sten och bestyckades med 150 pjäser. Konungens tält stod på en stor plan i midten, försvaradt af ett bröstvärn och en graf; Hepburns och andra befälhafvares tält voro inom samma säkra förskansning. Detta befästa lägers styrka trotsade alla angrepp af de kejserliga, och dessa tillbakaslogos ofta med stor förlust.

Under dessa operationer anlände den unga Drottningen af Sverige, Maria Eleonora (den aflidne Kurfurstens af Brandenburg dotter), med en förstärkning af 8000 man; och kort derefter ankommo de länge väntade 6,200 under befäl af Markis Hamilton, en ädling med ridderligt sinne och Carl I:s stallmästare, som hade värfvat dessa trupper enligt ett kontrakt mellan honom och Gustaf, hvilket derjemte var bekräftadt af Konung Carl.

Detta kontrakt hade blifvit afslutet genom Alexander Hamilton och en officer vid namn David Ramsay, som slöto med Gustaf den öfverenskommelsen, att 4000 Svenskar skulle möta markisen vid hans landstigning och följa honom till Svenska lägret.

Dessa trupper skulle förr hafva ankommit till Sverige, om icke markisen råkat ut för en ogrundad beskyllning af James Stewart, Lord Ochiltree, som anklagade honom för att värfva trupper i afsigt att med dem förfäktat ett anspråk på Skottska kronan. En undersökning visade, att anklagelsen var fullkomligt ogrundad; och Lord Ochiltree blef satt i fängelse på Blackness, der han förblef i 20 år, tills han af Cromwell befriades ur sin fångenskap.

Skottarne seglade från Leith till Yarmouth, der de sammanträffade med Engelsmännen; de förenade flottorna utgjorde tillsammans 40 segel. Markisen förlorade endast två man på sin resa; och sedan han uppnått Öresund efter fjorton dagars färd, landade han den 3 Augusti vid Wolgast, en af de bästa hamnarna i Pommern, hvilken försvarades af ett kastell, som Svenskarne 1630 hade intagit. Gustaf hade utsett Bremen vid Weser till Hamiltons landstigningsställe och hade anbefallt Alexander Leslie att underhandla med erkebiskopen i denna stad, på det han skulle förse de nya Skottska hjälptrupperna med proviant, synnerligast bröd och dricka, af hvilket han hade samlat stora förråder från trakten omkring Bremen och Hamburg; men i stället för att anlända dit, hade markisen genom något misstag i de diplomatiska underhandlingarna landstigit vid Wolgast.

Hans trupper voro nästan idel Skottar, emedan de få Engelsmän, som hade följt hans fana, hade omkommit under marschen från Wolgast till Werben, »der»före att de», såsom en Gustafs historieskrifvare säger, »hade ätit för mycket Tyskt bröd, hvilket är tyngre, mörkare och surare än deras eget lands. De ledo dessutom mycket i följd af sitt omåttliga begär efter färsk honing, hvaraf de funno stor ymighet i dessa trakter; ej heller öfverensstämde det Tyska ölet med deras kroppsbekaffenhet». De voro fyra regementen, hvardera bestående af tio kompagnier, och i hvarje kompagni voro 150 pikenerare och musketerare. De hade flera kanoner, under den redan nämnde Alexander Hamilton, som var markisens artilleribefälhafvare.

De voro alla fullt beväpnade, och glansen af deras nya härnesk, som nyss kommit ur fabrikantens händer, utgjorde en stark kontrast mot de rostade rustningarna på deras Skottska kamrater, som tjenat Gustaf Adolf i årtal. I präktigt bord, granna ekipager och livréer täflade deras anförare med rikets furstar och öfverglänste den Svenska monarken. Fyratio herrar följde honom som pager och volontärer, under det 200 utvalda Skottska yeomen, med ypperliga hästar och vapen samt klädda i blankt stål, åtföljde honom som livvakt. Han blef mottagen med största uppmärksamhet i lägret vid Werben, der Gustaf Adolf ursäktade sig för de dåliga qvarter han måste erbjuda, och dagen efter hans ankomst gjorde de tillsammans en promenad omkring forskansningarna samt besågo verken.

Beordrad af Gustaf att bevaka passagerna öfver Oder och sålunda betäcka arméen i ryggen för händelsen af en reträtt, marcherade markisen med alla sina trupper till Stettin och sedermera till det rika och bördiga hertigdömet Schlesien, der Fältmarskalk Horn låg. Han nödgade de kejserliga att upphäfva belägringen af den hertigligen staden Krossen vid Oder och retirera med förlust af kanoner och tross; han stormade Guben, en liten väl befäst stad i Nedra Lausitz, hvarest, under anfallets hetta, hans Skottar nedsablade de flesta Österrikarne och togo endast 200 fångar.

Underrättelsen om hans ankomst och ryktet om Skottarnes tapperhet, säger Burnet, in jagade förskräckelse bland de kejserliga trupperna, tvang kurfursten af Sachsen till förbund med Sverige, uppmuntrade Tysklands protestanter och nödgade Tilly att försvaga sin

här, derigenom att han förstärkte alla garnisoner på den väg, der dessa nya hjälptrupper skulle framtåga; deras ankomst räknades ock för en bidragande orsak till protestanternas seger vid Leipzig.

Den ridderliga markisen och hans Skottar fortsatte sin marsch uppför Oder, och ehuru många omkommo af de febrar, som rådde i den kärraktiga trakten, skulle Glogau snart hafva blifvit vunnet genom deras tapperhet, om den store Gustaf Adolf icke varit något afundsam öfver denna hastiga och förvånande framgång och i följd deraf återkallat Hamilton, hvilken han korteligen lät förstå, att kurfursten af Sachsen åtagit sig att fullborda de eröfringar, dem han i det närmaste hade verkställt. Stolt och harmsen, var markisen nästan benägen att behålla Schlesien till trots för Gustaf och hans här; men som pest, hunger och fatiger i hög grad förminskade hans trupper, marscherade han till Magdeburg i spetsen för 3,500 man, sedan han genom hvarjehanda orsaker förlorat 2,700. Der bistod han Johan Baner uti att blokera Tillys garnison; och der råkade de i tvist om, huruvida de borde leverera batalj mot Pappenheim, mot hvilken den stolte markisen föreslog ett angrepp, men hvilken den varsamme Baner vid detta tillfälle undvek att möta. I April 1632 hopsmälte dessa trupper, hvilka den tappra ädlingen hade värfvat med så mycken möda och omkostnad, till två små regementen, som kommenderades af Öfverstarne Alexander Hamilton och William Bellen den af Auchinoule, sedermera Lord Bellen den af Broughton; och sedan dessa blifvit införlifvade med hertig

Bernhards af Sachsen-Weimar trupper, följde markisen Gustafs stab som simpel frivillig.

Hårdt ansatta af katholska ligan å ena sidan, uppmuntrade af förstärkningen genom Hamilton å den andra, förenade sig, såsom sagdt är, kurfursten af Sachsen och landtgreffen af Hessen med Gustaf Adolf, hvilken, den 15 Augusti 1631, bröt upp från sitt befästa läger och beredde sig på allt sätt till att med konst och framgång angripa Tilly, som infallit i Sachsen och intagit flera städer, bland dem Leipzig, der den försigtiga *gamla korporalen*, såsom de Skottska och Svenska officerarne kallade honom, concentrerat alla sina trupper, som icke erfordrades emot Markis Hamilton och till förstärkning af garnisonerna vid Oder.

Gustaf lemnade John Hepburn för en kort tid vid Werben, der han förde befalet öfver en korps infanteri, i förening med en kolonn rytteri under General-lieutenant Baudissin, och marscherade med den egentliga styrkan till det viktiga passet vid Wittenberg. Under marschen återkallade han Robert Munro med hans regemente från Havelberg och från Stettin ett nytt kompagni Skottska rekryter, med hvilka en annan Robert Munro ankommit från Skottland, »för att helsa på sina vänner».

Der, vid Wittenberg i Sachsen, dog den unge Hög-ländaren i lägret af en feber och blef ärofullt begrafven af sina landsmän under murarne af den kyrka, i hvilken Luther först predikade samma läror, för hvilka de dragit sina svärd.

Trettonde Kapitlet.

DE SKOTTSKA BRIGADERNA I DET STORA SLAGET VID LEIPZIG, 1634.

Sveriges och Sachsens förenade härar marscherade nu tillsammans mot den här, som hade infallit i det sednare landet — en rörelse, som föranledde det stora slaget vid Leipzig, i hvilket de Skottska trupperna togo en utmärkt del, och i hvilket Hepburn (som anlände med sin brigad, innan affären begynde) förhöll sig så tappert, »att man tillskref honom dagens ära, så vidt som denna tillkommer någon människa.»

Gustafs här var 30,000 man stark, Tillys 44,000. Trakten kring Leipzig beskrifves i ett gammalt topografiskt verk såsom vid denna tid »en lustig och bördig slätt, öfverflödande på alla slags förnödenheter; der slog man alltid höet två gånger om året, och stundom tre; der funnos täcka skogslunder och många vackra frukt-trädgårdar med allehanda slags frukter.»

På denna slätt, hvilken likväl är något tröttande och enformig, emedan man på alla håll omgifves af ett landskap utan en enda höjd, som afbryter dess jemna horisont, gjorde Gustaf Adolf halt inom en mil från det Österrikiska lägret på aftonen den 6 September.

Sedan piketerna blifvit utposterade, bivuerade hela hären under natten på bara marken, fullt beväpnad med svärd och musköter, med patronkök och tornistrar under hufvudet. Konungen satte sig i sin resvagn, omkring honom samlade sig Hepburn, Horn, Johan Baner, Teuffel och andra officerare, som, oaktadt sin trötthet efter marschen, likväl förblefvo i hans närhet

klädda i full rustning, och med hvilka han språkade då och då om utsigterna för den förestående striden.

Rundtomkring dem lågo tusenden, som sofvo sin sista sömn i detta lifvet, ty deras nästa skulle blifva den, efter hvilken man icke känner något uppvaknande.

En dimma betäckte den stora slätten, som sträcker sig ända till Meissen; och fastän fördjupningar träffas der och hvar, kan man ingenstädes icke ens på den klaraste dag upptäcka något tecken till berg. Men en linie af eldar, som utmärkte Tillys ställning framför Leipzig, syntes vid midnattstid som prickar på sluttningen af en höjd i sydvest från Podelwitz och sträckte sig nära två mil från den ena flanken till den andra.

I det något apokryfiska arbetet: »*The Memoirs of a Cavalier*» läser man ett långt samtal, som före slaget vid Leipzig skall hafva egt rum mellan »cavalieren» och Hepburn. Sammanträffandet egde rum i tältet hos en Kapten Gordon, och Hepburn säges vänskapsfullt hafva ställt sina hästar, sina tjenare och sitt ekipage till förfogande åt den Engelska volontären, med hvars fader han hade varit förtrogen vän. Samtalet dem emellan, som berättas hafva egt rum vid en måltid, sådan denna kunde tillredas vid en bivakeld, kan vara roligt nog att meddela.

»Jag sade honom», säger »cavalieren», »att hans godhet mot mig var alltför stor, att jag ej visste, huru jag skulle kunna besvara densamma; men om han tilläte mig sjelf välja, ville jag bedja honom om den ynnesten att få bära en pik under hans befäl i den förestående bataljen.»

»Jag skulle aldrig kunna ansvara hos er far», svarade Hepburn, »om jag tilläte, att ni utsatte er till sådan grad.»

»Min far skall säkert erkänna er vänskap», svarade den Engelska volontären; »och jag är säker, att han gerna skulle rida 500 mil för att få vara med i ett sådant slag under en sådan anförare; men aldrig skulle han vilja höra, att hans son ridit ens 50 för att komma derifrån.»

»Jag värderar ert mod», återtog Hepburn; »men kom ihåg, att ingen vinner anseende derigenom, att han onödigtvis kastar sig i faror, ej heller förlorar någon något derigenom, att han undviker sådana, då han icke behöfver möta dem. Det är nog för en riddersman att förhålla sig väl, när han är kommenderad i tjensten. Jag har ofta kastat mig i elden för hederns skull, men dermed aldrig vunnit annat än förebråelser af Konung Gustaf.»

»Sir John! Om en man vill komma sig upp i världen genom tapperhet, så måste han ådagalägga denna på något sätt; och om jag vill hafva ett befäl i en armé, skulle jag först vilja försöka förtjena det. Jag kan aldrig få en bättre lärare än ni eller en bättre skola än en sådan här som denna.»

»Godt», fortsatte Hepburn, »jag måste säga er på förhand, att detta blir en blodig träffning. Tilly har en stark här af gamla gossar, som äro vana att slåss — karlar med kroppar af jern; och det är litet för mycket att komma i en så het affär strax man beträder krigarebanan. Vi sätta aldrig våra nya soldater i lederna den första kampagnen, utan placera

dem på fästningar och försöka dem först i skärmytslingar.»

»Sir», svarade volontären, »jag ämnar icke göra kriget till ett yrke och behöfver därför icke tjena som lärling i detsamma. Det skall vara en skarp batalj, der ingen kommer undan. Kommer jag oskadd härifrån, så skall jag icke vanhedra er; i annat fall skall det vara en tillfredsställelse för min far der hemma att höra, det hans son dog kämpande under Sir John Hepburns befäl, i den store Konungens af Sverige här. Jag begär ingen bättre inskrift på min graf.»

Dagen inbröt, och den hvita dimman begynde som en florslöja lyfta sig upp från Leipzigs eller Breitenfelds slätt på morgonen den märkvärdiga Onsdagen den 7 September 1631, då, sedan bön blifvit hållen framför hvarje regementes front, samtliga Gustaf Adolfs trupper framtågade i god ordning mot de kejserliga, mot hvilkas långa rader af blänkande vapen den uppstigande solen glittrade. Det egentliga slagfältet var samma plats, på hvilken Kejsar Carl V slagit Kurfursten af Sachsen. Der och hvar såg man en lunta glimma, hörde kruthornen öppnas och laddstockarna skallra, allt förebud om det, som skulle följa.

De Skottska brigaderna stodo i Svenska arméens både första och andra linie.

I första linien stodo Jacob Ramsays, Robert Munros och John Hamiltons Skottska regementen, hvilka blott behöfde passera en genom en fördjupning framrinnande liten bäck, kallad Lober, för att befinna sig tätt inpå fienden.

John Hepburns gröna Skottiska brigad bildade en del af reserven; en post, som alltid intages af de bästa trupperna i en här, emedan segern så ofta beror på deras tapperhet och beslutsamhet. Som äldre öfverste kommanderade Hepburn denna kolonn, som bestod af tre brigader.

Fältmarskalk Horn, General Baner och General-lieutenant Baudissin kommanderade kavalleriet, Konungen och Teuffel anförde hufvudstyrkan af infanteriet *).

Gud med oss! var Svenskarnes lösen, och samma ord stodo på alla deras fanor, hvilka fladdrade i den starka vestanvinden, under det de framryckte.

Sancta Maria! var de kejserligas lösen; deras hjelmor voro prydda med hvita bandrosor.

I detsamma som Svenska trupperna fattade posto, såg man en stor flock foglar hastigt flyga upp från det långa gräset och ur fårorna på fältet styra kosan mot Tillys linier; bägge härarne ansågo dem som ett förebud till seger. Svenskarnes innehade högra och Sachserna venstra flygeln; de framryckte såsom vanligt med geväret på axeln, brinnande luntor, under trumslag och trumpetklang, med upplyfta pikar och svajande fanor; hvarje officer och soldat bar en grön qvist på sin hjälm.

Tillys trupper voro uppställda i tunga kolonner enligt det gamla bruket; ena flanken stödde sig mot Seehausen, den andra mot Lindenthal, två Eng. mil derifrån. Sjelf kommanderade han centern, Grefve Fürsténberg högra flygeln och Grefve Pappenheim den venstra. Hans Wallonska infanteri var förskansadt bakom en med två batterier om 20 grofva kanoner hvartdera flankerad vall. Det ena af dessa batterier var

*) Jemf. Fryxell, VI, 346.

vändt mot Svenskarne; det andra beströk Sachsernas linie. Bakom honom låg en tjock skog, der han ämnade åter samla sina trupper i händelse af ett nederlag. De kejsrerliga kyrassiererna, som anfördes af Grefve Fürstenberg, voro klädda i full rustning, under hvilken de buro rockar af läder. Till dem hörde det präktiga Italienska kavalleriet och Cronenbergs rytteri, som utgjorde blomman af kejsrerliga hären och på sina fanor bar den Österrikiska örnen tillika med det Burgundiska korset. Dessa ryttarekorpser stodo på flyglarna, infanteriet i centern. Renconis regemente innehade yttersta venstern af Tillys här, ett tungt bepansradt ryttarregemente yttersta högern.

Här vidtog Gustaf med god verkan den nu föråldrade stridsordning, hvilken han uppfunnit i Polska kriget, d. v. s. han ställde brigader af rytteri och infanteri skiftevis om hvarandra. Så finna vi på en gammal plan öfver slagfältet vid Leipzig, att 500 till häst af Konungens eget regemente stodo imellan Ramsays och Munros Skottska korpser, och 2300 man af Rhen-grefvens regemente samt af Kur- och Liffländarne till häst mellan Hepburns, Halls, Thurns och andras brigader.

Framför hvardera brigaden af sin reserv posterade Hepburn 12 kanoner, 4 på hvarje regementes högra flank och omedelbart bakom fanorna.

Tilly hade en hög tanke om Gustafs talenter. »Konungen i Sverige», yttrade han på riksdagen i Regensburg, »är lika tapper som klok. Hans planer äro förträffliga, hans utvägar beundransvärda; hans här, öfvad i krig, är honom med hänförelse tillgifven och,

fastän sammansatt af Svenskar och Tyskar, Skottar och Liffländare, förenad till ett genom lydnaden för sin anförare.»

Gustaf var denna dag enkelt klädd och bar en tröja af grått kläde under harnesket. Han hade en lång grön plym i sin hatt och red på en eldig häst.

Skottarnes förtrupp under Jacob Ramsay, den s. k. *svarta öfversten*, hade knappt hunnit öfver Lober, förr än de blefvo ursinnigt anfallna af en korps kyrassierer under Pappenheim, hvilken de slogo tillbaka med pik och musköt, så att han nödgades repliera på hufvudstyrkan, men derförut i harmen satte eld på den lilla byn Podelwitz.

Efter en mördande kanonad, som räckte två och en half timmar, »hvarunder», säger författaren till »*the Expedition*» *), »våra infanteri- och kavallerilinjier stodo fasta som en mur, under det kulorna bröto stora luckor ibland oss», såg man en lång rad af stål glittra midt i den hvita röken; en stark kolonn af kejsarligt rytteri, med svajande fanor, dragna svärd och slutna hjälmars störtade nu som en blixtnad fram på fältet; under moln af damm, som de galopperande hästarne uppdrefvo med sina hofvar, och som af vinden fördes öfver slätten från vester till öster, föllo de med tyngden af ett berg öfver det Svenska och Finska rytteriet, hvilket utan att rubbas mottog angreppet och kraftigt slog det tillbaka. På nytt gjorde rytteriet anfall, och på nytt blef det tillbakaslaget.

Ehuru nästan blinda af rök och damm, som trängde in genom öppningarna på deras hjälmars, anföllo de

*) Munro.

kejserliga härpå med yttersta häftighet Sachserna (venstra Svenska flygeln) och drefvo dem, efter en hård strid, huller om buller öfver slätten, hvarvid den fege kurfursten var den första, som lemnade slagfältet, från hvilket han red tio mil utan att hålla in sin häst. Fem öfverstar, tre öfverstlieutenanter och många andra Sachsiska officerare stupade, ty de svajande fjädrarne i deras hjälmor gjorde dem till märkbara mål för de kejserliga, som höggo ned dem öfver allt, tilldess dånet af Hepburns trummor och den dödande elden från hans leder hämmade Österrikarnes segerbana och gjorde slut på deras rop af:

»Victoria! Victoria! Förfölj! Förfölj!»

»Halt!» ropade deras anförare, då han märkte, att Sachserna voro för långt undan, och att de Skottska regementerna nästan hunnit inpå dem; »låt oss slå dessa hundrackor, och hela Tyskland skall vara vårt.»

Så snart Gustaf märkte, att Sachserna begifvit sig på flykten, och att Tilly i egen person beredde sig till att anfälla Svenskarne i spetsen för sin hufvudstyrka, utvalde han 2000 musketerare af »den tappra Skottska nationen», säger en gammal berättelse om slaget, som utkom i Leipzig kort efter detsamma, »och posterade 2000 man till häst på deras flanker. De Skottska officerarne formerade sitt manskap på divisioner af sex till sju hundrade hvardera; de tre främsta lederna föllo på knä, och de tre bakre stodo upprätt; men alla gifvo eld på en gång och slungade ett sådant hagel af kulor bland det fruktansvärda rytteriet, att dess leder brötos samt vid ett anfall af Svenska rytteriet fullkomligt förskingrades.

Emedan Sachsernas flykt blottat konungens venstra flygel, skickade Gustaf Öfverste Teuffel, för att se, huru der stod till; ty röken och dammet voro så tjocka, att han från sin post i centern icke kunde urskilja någonting. Men under det Teuffel sprängde i fullt galopp öfver den likbeströdda slätten, blef han ihjalskjuten af en kula, hvilken genomträngde hans stålpansar, som skulle det bestått af tunnaste väf. Helsad med vivatrop af soldaterna, red Gustaf med all skyndsamhet längs efter linien, för att söka hjälp af Hepburn, hvilken han beordrade att rycka fram.

Hepburn befallde genast brigaderna till häst på högra och venstra flankerna att formera sig på kolonner och rycka fram till anfall, under det hans egen brigad och halfva Witzthums korps marscherade, så fort som deras tunga rustning kunde tillåta, från centerns andra linie till venstra flygeln, hvilken Sachserna så skamligt hade öfvergifvit. Men innan denna rörelse blifvit verkställd, hade de kejsarlige, anförda af den vilde Tilly, som igenkändes på sin sockertoppformiga hatt och röda fjäder, redan kommit inom pistolhåll.

Dundret af salvorna från de mot hvarandra stående linierna var förfärligt och öfverröstade knallen af de mindre gevären och pistolerna, medan det djupa dånet från de Svenska karthauerna besvarade de kejsarligas kulveriner och falkonetter, som gjorde förfärliga luckor i de täta lederna. »Här var det, som de Skottska regementerna först utförde plutoneld», säger Harte; »hvilken skrämde de kejsarlige till den grad, att de knappt visste hvad de skulle göra.»

I full rustning, med lager på sin hjälm, svärdet i hand, och utmärkt genom sin rikt munderade häst, förde Hepburn, hvilken öfverglänste hela hären i praktens af sin krigiska rustning, fram sin Skottska brigad; och nu inträffade den blodigaste fäktingen i detta förfärliga slag.

Hans Skottar ryckte fram i täta kolonner, med pikenerarne i fronten och bakom dem tre leder musketerare på knä och tre uppräta, så att *sex* salvor lossades på en gång från framsidan af deras fyrkanter och nedmejade den tillbakaryggande fienden, såsom gräset mejas af lian. Så gingo de på, tilldess de kommit så nära inpå Österrikarne, att sjelfva hvitan på deras ögon var synbar, då Hepburn kommenderade: — »Pikenerare framåt!»

I ett ögonblick fälldes till anfall det gamla Skottska vapnet; musketerarne nyttjade sina gevärskolfvar som klubbor, och med ett ljudligt härskri genombröto Hepburns, Lumsdens och Lord Reays regementen, med sina öfverstar i spetsen, Tillys kolonner, drifvande dem tillbaka i förvirring och anställande ett förfärligt nederlag.

Lord Reays tappra Högländare bildade Gröna Brigadens förtrupp och hade hedern af att först hafva genombrutit Österrikarnes leder. De voro 1000 man starka och bestodo af sin anförares egna clansmän; de kejsrlika betraktade dem med förfäran, kallande dem *det gamla öfvervinnerliga regementet* och Gustaf Adolfs högra hand.

Under anförande af Munro, satte högra flygeln af brigaden öfver Wallonska infanteriets förskansningar,

stormade bröstvärnen med piken och bemäktigade sig artilleripjeserna, huggande artilleristerna i stycken och nedsablade deras betäckning. Slagtandet skulle hafva varit ännu större, och knappt en man af de kolonner, dem Hepburn angrep, skulle hafva undkommit, om icke marken, der de stridde, hade varit torr och förbränd, och dammet, som vestanvinden uppdröf från densamma, alldenstund den nyligen blifvit plöjd, i förening med krutröken, hade underlättat fiendens förvirrade reträtt. »Vi voro som i ett mörkt moln», säger Munro träffande, »och sågo icke hälften af hvad vi sjelfva togo oss före, långt mindre kunde vi urskilja våra fienders väg eller hvar våra brigader stodo; men som jag hade en trumslagare bredvid mig, lät jag honom slå *Skottarnes marsch*, hvilken åter samlade våra vänner till oss.»

Denna gamla nationalmarsch, som var Spaniorernas skräck i Holland och Österrikarnes i Tyskland — till den grad att den ofta slogs om nätterna af Tyskarne, då de ville hafva fred i sina kvarter — komponerades ursprungligen för Jacob V:s gamla garde, när det marscherade till angrepp mot fästet Tantalion 1527.

När Hepburn med sin ensamma brigad ryckte fram emot Tillys hufvudstyrka, befalldes Gustaf Adolf Blå Brigaden att undsätta honom. Men innan den hann ankomma, voro Hepburns soldater segervinnare, och de kejserliga i full flykt, förföljda af de Svenska dragonerna. På hvarje del af slagfältet åtföljde framgången Gustaf Adolfs baner; dock förlorade han sin tross, som plundrades af de fege Sachserna under deras flykt.

I detta stora slag vunno Skottarne den största ära, synnerligast den brigad, som anfördes af Hepburn.

Så skarpt var motståndet, att somliga regementen anfölo femton gånger; och deras djerfva framryckande och ståndaktiga hjeltmod tillskref Gustaf Adolf dagens lycka. Gröna Brigaden blef offentligen betackad framför hela arméens front, och belöningar utlovades, enligt en berättelse af Öfverste Munro, som blygsamt tillägger:

»Den sålunda lyckligt vunna bataljen tillskref Hans Majestät, näst Gud, först och främst det Svenska och Finska rytteriet, som anfördes af den tappra Fältmarskalken Horn; ty ehuru Tyska rytteriet vid flera tillfällen förhöll sig tappert denna dag, hade det likväl icke den lyckan att drifva fienden på flykten. Och änskönt flera tappra Svenska och Tyska brigader deltog i bataljen, blef det likväl de Skottska brigadernas lott att vinna priset för tjensten till fot; och detta var icke oförtjent, emedan de förhöll sig väl under anförande och ledning af en erfaren och lycklig herre — den tappra Hepburn.»

Öfverste Lumsden blef blesserad strax i början af affären; 3 kavalleri-öfverstar, 4 öfverstlieutenanter, en mängd ryttmästare, kaptener och subalterner, jemte 300 soldater, stupade. Men Tilly lemnade den tappre Lerma, sin adjutant, Fältmarskalken Grefve Fürstenberg, Hertigen af Holstein, Grefve Schaumburg, Markis Gonzaga och 7000 soldater (*Swed. Intelligencer* uppgifver 15,000) döda på slagfältet, som företedde en förfärlig anblick, när Hepburns brigad tågade fram öfver det samma. Ty liken lågo på somliga ställen hopade öfver hvarandra ända till nära manshöjd, — en hemsk vall, — blandade med sönderskjutna och blodiga rustningar,

med sönderrifna fanor, odugliga kanoner, sönderslagna trummor, döende hästar och alla de öfriga ohyggliga kvarlevorna efter en förtviflad drabbning.

Förutom alla tält och all trossen i lägret, eröfrades 60 trossvagnar och 32 kanoner (14 grofva karthauer och 18 åtta- till tio-pundingar), de sednare af Munro med Hepburns högra flygel. Den gamle Tilly fortsatte, svårt sårad, sin flykt med några få regementen, som undkommo, gynnade af dammet, krutröken och den inbrytande natten. Svenska trupperna intogo de kejserliga tälten och gjorde sig lustiga vid det goda Rhenska vinet och det Flamländska ölet, som de funno i marktentarnes tält. Skottarne tände stora lustelder af sönderbrutna vagnar och kärror, söndersplittrade gevär och pikskäft, med hvilka fältet var beströdt; det röda eldskenet från dessa lågor på Leipzigs slätter belyste likhögarna och glänste mot de fallnas blänkande pansar samt var för de kejserliga synligt under deras reträtt.

Svårligen kunde någon i tapperhet öfverträffa Tilly. Genomborrad af tre kulor, en gång tagen till fånga och räddad endast genom en förtviflad strid, utbrast den gamle fältherren, som gjort allt hvad menskligt mod kan åstadkomma, i tårar, då han såg sina soldaters nederlag och fann, att slaget efter fem timmars strid var ohjelpigt förloradt. Cronenberg och 600 Wallonska ryttare samlade sig omkring honom och förde honom med sig bort.

Om Gustaf, i stället att stadna och slå läger, hade i spetsen för sin segrande här förföljt den slagna Tilly och jagat honom ända till Wiens portar, skulle de viktigaste resultatet hafva blifvit följden, och skulle han

hafva kunnat diktera vilkor för en kejsare, som både fruktade och föraktade honom. Slaget vid Leipzig slog nämligen katholska ligan med förskräckelse och öppnade väg till sjelfva hjertat af riket. Men han lät tillfället gå sig ur händerna; och änskönt Gustaf, liksom Hannibal, förstod att segra, förstod han vid detta tillfälle icke att begagna sin seger.

Sådant var det stora slaget vid Leipzig, det vigtigaste, som på femtio år blifvit levererad. Ett hundra fanor hade blifvit tagna; men hvarje infanterikompani bar vanligen en fana vid denna tid, och deraf förklaras det stora antalet sådana i Trettioåriga kriget tagna fanor, som förvaras i de Svenska arsenalerna.

Öfverstarne Lumsden, Mostyn och Munro, Majorerna Monipenny och Sinclair, tillika med många andra officerare af förtjenst, befordrades och belönades för sin tapperhet i denna dags seger, som Gustaf hade vunnit med biträde af det folk, »hvilket *aldrig blifvit kufvadt af en utländsk fiende* — de öfvervinnerliga Skottarne».

Först vid den mörka höstnattens inbrott bortdogo de aflägsna knallarne från de förföljande dragonernas pistoler, hvilka nu hade trädt i stället för slagtingens dån; men larmklockorna i byarna omkring klämtade oupphörligt, bönderna voro i rörelse, och ögonblicklig död väntade den Österrikiska soldat, som föll i deras händer, hvadan nästan ingen af de sårade och sjuka fienderna undkom.

Fjortonde Kapitlet.

HEPBURNS OCH MUNROS VÄNSKAP.

Natten tillbragtes på det blodiga fältet, och vid dagbräckningen begynde soldaterna söka sina kamrater bland de döda och döende, som lågo i hvarje fåra af det upplöjda landet, bland den gröna starren i Lober, mellan hägnaderna och på vägarna. De, hvilkas sår fordrade förbindning, buros till de närmaste byarna, der fältskärer, med hvilka de Svenska regementerna, härutinnan skiljande sig från Österrikarnes, voro väl försedda, voro stadda i utöfning af sitt kall. De döda begrofvos tjugtals i jättestora grafvar, och klockan 9 sammankallades och mönstrades hela hären, hvarje man under sin fana.

Man tackade Gud för segern, hvarefter Konungen för åtskilliga regementen uttryckte sin tacksägelse för deras tapperhet den föregående dagen, och synnerligast för Hepburns Skottska brigad.

Från segerfältet tågade hären, i hopp om nya eröfringar, till Leipzig, som af Gustaf kringrändes med en kavallerikolonn; han fortsatte derpå sitt tåg till Halle, intog tre dagar derefter fästet Merseburg, der 1000 man nedhöggos och Major Groschen samt Kapten Winkelmann, med 500 man, togos tillfånga. De Sachsiska trupperna lemnades att fortsätta blokaden af staden och fästet Leipzig, på hvilka båda mer än ett ursinnigt anfall gjordes.

I ett af dessa stormade Öfverste Hays regemente ett utanverk till staden. Kapten Alexander Mackenzie af Suddy, som höll på att hjälpa öfversten öfver palis-

saderna, blef härvid svårt sårad i hufvudet, hvilket hans hjälm icke tillfyllest betäckte; han hade ännu nog styrka öfrig att rädda sin pik genom angriparen. Han bortbars af sina soldater och hemskickades sedermera till Skottland.

Här stupade äfven Thomas Kerr, en Skottsk generalmajor. Fästningen och staden gåfvo sig omsider genom kapitulation, i följd hvaraf garnisonen fick utmarschera med sammanvecklade fanor, svärden i skidan och utan trumslag. Den 11 September marscherade Hepburns brigad till ett fält nära Halle, der Gustaf höll generalmönstring med hela sin styrka, alldenstund han ämnade bryta upp mot Franken och Rhen, lemmande eröfringen af Böhmen åt den vacklande Kurfursten af Sachsen. Han ville nämligen hålla ett vaksamt öga på sina opålitliga bundsförvandter, Fransmännen, och låta sina fanor svaja i mellersta Tyskland, der han hoppades för alltid förlama Kejsarens och Ligans väldiga makt. Hans Svenskars och hans hjälptruppers tapperhet gjorde dem städse segrande; och hela landet från Elbens stilla vatten till den snabbt ilande Rhens blef honom underdånigt.

Efter ankomsten till den allmänna mötesplatsen för hans trupper och under det hela hären, 25,000 man stark, stod under vapen på den slätt, dit dess anförare och furstar hade fört honom, red Gustaf, åtföljd af en lysande svit af riddare och stålklädda generaler, fram till den kolonn af jern, hvilken var hans högra flygel och hans högra arm i striden, samt i spetsen för hvilken Hepburn satt till häst i sin präktiga rustning. Sedan Konungen stigit af hästen, gick han fram

till fots, och under det hans sköna drag lifvades af beundran och vördnad för Hepburns soldaters mod och krigstukt, höll han till dem ett långt tal, lofordade på det högsta deras förhållande, tackade dem för den stora andel de haft i segern vid Leipzig och lofvade att aldrig glömma den skuld, hvori han stod till dem.

Hepburn, Lumsden, Munro och andra officerare hoppade af sina hästar och kysste hans hand, under det trummorna hvirflade, de gröna fanorna sänkte sig mot jorden, och soldaterna oupphörligt ropade: »Lefve Gustaf! Vi hoppas snart ännu bättre än förut kunna tjena Ers Majestät!»

Samma dag, Söndagen den 11 September, inmarscherade Hepburn i spetsen för sitt regemente uti Halle, hvilken Sachsiska stad och fästning han tog i besittning ungefär en timma efter det den flyktande Tilly hade lemnat densamma, buren på en bår till Halberstadt och plågad af sina blessurer, som hade blifvit illa skötta af barberaren i Halle, hvilken nu med egna ögon öfvertygat sig, att den gamla och fruktade fältherren var sårad, — dock likväl endast genom trollkonster, eftersom han ansågs hård för skott.

Staden är täckt belägen nedanför en höjd, som krönes af fästningen Moritzburg. En flygel af byggnaden är nu ensam i behåll och begagnas till ett fredligt ändamål — till en kyrka. Kapten William Stuart af Munros regemente anförde musketerarne, som togo borgen i besittning, och gjorde till krigsfångar 50 veteraner, som genast togo tjänst under Sveriges fanor.

Åtföljd af alla de förnämsta officerarne i sin här, gick Gustaf om aftonen till S:t Ulrics kyrka, domkyrkan

i Halle, der de tackade Gud för alla sina segrar, och der de, säger Öfverste Munro, »fingo njuta af den vackraste musik man kunde få höra, hvarjemte jag äfven såg de vackraste fruntimmer, Tyskland hade att erbjuda.»

På måndagen gjorde Kurfursten af Sachsen och andra Protestantiska furstar Gustaf Adolf ett besök för att öfverlägga om framtida operationer och på äkta gammalt Tyskt vis fastare tillknyta vänskapen derigenom, att de lustigt drucko om med hvarandra i Moritzburgs höghvälfda salar. Hepburn och andra närvarande högre officerare presenterades hvar för sig för Kurfursten af Sachsen.

Gustafs drag lifvades af glädje vid åsynen af hans ståtliga Skottska kavaljerer. »Ehuru något böjd för fetma, hade han i sitt yttre ett majestät, som ingaf vördnad hos dem, som sågo honom. Hans hy var vacker, hans panna hög, hans hår ljust, hans ögon stora och genomträngande, hans kinder färgade med helsans glöd.»

»Munro», sade han och fattade denna tappra officers hand, under det han med andra handen vänskapligt slog honom på axeln, »jag skulle önska, att ni i afton kunde vara mästare öfver glasen och flaskorna samt tåla lika mycket vin som gamle Generalmajor Patrik Ruthven, så att ni kunde hjälpa mig att muntra mina gäster. Men ni har icke nog starkt hufvud att hjälpa mig vid ett sådant tillfälle.»

Derefter vände han sig till Kurfursten Johan Georg och utbredde sig i loford öfver de Skottska truppernas tapperhet och de tjenster, de hade gjort hans fader och

honom sjelf, sist och förnämligast vid Leipzig, och Harte, författaren till »the Expedition», yttrar att, sedan han åter visat på Hepburn, han upprepade detsamma och mycket mer till Skottarnes lof, och härvid bland annat sade: »Hvem är mer värd att väljas till vän än den, som visat sig både så tapper och så hållfast mot sina fiender som den värde Hepburn, hvilken är så känd i alla arméer, att han icke behöfver något intyg af en vän, emedan han har anseende nog bland sjelfva fienderna?»

Mycken vänskap och aktning egde rum mellan Hepburn och Munro. De voro alltid tillsammans, vid bordet som i bataljen. I hvilken tjänstgöring som helst, den måtte vara aldrig så förtviflad, biträdde Hepburn alltid af Munro, antingen å tjänstens vägnar eller som frivillig. Hepburn hade långt före Munros skeppsbrott vid Rügenwalde varit i Svensk tjänst. De voro ordspråksvis ett par inseparabler (ett slags foglar, bland hvilka hannen och honan alltid följa hvarandra), såsom Munro i sin berättelse ofta säger, och kämpade vid hvarandras sida i hvarje strid och skärmytsling, från Östersjöns stränder till Tyrolens vinkullar.

Femtonde Kapitlet.

STORMNINGEN AF MARIENBURG.

Bestämd att taga en lysande del i härnadståget uti Frankiska kretsen, marscherade Hepburns brigad med hären genom den ryktbara Thüringerwald till Erfurt och intog denna starka fästning, som ligger på en höjd

öfver en dal, der Geras blå vatten slingrar sig fram mellan mörka skogsmassor.

Här fördelade Gustaf sin här i kolonner. Han utsatte Würzburg till mötesplats, tog sjelf vägen till Königshofen och beordrade Generallieutenant Baudissin, med Hepburn som brigadgeneral, att passera Fulda och göra en omväg åt Neustadt samt brandskatta alla de länder, genom hvilka de marscherade. Han lemnade i Erfurt en kommandant med en garnison, bestående af Robert Munros regemente, 1500 man starkt, under det en annan Öfverste Munros samt Öfverstarne Forbes' och Mitschefals regementen, jemte Courville's kompanier, inqvarterades i Thüringen, för att hålla detta land i tukt, och tillika med dem ett kavalleriregemente, som blifvit värfvad af Robert Munro i kraft af en fullmägt, som han fått af Hertig Ernst af Weimar.

Efter en noggrann mönstring af vapen och rustningar, begynde Gustaf sitt tåg genom det sköna landet Thüringen, hvilket ligger mellan Sachsen och Franken, en tid varit en oberoende stat, men nu var deladt mellan en skara fattiga småfurstar; ett landskap med vilda skogar och talrika ruiner efter slott, der man ser Harzbergets blå massa skymta på afstånd.

På de svåraste vägar marscherade Hepburns och Baudissins kolonn 111 Eng. mil på sju dagar och intog sex stora städer; på den åttonde genljödo Würzburgs befästa torn af den gamla Skottska marschen, då Gröna Brigadens avantgarde ryckte fram utanför desamma och förenade sig med Konungens trupper.

Under tåget längs stränderna af Main, som flyter igenom en småkullig trakt, prydd med de täckaste skogslundar och terrassformigt uppstigande vingårdar, hade Neustadt, Mүнnerstadt, Gemünden, Carlstadt och många andra stora och rika städer blifvit hårdt brandskattade af Baudissin, — en soldat, tapper som ett lejon, men snål som en Jude. Han uppbar 50,000 riksdaler silfver, men stack alltsammans i sin egen ficka och betalade aldrig en styfver till Hepburn eller de andra officerarne under hans befäl. De skulle, enligt Harte, i sanning icke hafva tagit något; men när Konungen fick höra saken, fann han tjenligt att förvisa Baudissin till ett aflägsnare befäl i Pommern. För att åtkomma dessa penningar, tog Baudissin mutor af hvarje borgmästare, som betalade för befrielse från inqvartering; och i stället för att bli bekvämt inqvarterade i städerna och byarna, nödsakades sålunda soldaterna att bivuakera om nätterna på öppna fälten och på de hårda dammiga vägarna, med sina rustningar till täcken och sina patronkök till hufvudkuddar.

När Hepburns brigad nalkades till Frankens hufvudstad vid foten af de branta kullar, som sköljas af den mörkblå Main, fann han, att Gustaf föregående dagen fredligt intågat i staden, i enlighet med vilkor, beviljade åt Fader Ogilvie, en vördnadsvärd prest i Skottska klostret, hvilken å biskopens och de förskräckta borgrarnes vägnar hade besökt Konungen samt i deras namn öfverlåtit nycklarna åt den protestantiske segervinnaren.

Ehuru den rika och väl befolkade staden var så lätt vunnen, erfordrades all tapperhet hos Gustafs

Skottska hjälptrupper för att förskaffa honom slottet Marienburg, som beherrskade densamma, och hvarifrån en modig garnison begynde en oupphörlig kanonad, så fort hans trupper kommo inom skotthåll. Belägen på en bördig slätt och skyddad för nordanvindarna genom en hög kedja grönskande kullar, som på sommaren äro betäckta med vingårdar, tillhörde staden Würzburg biskopen-hertigen af Franken. Herre öfver 400 byar och 15,000 soldater, hade denna furste oinskränkt makt så väl i världsliga som andliga angelägenheter, och under det messan lästes, låg ett svärd framför honom på altaret. Det blef dock icke draget vid Gustafs analkande, utan Konungen tog sitt kvarter i palatset bakom domkyrkan.

Hepburn och hans kamrater visste, att denna ståtliga byggnad var invigd åt ett Skottskt helgon, och Munro skröt af att »en Skotte först förde christna tron till Franken, men blef illa lönad därför, emedan han blef mördad.»

År 688 hade tre Skottska andliga, nämligen biskopen S:t Kilian, presbytern Colman och diakonen Totnan, lemnat norra Caledoniens berg, bemyndigade af påfven Conon, hvilken två år förut antagit purpurn, att predika evangelium bland Frankens afgudadyrkare. Dessa missionärer omvände och döpte många i Würzburg, bland dem äfven landets hertig, som hade äktat sin affidne broders enka; ehuru han ömt älskade sin gemål, lofvade han likväl att förskjuta henne, när han af S:t Kilian fick höra, att detta äktenskap stridde mot kyrkans lära. Upptänd af raseri och svartsjuka, lät furstinnan, då hennes gemål dragit i härnad mot de

otrogna Sachserna, slå ihjäl de tre missionärerna genom skurkar, som, enligt Alban Butler, »förföljdes af Guds hämd och på ett ömkligt sätt omkommo».

Traditionen på stället vill veta, att mördarne bortfördes af djefvulen; och ett hål i muren, genom hvilket den Onde förde bort dem, visas ännu. Liken af de tre Skottarne kastades i en brunn, der, enligt samma sannfärdiga berättelse, de förblefvo i årtal utan att förruttna. Ännu 1713 förvarades S:t Kilians kvarlevor i Braunschweig-Lüneburgs skattkammare, och när de Skottska trupperna voro i Würzburg, stod ännu på Kreutzberget ett jättestort kors, upprest af S:t Kilians egna händer.

Kejserliga garnisonen, som fått veta, att Tilly samlat sina skingrade trupper, förenat sig med Hertigen af Lothringen och, brinnande af begär att hämnas sitt nederlag vid Leipzig, marscherade från Weser till deras undsättning, beslöt att tappert försvara Marienburg, som är beläget på en höjd och med sina fästningsverk och sin kyrka är det första föremål, som möter ögat, när man kommer till Würzburg. Kommunikationen med staden upphäfde de derigenom, att de sprängde hufvudhvalfvet på den gamla bro, som ledde öfver Main. Passagen öfver floden beherrskades af deras artilleri; och Österrikiska kommandanten, Kapten Keller, med 1000 man, beredde sig att kämpa till det yttersta.

Alla nunnorna i staden hade flytt till honom och sökt skydd mot den kätterska konungen, och i slottet fanns äfven en stor hop munkar, som tagit till vapen för katolikernas sak. Emedan slottet ansågs ointagligt, hade det omgifvande landets rikedomar blifvit

förda till borgen, som hade ett rikt försedt tyghus och starka bastioner. På en af gårdarna var en springbrunn, ur hvilken vattnet kastades till ansenlig höjd. I biskopens källrar lågo 60 jättestora fat af sten, fyllda med ädelt vin, några med till och med hundraårigt. Monconys, en gammal författare, säger, att slottet var starkt både af natur och konst. Det var bygdt som ett präktigt Götiskt palats, flankeradt med fyra torn och omgifvet af en djup graf, huggen i fasta klippan. Ena sidan af den kulle, hvarpå det stod, var betäckt med vinrankor, den andra bestod af branta klippor.

Lifvade af ryktet om den ofantliga rikedom, det haf af präktiga viner och det ovärderliga, Jesuiterna tillhörande bibliothek, som förvarades i denna fästning, beredde sig Gustafs trupper med munterhet att bestormas densamma; ett företag, som hans hurtiga Skottska regementen försökte med sin vanliga lycka, fastän borgherren — en käck karl, som af hela sin själ hatade alla protestanter och deras religion — trodde, att ingen kunde nå honom, med mindre han hade vingar lika väl som vapen. I denna stormning tog Hepburns vän Jacob Ramsay en utmärkt del.

Enär hans order lydde, att han skulle taga fästet *hvad det än kunde kosta*, alldenstund Tilly och Hertigen af Lothringen framryckte till dess undsättning och icke voro mer än tre dagsmarscher derifrån, beslöt Ramsay att anfalla det från två håll och skickade en Lieutenant Robert Ramsay af sitt regemente att låna några båtar af bondfolket. Ehuru lieutenanten talade Tyska lika väl som sitt modersmål Skottskan och var förklädd, väckte dock en väst med dyrbara broderier, hvilken han

bar under sin jacka, böndernas misstankar, och han blef utlemnad till Kapten Keller, som satte honom under sträng bevakning.

Ingenting kunde vara förenadt med större fara än försöket att anrycka mot Marienburg. Fästets gröfsta kanoner beströko längsefter den upprifna bron, hvilken med sex hvalf ledde öfver Main, der floden var 300 steg i bredd. Ehuru 60 man i bredd kunde marschera öfver brou, kunde blott *en* i sender passera den plankasom var lagd tvärsöfver den sprängda hvalfbågen; och på denna bräckliga passage öfver en djup strid flod, som rullade fram vid 48 fots djup nedunder, lopp det oförfärade Skottska infanteriet till storms den 5 Oktober.

Kanonkulorna haglade mot brons bröstvärn, under det musköterna och de tyngre handgevären beströko hela den väg, man hade att passera, tillika med det förfärliga djup, som gapade mot de stormande, och hvilket var så fruktansvärdt, att somliga soldater förklarade, det de skulle heldre hafva marscherat upp mot en kanonmynning än de ville gå deröfver. Under det Jacob Ramsay och John Hamilton med hufvudstyrkan af sina regementen gingo öfver floden på små båtar, utsatta för en kanonad, som piskade vattnet till skum, men hvilken de dock lyckligt undgingo — ty Skottarne svepte sig i ett moln af rök under det de sköto uppåt — framryckte Major Bothwell, en yngre son af familjen på Holyroodhouse, med några få utvalda soldater öfver bron, störtade öfver plankan och öppnade en så liflig eld mot de lägre belägna verken, att hans kamrater blefvo i stånd att verkställa en landstigning

ifrån strömmen. Det farliga vågstycket utfördes med största kallblodighet; men Major Bothwell och hans broder blefvo båda ihjälskjutna vid sjelfva brohufvudet, och de flesta af deras trupp omkommo med dem.

Keller gjorde nu ett utfall i spetsen för sina pikerare och musketerare samt försökte att jaga tillbaka Skottarne och kasta dem i strömmen; men utan framgång. Oaktadt allt motstånd formerade de sig på flodbrädden och jagade de kejsrerliga uppför höjden samt in uti en halfmåne, som beströk strömmen. Gustaf, som från ruinerna af ett brohvalf med ögat följde dessa rörelser, undkom med nöd en kula från en kulverin, som öfverhöljde honom med murbruk från hvalfvet, på samma gång en del af hans venstra handske blef bortsliten af en muskötkula samt en annan genomträngde hans kyller och sårade honom i bröstet *). Sedan de Skottska trupperna på detta sätt fattat posto på södra stranden af Main, bivuakerade de om natten i full rustning, med dragna svärd och tända luntor, skyddade af klippor och buskar mot fiendens eld.

Gustaf väntade i hvarje stund att få höra trumpeterna från Tillys dragoner och beredde sig till att storma sjelfva fästningen, sedan en bättre passage blifvit anlagd öfver det sprängda brohvalfvet.

Det var i första dagbräckningen, då en Liffländsk lieutenant (född af Skottska föräldrar) kom i mörkret med endast sju man till vindbryggan, som ledde till slottets yttre gård, och till sin öfverraskning fann henne nerfälld; skyltvakterna af en 200 man stark trupp, som försvarade porten, frågade på bland soldater öfligt sätt:

*) Fryxell säger, att Konungen icke led skada.

»Wer da?»

»Svensk!» ropade lieutenanten, hvarpå den kejsrerliga truppen rusade fram att draga upp vindbron. Men den tappre lieutenanten och hans sju man sprungo upp på henne och höllo henne nere, tills några kompanier Svenskar ankommo, fördrefvo de kejsrerliga och togo den yttre gården i besittning *).

I detsamma blodfärgades flodens vatten af blixtar-na från 16 kanoner, och en muskötsalva tillkännagaf, att Ramsays och Hamiltons regementen hade börjat sina anfall på den starka halfmånen, hvilken de efter två timmars strid tappert intogo med storm, jagande de kejsrerliga till de inre verken. De stormande utgjordes hufvudsakligen af officerare, af hvilka hvar och en var beväpnad med en bardisan och bar ett par laddade pistoler i sitt bälte. Jacob Ramsays venstra arm blef krossad af en kula; men likväl ville han icke lemna striden, fastän han afstod det verksammare be-fålet åt Hamilton, en lika tapper herre.

Så snart Skottarne kommit i besittning af half-månen — en svår sak, emedan de måste slåss och klättra på samma gång, under det de Österrikiska ku-lorna hveno ibland dem — skyndade de till de inre platformerna, som voro slippriga af blod, och der lik lågo högtals på hvarandra. Der vände de om kanoner-na och lossade flera salvor mot den starka porten till fästningen, från hvars batterier och fyra torn Kellers musketerare flitigt sköto, så att blixtarne från deras gevär i den mörka Oktobermorgonen tycktes omgifva det gamla slottstornet med en ring af eld.

*) Swedish Intelligencer.

Porten var snart inhuggen, och Skottarne voro på väg att tränga fram till sjelfva hjertat af platsen, då Gustaf Adolf befallde dem göra halt och draga sig tillbaka samt skickade Axel Lillies Svenska regemente och Blå Brigaden att fullända verket; — en skymf, som de Skottska trupperna, hvilkas tapperhet sålunda hade banat dem vägen, aldrig glömde eller förläto, och hvilken ingen kände djupare eller med bittrare harm än Hepburn.

Mot dessa friska trupper gjorde den tappra Keller ett lifligt motstånd, men blef slutligen tillfångatagen efter en ursinnig personlig strid; klädd i harnesk från hufvud till fot, gjorde han flitigt bruk af sitt långa svärd, tilldess han afväpnades. Artillerigeneralen Lenart Torstenson skyddade honom mot de rasande soldaterna, mot vilkor att han skulle tillkännagifva det hemliga hvalf i slottsklippan, der biskopens vinfat och skatter voro gömda.

»Magdeburgerqvarter! gif dem Magdeburgerqvarter!» voro de rop, hvarmed Svenskarne uppmuntrade hvarandra till att nedsabla fienden; och innan motståndet upphörde, var förgörelsen af menniskolif stor. Alla nunnorna fördes under bevakning till staden; men icke mindre än tjugo munkar funnos i vapen bland de stupade. Alla dessa kämpade tappert för den katolska tron, enligt en författare, för sitt vin och sina egodelar, enligt en annan; och de »fingo sina hjessor nyrakade med svärd i stället för rakknif», tillägger utgifvaren af *Swedish Intelligencer*. En stackars gammal Kapuciner munk blef ihjälslagen obeväpnad.

Trettiofyra metallkanoner togos, och de skatter, som Svenskarne funno, voro ofantliga. En ryttmästare vid Österrikiska rytteriet förrådde en kista dukater, som kunde hafva räckt att utlösa en konung. »Många hundrade hästlass vin funnos der, och proviant, som kunde hafva förslagit i tjugo år för en sådan garnison. Omkring 200 Svenskar förlorade lifvet vid stormningen; hela garnisonen blef antingen nedergjord eller tillfångatagen» *).

Under det konungen fann ett rikt byte i Jesuiter-
nas bibliothek, som skickades till Upsala, funno hans soldater ett ännu angenämare i biskopens stora vinfat; de togo ymnigt till bästa, brukande sina hjälmars i brist på andra kärl.

Harmsen öfver att de Svenska trupperna hade fått storma fästet, till hvilket de Skottska pikarne hade banat dem väg, gick Öfverste Hamilton genast efter slottets eröfring fram till Gustaf och begärde sitt afsked. Konungen försökte ursäktas sig med den förvändning, att han önskade skona sina tappra Skottar; men deras anförare ville icke medgifva någon ursäkt, utan, fastän allvarsamt uppmanad att qvarstadna, stack han i ögonblicket sitt svärd i skidan och öfvergaf Sveriges fanor, dermed gifvande en lex, — säger en gammal skriftställare — åt alla de furstar, som läto tjena sig af lycksriddare, att de böra respektera Skottarnes goda tjänster **).

Jacob Ramsay fick för sin tapperhet en förläning af länderier i hertigdömet Meklenburg tillika

*) Swedish Intelligencer.

***) Atlas Geographicus, 1744.

med befälet i Hanau, en stad, som Svenskarne intogo 1631.

Major Bothwell och hans bror jordades med all heder i kathedralkyrkan S:t Kilian; och med deras begrafning slöts Gröna Brigadens tjänst vid Würzburg.

Sextonde Kapitlet.

HEPBURN FÖRSVARAR OCHSENFURT.

Gröna Brigaden inquarterades i staden Würzburg, der soldaterna icke ledo någon brist; ty biskopens visthus i slottet försåg dem med alla förnödenheter, under det gammalt godt Rhenskt vin och det starkare Würzburgervinet stod att få för blotta besväret att hemta det.

Gustaf utsände truppafdelningar i alla rigtningar till att underkufva Franken och brandskatta städerna (han hade beslutit att låta Tyskland betala kostnaderna för sin egen eröfring), och endast 10,000 man stadnade kvar hos honom, när han i hast mottog underrättelse, att Hertigen af Lothringen, som förenat sig med Tilly, anryckte i spetsen för 50,000 man. Det var sent på natten, då dessa oroande tidningar inträffade hos honom i Würzburg, och Hepburn var den första officer, på hvilken hans tankar föllo.

Som ingen tid var att förlora, gick han, åtföljd endast af en tjänare, och uppsökte honom i egen person. Gröna Brigaden var förlagd i en aflägsen del af staden; och då han hunnit till Öfverste Robert Munros kvarter, — denne satt sjelf vid aftonmåltiden, — yttrade han till honom, utan ett röja sin egentliga mening:

»Munro, låt musketerarne af er brigad genast gå i gevär. Ställ upp dem på platsen här utanför, och bed Hepburn möta mig der.»

Vid en trumhvirfvel uppställde sig snart 800 musketerare på den mörka gatan med Hepburn, som i hast tagit på sin rustning, i spetsen och afvaktande konungens order; denne befallde öfversten att kvarlemna alla sina pikenerare och fanor, men marschera blott med brigadens musketerare. Både han och Munro hade skyndat så, att de icke hunnit medtaga sina tjenare och hästar; de marscherade därför till fots på högra stranden af Main och ryckte framåt mot Ochsenfurt.

Det var en natt tidigt i Oktober, och luften var mörk och stormig. Soldaterna följde den jemna stranden utmed den djupa breda strömmen, och sedan de marscherat i yttersta tystnad och skyndsamhet hela två timmar, utan att veta, till hvilket förtvifladt företag konungen ämnade dem, fingo de i mörkret höra hästraf och vapenklang samt förstärktes med 80 man af Öfverste Muschamps rytteri, som fått befallning att stiga till häst och följa dem i spåren. Konungen, som hitintills hade ridit tyst och försänkt i sina tankar, underrättade omedelbart derefter Hepburn, att hans plan var att försvara Ochsenfurt, en liten stad vid Main, mot de kejsrerliga, och sålunda hindra dem från att med sin stora styrka öfvergå strömmen. Man märkte, att han var mycket skakad; och hans oro för framgången af detta företag, under så farliga omständigheter, var synbar för alla. Men de Skottska veteranerna fortsatte sin marsch med iver, och sedan de tågat 16 Eng. mil

utan ett ögonblicks rast, intågade de i Ochsenfurt öfver bron, drifvande framför sig en liten piket af 50 arkebusierer, som de funno i besittning af staden.

Det fanns ingen tid för hvila eller intagande af förfriskningar. Skottarne intogo bron och torget med order att fortfarande stå under vapen och vara vaksamma. Gatorna voro insvepta i mörker, och man kunde icke veta, när eller från hvilket håll ett angrepp kunde väntas.

Gustaf Adolf skickade derpå 50 ryttare att postera sig en half mil framför staden, hvarifrån de snart tillbakadrefvos af ett parti kejsrerliga. Så snart man såg de röda blixterna från skjutgevären och genom det oupphörliga brakandet af kanoner och handgevär hörde att fienden var ansenligt stark, afsändes en lieutenant med 50 musketörer af Lumsdens regemente i marche-forcé till posteringens förstärkande; men Lothringarne voro så manstarka, att hvarken Skottska infanteriet eller de Svenska ryttarne kunde motstå dem. Derpå gjorde Öfverste Munro ett utfall med endast 100 af sina män och ryckte fram med sådan häftighet, att de kejsrerliga drefvos i oordning tillbaka öfver en angränsande kulle.

»Bra gjordt!» utropade Gustaf, när han såg, huru lifligt muskötterielden flammade i mörkret; »de slåss icke illa, mina tappra Skottar!»

Så snart dagen inbröt, åtföljde honom Hepburn på en färd kring murarna, hvilka befunnos vara klennt befästa. Sedan konungen derpå yttrat, att, till följe af fiendernas försvinnande, han fruktade deras afsigt vara att på någon annan väg öfverrumpla hans högkvarter vid

Würzburg, uppdrog han åt Hepburn ensam att försvara Ochsenfurt.

»Försvara Er, Hepburn, hvilket Ni säkert skall göra, som en man af heder», sade han; »men om företaget skulle visa sig alltför förtvifadt, så spräng bron i luften och drag Er tillbaka till Würzburg.»

Genast konungen lemnade honom, gjorde Hepburn, som väl märkte, hvilket svårt och viktigt uppdrag nu blifvit honom anvisadt — nämligen att försvara en till hälften i ruiner fallen mur, att med endast 800 musketerare våga ett motstånd mot Tilly med hans 50,000 man, — dertill de mest kraftfulla förberedelser. Han ref ned åtskilliga trähus och gamla murar, som hindrade elden från fästningsvallarna, nedhögg och förstörde alla träd och hägnader, som kunde skydda en annalkande fiende; förstärkte murarna med barrikader af jord och platformer af trä; posterade vakter med mycken urskiljning, samt lät underminera bron, för att spränga henne i luften. Med allt detta arbetade de Skottska musketerarne oupphörligt intill tredje natten, då fienden åter hördes framrycka och med »sina trummor och trumpeter förde ett sådant larm, som skulle himmel och jord sammanstörta» *).

Skottarne stodo i vapen, och Hepburn, som väntade en allmän stormning, uppmanade dem att tänka på sitt fosterlands ära och konungens förtroende; men han kunde icke urskilja Tillys och Hertigens af Lothringen hvarken rörelser eller antal. Vedetterna af Muschamps rytteri och 36 Skottska musketerare af Lumsdens regemente, kommenderade af Major. Moni-

*) Munro.

pennie, drefvos tillbaka, under idkeligt fäktande, tills de kommo i skydd af Ochsenfurts murar. Men sådant var denna lilla skaras och deras befälhafvares mod, att de kejsrerliga i hast drogo sig tillbaka efter åtskilliga-mördande salvor från Hepburns män, emedan de sannolikt förmodade, att Gustaf Adolf med hela sin styrka var i Ochsenfurt; och vid dagens inbrott märkte den orolige Hepburn af damm-molnen på långt afstånd, att kejsrerliga hären var i marsch till Nürnberg, öfver Windsheim. Emedan Tillys händer voro bundna af kejsaren, som anmanat honom att om möjligt undvika batalj, voro hans rörelser i Franken så vacklande, långsamma och osäkra, att Gustaf Adolf hade god tid att efter behag utbreda sig i hela landet.

När konungen fick veta denna rörelse, kände han sig orolig för den tappra Skottska brigad, som han lemnat i Ochsenfurt, och affärdade genast en förstärkning af 500 musketerare till Hepburn, ålade honom att, gynnad af mörkret, bryta upp och med den snabbhet, hvartill han visste sina Skottar vara i stånd, på en omväg skynda förbi de kejsrerliga och intaga Windsheim, innan de hunno anlända dit, — sålunda möta dem pånytt i sjelfva den stad, dit de ställt sitt tåg.

Så svårt utförandet af denna befallning förekom Hepburn, och fastän han förutsåg, att den säkert skulle slutas med fullkomlig tillintetgörrelse af honom sjelf och hans manskap, glömde likväl icke den redlige Skotten, att lydriad var hans första pligt som soldat, och beredde sig till att åttlyda sina order, då en ny adjutant ankom på en af svett rykande häst, och medförde konungens befallning, att Hepburn utan uppskof skulle lemna

Ochsenfurt och draga sig tillbaka till Würzburg, hvar-
est man skulle bilda ett förskansadt läger.

Dessa nya order åtltyddes med lika drift. Staden
öfvergafs och bron sprängdes af Skottarne, som drogo
sig tillbaka i forcerad marsch vid första morgongry-
ningen.

»Hepburns officerare och soldater blefvo alla för-
vånade öfver att konungen återkallade sin första befall-
ning», berättar en Gustafs biograf; »emedan de visste
honom sällan eller aldrig förändra en militärisk dispo-
sition, som han en gång hade vidtagit».

Sjuttonde Kapitlet.

SKANSEN VID RHEN.

Sedan konungen lemnat en garnison i Marienburg,
bröt han upp och marscherade till Aschaffenburg, en
stad vid Main, men affärdade först 300 af Ramsays
musketerare under riddaren Hanna och en korps ar-
tillerister under Lennart Torstensson, med flera kano-
ner och en stor myckenhet ammunition, på pråmar ut-
för den slingrande strömmen, med order att intaga
alla platser på deras väg och möta honom vid Aschaf-
fenburg; ty han ernade marschera tvärs genom landet
i en mer rät linie mot Darmstadt till.

I enlighet med dessa order, stormade och för-
störde Hannas Skottar alla städer och slott på sin väg,
kanonerade och brandskattade till höger och venster,
under det de gingo utför strömmen och samlade myc-
ket penningar, synnerligast i Miltenburg.

Medan Fältmarskalk Horn skulle kvarstadna i Franken med 8,000 man, ämnade Gustaf Adolf sålunda utefter Mains lopp tåga mot Rhen, för att betrygga rikets gräns mot Spaniorerna, afväpna de andliga kurfurstarne och från deras bördiga provinser förskaffa sig nya skatter till krigets fortsättande.

Hepburns brigad bildade förtruppen för Svenska hären, som, efter 5 dagars marseh genom ett intagande och bördigt landskap (hvilket då likväl hade ett naket utseende, emedan det var midt i November), uppnådde Asehaffenburg, en välbefäst och ståtlig stad, lydande under kurfursten af Mainz, och på hvars slott Hanna redan hissat Svenska fanan med dess tre kronor.

Der förenade han sig ånyo med Hepburn, och sedan de gått öfver floden, genomtågade de det sköna landskapet på andra sidan, tvärtöfver de rikaste slätter och vackraste trakter i Tysklands bördigaste provinser, till den 16 November, då de Skottska trummorna hvirflade på Frankfurt am Main's gator. Belägen på en bördig slätt, begränsad i norr af bergen Feldberg och Taunus, i söder af sluttande höjder, skogsdungar, fruktträdgårdar och vingårdar, delas denna stora och sköna stad, som vunnit synnerlig ryktbarhet genom sin lifliga handel, i två delar af floden, hvilken trupperna öfvergingo på en bro af fjorton hvalfbågar. På norra stranden ligger det egentliga Frankfurt, på den södra Sachsenhausen der en garnison af kejsrerliga nedlade gevär, så snart de sågo Hepburns gröna fanor, ehuru staden var väl befast, och hade varit så i långliga tider, med elfva höga bastioner, med djupa grafvar och contre-escarper, hvilka i fredligare tider blifvit förvandlade till prome-

nader och skuggrika trädgårdar. Fyra grå och mossiga vaktorn, på en half Eng. mils afstånd från staden, tillkännagifva ännu gränserna för dess gamla område.

Trupperna intågade i beundransvärd ordning, med sina vapen och rustningar glänsande i morgonsolen. Främst körde 56 kanoner, hvilkas artillerister marscherade med brinnande luntor och under trumslag; öfver den långa raden af hjälm svajade 74 infanteri-fanor och 45 kavalleri-standar, under det regemente efter regemente ryckte in genom Bockenheimporten.

Enligt *Monconys* voro gatorna rymliga, och husen byggda af röd sandsten, beklädda med träpanelning eller brukslagna och målade; men de ståtligaste byggnaderna voro gamla S:t Bartholomei-kyrkan och Braunfels eller de Tyska Riddarnes præceptorium, som var en tillflyktsort för gäldenärer. Här gjorde Gustaf halt och lät sina soldater förfriska sig; de funno der vin »lika rikligt som vatten». Men för hans Skottska hjälptrupper gafs ingen hvila, och minst för Hepburns brigad, emedan många slott och städer ännu återstodo att storma och intaga.

Tvåhundra Skottar af Öfverste Ludvig Leslies regemente togo besittning af Russelsheim, ett befäst slott vid Main, som tillhörde Landtgreffen af Hessen-Darmstadt, och förlade der en garnison under Kapten Macdougall.

Under detta fälttåg blef arméén, som lidit mycket af mödor och ansträngningar, fördelad på fem brigader, och åtskilliga regementen slogos tillsammans till en korps. Hvarje brigad skulle bestå af 2,016 man och skulle bära den äldsta öfverstens färger. Enligt en

gammal anteckning vore dessa fem brigader följande; men ordet regemente står i originalet oriktigt för ordet *brigad*.

»Först, Lifbrigaden, eller gardesregementena, som efter Teuffels död anfördes af Grefve Nils Brahe, en Svensk.

För det andra, Gröna Brigaden, som anfördes af John Hepburn, en Skottsk herre, den äldsta öfversten.

För det tredje, Blå Brigaden, under Öfverste Wincels befäl.

För det fjerde, Hvita Brigaden, anford af Öfverste Vitzthum.

För det femte, Röda Brigaden, under Öfverste Hagendorff *).

Bland dessa voro få infödda Svenskar».

Två andra Skottska regementen under Fredrik Hamilton och Alexander Forbes, jemte ett Engelskt under en Öfverste Austin, hade nyligen slutit sig till Gustaf Adolf, hvilken då hade *tretton* regementen Skottskt infanteri, under det andra korpser i hären nästan helt och hållet hade Skottar till officerare. Han hade fem andra regementen, sammansatta af Engelsmän och Irändare. Dessa regementen hade förnämligast Skottar till officerare och utgjorde inalles *aderton* regementen Brittiskt infanteri. Den ridderlige Markis Hamilton var i Frankfurt med Gustaf, hos hvilken gamle Patrik Ruthven, som var kommandant i Marienburg, infann sig på ett besök, för att lyckönska honom till hans seger.

*) *Swedish Intelligencer*, 1632. Med Hagendorff menas förmodligen Hohendorff, ty brigaden bestod af tre regementen: Hohendorff, Erik Hand och Hall.

Uppmuntrad genom den lätta eröfringen af Frankfurt, beslöt konungen nu att vända sina vapen mot Pfalz, som då innehades af en korps Spaniorer under Don Philippo de Sylva, om hvars afsigter han artigt bad att blifva underrättad. Denne svarade, att hans enda order var att understödja Kurfursten af Mainz mot Svenskarne.

Härpå beträdde Gustaf Adolf die Bergstrasse, tog Gernsheim, en stad i Darmstadt, visade sig för andra gången vid Rhen och förjagade Spaniorerna vid Stockstadt. De hade öfvergifvit hela bergstrakten, men försökte envist att försvåra och hindra hans öfvergång öfver Rhen, derigenom att de uppbrände alla båtar och farkoster de kunde öfverkomma. Grefve Brahe, med 300 Svenskar och 300 Skottar af Ramsay's och Lord Reay's regementen, förskaffade sig genom djerfhet några små farkoster, öfvergingo floden och förskansade sig samt förjagade hela 14 sqvadroner Spanska kyrrasrierer, som vid sin reträtt qvarlemnade icke mindre än 600 döda. Många flydde skyndsamligen till Mainz; men större delen tog sin tillflykt till Oppenheim, som dernäst blef skådeplatsen för Hepburns bragder. Ett marmorlejon, bärande ett svärd och med en hjälm på hufvudet, blef 70 år derefter upprest på en 60 fot hög kolonn, för att utmärka den plats, der Gustaf Adolf med sina Svenskar och Skottar hade öfvergått Tysklands stora flod.

Oppenheim, en gammal stad med ett slott, der Kejsar Rudolf tjugo år förut hade afidit, låg på den af de kejserliga besatta Rhenstranden. På andra sidan var ett starkt fäste eller skans, som låg på en höjd och

omgafs med dubbla grafvar, djupa och breda samt fulla af gyttjigt vatten; öfver dem låg en enda vindbrygga, hvilken ledde till staden och satte garnisonen i stånd att med lätthet erhålla alla slags förråder. Skansens garnison utgjordes af 1000 Burgundier och Italienare, »sådana gamla klingor, som konungen aldrig råkat ut för sedan slaget vid Leipzig», yttrar *Swedish Intelligencer*. Fästningen, som var belägen på en hög kulle ofvanför staden, ansågs ända till sin förstöring af Fransmännen 1693 för en af de bästa fästningar i Zweibrücken; och eftersom dess kanoner beströko trakten på andra sidan floden, besvärade de icke litet Hepburns män, som blifvit beordrade att iqtaga skansen.

Man var nu i December. Hela landet låg begrafvet under ett tjockt snötäcke; men likväl voro de härede veteranerna lägrade ute på öppna marken, utan något annat skydd än sina kalla harnesk och hjelmarsamt några fårskinnsströjor, med hvilka de vid början af detta svåra och ärofulla fälttåg genom Gustaf Adolfs omsorg blifvit försedda. Mot den skarpa nordanvinden voro de till någon del skyddade genom några aflöfvade buskar, som vexte bland den frusna starren på Rhenstranden.

Söndagseftermiddagen den 4 December *) posterade sig Hepburn med sin brigad och Öfverste Winckel med Blå brigaden framför fiendens verk, för att bispringa lifbrigaden under Grefve Brahe, som först begynt dansen. Gevär och pikar voro kopplade, och soldaterna arbetade ifrigt för att förskaffa sig ett skygd mot fäst-

*) Enligt Fryxell utfördes angreppet mot Oppenheim den 6 och morgonen den 7.

ningens eld. Konungen gaf omkring klockan 5 befallning åt Hepburn, hvilken såsom äldste öfversten kommanderade en chef, att storma skansen. Knappt hade han gått ifrån Hepburn, när han fick ett bref från en Pfalzisk herre, som skref, att han skulle samma afton skicka konungen några båtar. I följd deraf inställdes stormningen.

Konungen lemnade Hepburn fullt sysselsatt utanför den besvärliga skansen och förde, då han fått de utlofvade båtarna vid Gernsheim, fem Eng. mil derifrån, först Lifbrigaden och sedan Hvita brigaden öfver floden om natten, hvarefter han på andra stranden under trumslag marscherade mot Oppenheim.

Vinternatten vid stranden af Rhen var bittert kall; de Skottska soldaterna förskaffade sig bränsle hvar de bäst kunde och uppgjorde vid skansen stora eldar bakom sina bröstvärn; vid en af dessa eldar sutto Hepburn och Munro vid sin aftonmåltid, »kryddad med ett krus vin», under det deras hästar stodo bundna vid en påle tätt bredvid, och deras svärd och hjelmars lågo vid sidan om dem. Skenet af elden mot snön, eller tilläfventyrs glansen af deras vapen ådrog dem uppmärksamhet af Spaniorerna i Oppenheim; dessa sände en trettiofåpundskula hvinande öfver Rhen. Kulan gick öfver de bägge vännernas hufvuden och krossade Hepburns gammalmodiga vagn, som stod obegagnad bland trossen, ett litet stycke derifrån. Nästa skott dödade en sergeant vid Munro's regemente, som satt vid samma eld, vederqvickande sig med ett krus öl och en pipa tobak.

Garnisonen på slottet sigtade mot vakteldarna och begynde en skarp kanonad, hvars blixtar oupphörligen

genombröto det mörker, som höljde allt på andra sidan floden. Många af Hepburns män sletos i stycken af kulorna, som med blod färgade snön omkring bröstvärnen.

Omkring klockan 11 på natten gjorde 200 Burgundiska musketerare ett raskt utfall för att rensa grafvarna; men Skottarne voro på sin vakt. Icke ett skott besvarades af dem; men under ledning af Hepburn med svärdet i hand drefvo de tappra pikenerarne efter en skarp fäktning och svår förlust fienden i oreda inom grafven till hans skans. Så tillbragtes natten.

Dagen grydde, och nu förkunnade muskötsalvornas dån och explosionen af petarder, att konungen börjat sina operationer mot fästningen på andra sidan om floden. Den Spanska befälhafvaren i skansen, som befarade, att hans reträtt skulle bli afskuren, beslöt nu att kapitulera. Omkring klockan 7 såg man en liten men grannt utstyrd Italiensk trumslagare lemna skansen och nalkas till Hepburns linier, der han lemnade följande skrifvelse:

»Kapitulationsartiklar mellan Sir John Hepburn och Befälhafvaren i Skansen vid Oppenheim, den 5 December 1631.

I. Klockan 7 på aftonen Thursdagen den 8 December skall garnisonen marschera ut med bagage, flygande fanor, tända luntor och fyllda bandoler samt under trumslag.

II. Den tillförsäkras af konungen att icke besväras under vägen af några hans trupper, af Landtgreffvens af Hessen manskap eller andra.

III. En kapten lemnas till gisslau (garnisonen lemnar likaledes konungen en), och garnisonen konvojerar samma natt af 1000 musketerare till en by på en half mils afstånd härifrån, och morgonen derpå till stränderna af Main.

IV. Hans Majestät förser garnisonen på dess marsch med proviant.»

Hepburn genomläste dokumentet och svarade å konungens vägnar:

»Alla fästets försvarare måste taga vägen till Bingen samt passera först Main och sedan Rhen. De få icke marschera till Mainz, utan till något annat ställe, der en Spansk garnison befinner sig. De få icke bortföra någon af sina kanoner; ej heller få de tillåta sig någon plundring under vägen.»

Trumslagaren återvände med dessa villkor, hvilka den Spanska kommandanten var tvungen att antaga, hvarefter han utmarscherade med all vanlig militärisk honnör samt åt Hepburn öfverlemnade skansen. Den sistnämde förlade i densamma 100 musketerare af Lumsdens regemente och 100 af Lord Reays Högländare samt beredde sig till att genast gå öfver Rhen med sin egen och Winckels brigad, för att biträda konungen vid eröfrandet af det gamla slottet Oppenheim, — ett stort och starkt fäste, der en garnison af Spaniorer och Italienare försvarade sig med största kallblodighet och tapperhet, ehuru borgrarne redan hade uppgifvit staden och öppnat sina portar för 200 man af James Ramsays regemente.

Denna officer var icke närvarande vid dessa operationer, utan hade qvarstadnat i Würzburg, der han led

mycket af sin sårade arm; hans regemente fördes af Öfverstlieutenant Georg Douglas. Så svår var den tjänst, i hvilken denna käckas korps varit använd, att, ehuru den var 2000 man stark, då den lemnade Sverige, icke mer än 200 man lefde vid slutet af kriget, och få eller ingen af dessa någonsin återsåg Skottland.

Konungen skickade 107 båtar, som han funnit förtöjda under stadsmuren, till Hepburn, hvilken härigenom sattes i stånd att med lätthet öfverföra både sin egen och Blå brigaden. De öfvergingo floden på samma gång, men fördes af strömmen nedanför staden, der Hepburn landsteg vid sjelfva foten af den kulle, på hvilken slottet stod, bildade brigaden på bataljoner och ryckte fram till att bestorma fästningen på motsatta sidan mot den, der konungen angrep densamma. Då de närmade sig till slottet, hörde Hepburn med förvåning gevärssalvor inom fästningen och såg garnisonen hoppa öfver de lägre verken, bortkastande sina vapen och försökande att undkomma i alla rigtningar, under jemmerligt rop om kvarter, då de råkade in uti Blå och Gröna brigaderna. Anledningen härtill var följande:

De 200 Skottar, som ryckt in i staden, hade upptäckt en hemlig väg till fästningen och framryckte under sin nya befälhafvare tätt intill den yttre muren, hvilken de stormade, jagande de Italienska soldaterna framför sig och eftersättande dem öfver bron, så att de tillika med dem inkommo i sjelfva hjertat af fästningen, der de råkade i ett förtvifladt handgemäng med garnisonen.

Fastän fiendernas antal var fem eller sex mot en, föllo dessa Skottar med raseri öfver dem med pik och musköt; och deras officerare kämpade i handgemänget både med bardisan och svärd. Åter modiga, när de sågo fiendens ringa hop, gjorde Italienarne manligt motstånd, och ett blodigt nederlag följde. Vägen till bron var barrikaderad af en massa döda och sårade, hvilkas blod rann uti stenrännorna ned i grafven nedanför; inom fästningen hördes slamret af svärdens hugg mot stålhelmarna, braket i skogen af pikar, de oupphörliga salvorna af gevär och pistoler, de sårades och stridandes skrik, allt förökadt genom ringning i alla klockor och dånet af de Svenska kanonerna, som ifrån landsidan besköto fästet. Men innan Hepburn eller konungen kunde hinna fram, hade Ramsays oförskräckta musketerare redan segrat, sedan de nedhuggit 500 af garnisonen och tagit 4 fanor. Detta var på morgonen den 6 December.

Nio kompanier Italienare, hvardera 100 man starkt, blefvo tillfångatagna vid denna stormning, om hvilken berättelserna äro afvikande från hvarandra. Dessa torde hafva varit besättningen på skansen, emedan Hepburn gaf dem kvarter; de torde sedan hafva blifvit fångna på konungens befallning efter det de för hederns skull fått afmarschera med all krigisk honnör. Sedan de gifvit sig och sålunda voro lösta från sin ed till kejsaren, försökte konungen att med dem förstärka Hepburns glesnade brigad. »Men dessa flyttfoglar fördrogo icke den Tyska vinterns och det Svenska fälttågets stränghet, utan togo alla flykten till en varmare region vid

vårens annalkande». De deserterade allesamman få månader efteråt *).

Dessa fanor voro de första, som Gustaf Adolf tog från Spanien, och det var Skottarnes tapperhet han hade för dem att tacka.

Medan några af garnisonen erhöilo qvarter och afväpnades, försökte en officer med åtskilliga Spaniorer att undkomma, derigenom att de sprungo så fort de hunno längs kanten af fästningsgrafven. En flock harar, som gömt sig i buskarna, hvilka vexte i ymnighet vid grafkanten, uppskrämdes härunder af dem och sågos springa i samma rigtning som de längs fronten af de Svenska linierna nedanför fästningen. Ett ljudeligt skratt fortplantades lustigt genom lederna vid åsynen af detta sällsamma uppträde.

Med anspelning på en gammal Skottsk folktro, anmärkte härvid en soldat: »Det är olyckligt, när en hare springer öfver vägen för en, och denna olycka har nu händt oss. Ty skulle alla deras landsmän springa bort på samma sätt, så skulle vi icke skörda nycken heder.»

När Konungen besökte fästet, som på detta sätt blifvit stormadt, förrän han huunit fram dit, mottogs han af Ramsays musketerare vid portarna, der de voro uppställda för att emottaga honom.

»Mina tappra Skottar, hvarföre han J så sprungit om mig?» sade han, då han med ädel beundran öfver-skådade den lilla skarans täta leder.

Hela hans här gick nu öfver Rhen; och för att uppmuntra de Skottska herrarne och deras veteraner

*) Harte. Jemf. Fryxell, VI, 313.

till att samla nya lagrar, förklarade Gustaf i ett tal till dem, att han lika litet aktade Österrikes hämd som Spaniens hat, enär han i Pfalz nu kunde bruka deras tapperhet för att återuppsätta en djupt förorättad furstinna, deras egen landsmaninna, Elisabeth Stuart, Konung Jacobs af Skottland dotter och vald drottning af Böhmen *).

Adertonde Kapitlet.

SKOTTARNE UNDER MUNRO, DOUGLAS OCH ANDRA.

Hepburn steg dagligen uti ynnest hos Konungen, som icke kunde företaga någon expedition af vigt, utan biträde af hans råd och den tapperhet, för hvilken han var beryktad i Sveriges och Österrikes samt sedermera äfven i Frankrikes härar, och hvilken tillvann honom anseendet af sin tids bästa och lyckligaste soldat.

*) Schiller uppgifver antalet af i Oppenheim dödade till 500. Uti *Swed. Intelligencer* läses följande berättelse, som bekräftar den i texten. "De 200 Skottar, som blifvit inlagda i staden, då denna gaf sig, började genast att *storma* slottet och stadsporten mellan slottet och staden. Skottarne angrepo med sådant mod och beslutsamhet, att de genast jagade garnisonen inåt staden och sjelfva rusade med in på samma gång, så att, när Konungen var redo att storma på ena sidan och Hepburn på den andra, de till sin stora förvåning mötte åtskilliga af besättningen, som redan sprungit öfver murarna, kastat bort sina vapen och ropade "qvarter!" hvilket rop nu höjdes äfven af de andra, som ännu voro kvar i slottet. Vid dessa tillfällen nedhöggos omkring 200 Spaniorer och togos åtta fanor, de första, som Konungen tagit från Spaniorerna." *Swedish Intell.*, II, 47.

De nio kompagnier Italiensare, som Hepburn fick, torde hafva varit f. d. besättningen på skansen.

Hans lefnadsbana förflöt under ett religionskrigsfasor, och han saknade aldrig tillfällen att lägga sitt hjeltomod i dagen, ty det var nu en tid, då krig var den tappres och ridderliges tidsfördrif.

Under det svåraste väder, då marken var betäckt med snö och kölden så stark, att andedrägten frös till is uti mustacherna, begynde hären sin marsch mot nedra Rhen; och klockan 5 på en söndagsafton visade sig Hepburns gröna fanor utanför Mainz, hvilken stad från gammalt af Tyskarne varit ansedd som deras starkaste fästning och deras bästa bålverk mot Fransmännen.

Väl befäst och beherrskad af ett citadell på spetsen af en angränsande kulle, är staden byggd i form af en halfcirkel med Rhen till basis. Mot Rhen ligga de svagaste bastionerna; men mot landsidan äro fästningsverken så vidsträckta och starka, att de för närvarande erfordra en garnison af 30,000 man. Vid denna tid försvarades citadellet och kurfurstens palats (en gammal massiv byggnad af röd sten, fordomdags tillhörig Tyska Riddarnes Orden) af 80 kanoner samt 2000 man utvaldt manskap under Don Philip de Sylva, alla lifvade af den gamla castilianska andan.

Gustaf kringrände platsen och beordrade alla sina trupper till belägringen. »Öfverste Hepburns brigad fick, såsom vanligt, den farligaste posten sig anvisad, närmast till fienden», som kanonerade honom lifligt från citadellet och dödade ett antal af hans manskap, då det nalkades inom musköthåll från en port, kallad Galgporten, der han begynde draga sina paralleler ända framåt mot vallgrafven.

Med undantag för de afdelningar, som bevakade fanorna, betäckte artilleriet och försvarade tranchéerna, var hela brigaden verksamt sysselsatt med att förfärdiga skanskorgar och fasciner samt med arbete på approcherna, så att hela hans styrka på dagarna stod väl skyddad, och Don Philips kanoner spelade förgäfves. Deras kulor antingen hveno öfver Skottarnes hjälm, eller sjönko tungt ned i de jordkullar, som skyddade dem.

Natten derpå kom Öfverste Axel Lilje, en utmärkt Svensk officer, och besökte Hepburn på hans post nära vallgrafven. Han blef bjuden att spisa med Hepburn och Öfverste Munro på ett ställe, från hvilket snön blifvit bortskottad, och de tre herrarne satte sig ned vid en stor eld, som soldaterna uppgjort, samt undfägnade sig der med hvad man i hast kunnat anskaffa. I hvartenda ögonblick dundrade kanonskotten från det höga citadellets mörka murar, och kulorna surrade öfver deras hufvuden eller föllo plaskande ned uti Rhens djupa vatten bakom dem. Under det alla muntert språkade, yttrade Axel Lilje till Hepburn med ett småleende, under det han böjde ned sitt hufvud, emedan i detsamma en kula susade fram: »Hvad skulle man säga, om någon olycka nu hände mig? Här har jag ingenting att skaffa och behöfver icke utsätta mig för fiendens skott.»

Kort derefter kom en ny kula hväsande och tog bort med sig hans ena ben. Ett antal af Hepburns män bar honom undan och lemnade honom under fältskärernas vård. Konungen sökte ersätta honom skadan, så vidt det stod i hans makt, derigenom att han öfver-

hopade honom med indrägtiga befattningar, så att till och med den hederliga Munro och andra veteraner icke kunde motstå frestelsen att afundas Axel Lilje hans lycka, ehuru han sedermera alltid måste gå med träben *).

Dagen derpå kapitulerade Don Philip de Sylva, när han märkte, att Gustaf Adolf uppfört flera starka batterier i en trädgård, och att Hepburns brigad, hvars tapperhet icke var honom obekant, beredde sig till att storma under skydd af deras eld; och den 13 December marscherade han ut med flygande fanor, två kanoner och all trossen, hvilken hans soldater förökade så mycket som möjligt derigenom att de plundrade staden och klostren. Kurfurstens bibliothek, 80 kanoner, 600 centner krut, 220,000 riksdaler silfver af borgrarne som lösen för staden och ytterligare 180,000 af Judarne, hvarmed dessa friköpte sin präktiga synagoga **), tillfölla här Gustaf Adolf, hvilken dagen derpå (då han fyllde sitt trettiondesjunde år) intågade i Mainz med en segervinnares triumf, omgifven af generalerna i sin här och eskorterad af Skottska pikenerare i lysande rustningar.

Der firade han Julen med stor högtidlighet, uppvaktad af sex bland Tyska rikets förnämsta furstar, tolf ambassadörer och blomman af Tysklands adel. Hvilken del Hepburn fick i bytet är icke antecknad; Kurfurstens dyrbara bibliothek skänktes till Rikskanslern Oxenstjerna, som ämnade det åt Westerås gymnasium; men skeppet, hvarpå det fördes, förgicks på Östersjön.

*) Munro: the Expedition.

***) Fryxell uppgifver 70,000 R:dr i brandskatt.

Tre dagar före Jul lemnade Hepburns soldater sin bivuak i de snöbetäckta tranchéerna och fingo kvarter i staden, der Hertig Bernhard af Sachsen-Weimar förde befälet; der förblefvo de till den 5 Mars 1632, återhemtande sig till krafter, förstärkande sig till antal och beredande sig till nya fälttåg och faror.

Det regemente, som blifvit ledigt genom Sir John Hamiltons afskedstagande, hade redan förut blifvit anförtrodt åt den gamle Öfverste Ludvig Leslie.

Under det Hepburn låg i Mainz, hade Gustaf i Februari öppnat ett nytt fälttåg mot Spaniorerna och belägrat Kreutznach, dit han beordrade 300 man af Ramsays regemente under Öfverstlieutenant Georg Douglas.

Denna kavaljer, hvars sekreterare Fowler skrifvit en biographi öfver honom, var en yngre ättling af det ädla huset till Carlyle och Thorthorwald, hvars slott, nu en ruin, skådar ned på Lochar Moss och den sköna Nithdalen. Äldste son till Sir Georg Douglas af Mordington och Margaret Dundas af Fingask, hade han studerat i Oxford, var en fullkomlig mästare i Grekiska och Latinska språken samt en af de skickligaste officerare i Svenska hären. »Han gjorde sin lärospån i krigarens ärofulla yrke», säger Fowler, »under den store och förträfflige mästaren i krigskonsten, den oöfvervinnerlige Gustaf Adolf, till hvars tjenst han först öfverförde ett kompani af sitt eget folk till Sverige omkring år 1623.»

I spetsen för samma Skottska veteraner, som stormat slottet Oppenheim, förskansade sig Douglas, som ville täfla med ett parti Engelska volontärer under Lord Craven, utanför den tapprast försvarade delen af Kreutz-

nach, hvars första eld fällde icke mindre än 47 af hans män. Dagen derpå stormade han en af portarna samt jagade besättningen, som bestod af 600 Walloner, ut ur den lilla staden och in i dess citadell, som med hänseende till sitt läge ansågs för ett bland de yppersta i Tyskland. Bastionerna reste sig öfver hvarandra med ett så fruktansvärdt utseende, att de i dagligt tal kallades *Djefvulswerken*.

Kulorna från citadellets kanoner sopade Kreutznachs gator och nedgjorde ett stort antal Skottar, bland dem en Kapten Douglas, hvars harnesk ej kunde motstå en kula, som gick tvärt igenom hans hjerta. Citadellet blef taget med storm, och Öfverstlieutenant Douglas utsedd till kommandant i Kreutznach, tilldess Öfverste Alexander Ramsay, som låg sårad i Würzburg, hunnit bli så återställd, att han kunde mottaga befälet. Fowler säger, att Douglas skulle hafva fått behålla denna post, men att olyckan gjorde honom till fånge. Han ådrog sig Gustaf Adolfs misshag och förblef fånge, tilldess han återvände till England, kort före den olycksbringande segern vid Lützen *).

Han blef sedermera utsedd till Carl I:s ambassadör i Sverige och Polen och dog 1635.

Vid samma tid då Kreutznach med dess citadell eröfrades, samtyckte den rika och viktiga staden Ulm vid Donau att mottaga en Svensk besättning af 1200 man. Patrik Ruthven, som då var kommandant i

*) Eröfringen af Kreutznach beskrifves annorlunda af Fryxell, VI, 354. Sannolikt var Douglas med bland "de frivilliga af alla folkslag", som i stormningen bistodo Blå Brigaden under Winckel, hvilken enl. Fryxell utförde hufvudanfallet.

Marienburg och öfverste för ett Tyskt regemente, blef utsedd till kommandant och genom sitt mod och sin vaksamhet qväfde han i lindan två farliga sammangaddningar. Gustaf Adolf behöll aldrig några generaler i aktiv tjenstgöring, sedan de fyllt 60 år; när derföre Ruthven uppnått denna ålder, blef han kommandant i Ulm — en ganska aktningsvärd sinekur. Han plägade på skämt kalla honom »fältmarskalken för glasen och buteljerna», ty »Ruthven kunde dricka dugtigt, men likväl stå på benen till sista man».

Han kunde bättre bruka sina ögon på slagfältet än sina öron i kabinettet och tjenade med utmärkelse i Carl I:s kavaljersarmée; af denna konung utnämndes han till Lord af Ettrick, till Grefve af Forth och Brentford, general af kavalleriet och kommandant på slottet Edinburgh, ty ännu på sin sena ålderdom kämpade han tappert i fäktningarna vid Edgehill och Newberry.

Under det Hepburn förblef overksam, affärdades hans kamrat Munro från Mainz med ett parti musketerare till Bingen, en liten täck stad vid Rhen, der en del af Jacob Ramsays regemente låg och innehade staden samt ett gammalt fäste, kalladt *Rätt-tornet* (der *Mäufethurm*), der enligt traditionen Hatto II, biskop i Mainz, led ett förfärligt straff för det han hånat de fattiga, som tiggde vid hans portar, och kallat dem för »rätter och möss, som fräta upp spannmålen för folk». Knappt hade han yttrat dessa ord, — lyder sängen, — förrän legioner af råttor kommo fram ur staden, ur skogarna och klipporna. Hatto flydde förskräckt och tog sin tillflykt till detta torn. Men han

flydde förgäfves; ty djuren summo öfver Rhen; flodens breda blå yta var betäckt med myriader stora grå råttor och möss, som klättrade uppför tornets murar, gnagde sig genom sprickor och springor, golf och fönster samt omsider nådde den förfärade Hattos kammare och uppåto honom lefvande.

Här inlade Munro enligt erhållna ordres en kapten med 100 Skottar och marscherade till Coblenz för att bispringa Rhengrefven Otto Ludvig, som med sin brigad af 20 kompanier rytteri var nära att bli angripen af 10,000 Spaniorer och Walloner från Speyer. Fyra regementen Spanskt rytteri, som plötsligt föllo öfver hans kvarter (åtskilliga öppna byar), blefvo så varmt mottagna och så modigt mötta af 4 kompanier Svenska dragoner (under anförande af Ryttnästare Hume af Carrolside, som den natten lyckligtvis råkade hafva befälet öfver förposterna), att, sedan Spaniorerna förlorat 300 man, som stupade, och Grefven af Nassau, som blef tillfångatagen, de nödgades draga sig tillbaka, icke allenast från Rhengrefvens kantonningar, utan till och med på andra sidan Mosel. Åtta fanor togos, bland dem en af Ryttnästare Hume sjelf.

Kort derefter blef Bacharach, en liten stad vid Rhen, stormad af ett parti af Ramsays musketerare, anfördt af Major Hana, som till hämd öfver det motstånd han mötte nedsåblade alla, med undantag för officerarne.

Allestädes voro Gustaf Adolfs trupper segrande.

Fältmarskalk Horns trupper slogo fienden tillbaka vid Heidelberg och Heilbronn, under det andra Svenska fältherrar rensade Östersjöns stränder och den 10 Ja-

nuari 1632 genom dagtingning bekommo Hansestaden Wismar med dess citadell, som hade fem höga bastioner, försvarade af 3000 man under Öfverste Graham, en Skottsk äfventyrare, som tjente Kejsaren. Han lemnade staden med militärisch honnör och tog vägen mot Schlesien. Men eftersom han emot öfverenskommelse hade förnaglat kanonerna och låtit nedhugga en Svensk lieutenant, blef hans trupp angripen af de Svenska. Det kom till drabbning, 500 man dödades och 2000 togos tillfånga, tillika med öfversten, som efter tappert motstånd blef sjelf förd som fånge till Greifswald, en annan Hansestad vid Östersjön, der han skulle ställas inför Svensk krigsrätt.

General Åke Tott rörde sig neråt Elbe, mot Lüneburg till, i spetsen för 14,000 man till häst och fot. Bland de sednare voro fem bataljoner Skottar: — nämligen en af Lumsdens regemente under Öfverstlieutenant Robert Stuarts befäl; en af Forbes' regemente under Öfverstlieutenant Arthur Forbes; Fredrik Hamiltons regemente; Öfverste Munro af Obstell's regemente; Öfverste Robert Leslie's gamla Skottska regemente och en Engelsk korps, förd af Öfverstlieutenant Vavasour.

Genom sina generalers skicklighet och sina soldaters tapperhet hade Gustaf Adolf gjort sig till herre öfver hela Tyskland, från Elbes till Rhens vatten, en väldig landsträcka, uppfylld af starka slott och befästa städer, hvilka till stor del hade Skottska officerare till kommandanter. Så stor var den skräck, som hans segrar injagade, att, då han framryckte mot Mosel och hotade att öfversvämma Elsass och Lothringen, de protestantiska krigarnes närhet till de Franska staterna

oroade Kardinal Richelieu och gaf den sluga ministern ett antagligt skäl till försök att draga Ludvig XIII ifrån förbundet med Svenskarne, derigenom att han lät utsprida ett rykte att, sedan dessa eröfrat Tyskland, det var deras afsigt att förena sig med Huguenotterna för att underkufva Frankrike, gå öfver Alperna, storma Rom och i grund utrota den katholska tron.

Under det Gustaf Adolf uppehöll sig vid Rhen, utbredde hans generaler i andra trakter sina segrande vapen öfver hela landet både till dess längd och bredd.

Tott, med Munro af Obstell och andra Skottska och Svenska öfverstar rensade hela hertigdömet Meklenburg och stormade efter hvartannat alla städer och fästen. Hertigen af Sachsen-Weimar och Sir Francis Ruthven marscherade i andra rigtningar; Sir Patrik Ruthven ryckte fram neråt Bodensjöns stränder, drifvande fienden framför sig, tills hans trummor väckte det slumrande echot bland Tyroler-Alpernas klippor. Magdeburg blef taget af General Baner; Landtgreffen af Hessen-Cassel underlade sig hela Fulda, Paderborn och de angränsande trakterna. Kurfursten Johan Georg var icke mindre lycklig i Böhmen; och Alexander Leslie af Balgonie, Covenantets kämpe, var med sina Tyska och Svenska veteraner på väg för att utbreda sig öfver Neder-Sachsens slätter.

Nittonde Kapitlet.

MARSCHEN TILL BAIERN OCH INTAGANDET AF DONAU-
WÖRTH.

En vacker morgon i början af Mars marscherade Hepburns brigad från Mainz till Frankfurt.

Deras utseende var nu helt olika mot hvad det varit, då de först intågade i denna stad med harnesken blodade i många drabbningar och rostade af vinterns regn och oväder, af lång bivukering utanför fästningar och på öppna fälten, sällan i tält eller fasta bostäder. Nu voro rustningarne polerade, så att de blänkte som silfver i vårens solsken, då brigadens tre regementen på pontonbryggan gingo öfver Rhen under trummornas dån och med sina gröna sidenfanor svajande i luften. Lord Reays Högländare med sina pipblåsare i spetsen och med brinnande luntor utgjorde förtruppen af brigaden, som af Hepburn enligt undfångna ordres fördes rakt till Frankfurt am Main. Härifrån framryckte de på en dag till Aschaffenburg, — en lång marsch, när man betänker tyngden af soldaternas harnesk, musköter och packning.

På fälten utanför denna ort mönstrades brigaden den 6 Mars af Gustaf Adolf, åtföljd af den olycklige Konungen af Böhmen, Markis Hamilton samt alla de herrar af rang, som vistades vid hans hof.

På en ståtlig stenbro gick Hepburns brigad öfver Main och fortsatte tåget öfver slätterna; men nästa morgon, innan morgonrodnaden ännu hade spridt sitt sken öfver det kurfurstliga palatsets röda spiror, begyndes marschen till Baiern, i hvilket land Konungen hade beslutit infalla, för att rensa det från de kejsrerliga.

Brigaden marscherade igenom Lohr och Gemünden, två städer vid Main, och rastade natten till den 8 vid Karlstadt, på gränsen mot Baiern, 12 Eng. mil från Ramsäys garnison i Würzburg. Der förenade sig med honom 36 kompanier rytteri, anförda af Hertigen af Sachsen-Weimar.

Den 8, sedan han genomtågat de bördiga trakter, som ligga vid den stora flod, hvilken utgör gränsen emot Franken, gjorde han halt i Dettelbach och förerade sig med hufvudstyrkan under Konungen.

Den 9 fortsatte de ånyo sin marsch, lemnande sina kvarter i lågor bakom sig; en sak, för hvilken Alexander Spynies Skottska regemente fick skulden af Konungen. Denna natt tillbragtes i de gamla kvarteren vid Ochsenfurt, och den 10 i Windsheim. Våren var nu inne; luften var mild, landet rikt och bördigt, och soldaterna hade god tillgång på föda och godt vin.

Här mönstrades åter Gröna Brigaden af Gustaf Adolf och Konungen af Böhmen, hvilken sednare till Hepburn utbredde sig i artigheter för hans soldaters prydliga utseende och utmärkta tapperhet. Han beundrade helt naturligt hos andra de egenskaper, som han till sådan grad saknade sjelf, och han intresserade sig mycket för de Skottska trupperna såsom Elisabeth Sturarts, hans sköna och högsinnade drottning, landsmän. Der voro den dagen uppställda 20,000 till häst och fot, med alla sina kanoner, sin tross och sina ammunitions-vagnar.

Efter denna mönstring tågade hela styrkan inåt Baiern och besegrade under sitt framryckande samma general, som förut blifvit tillfångatagen af den Skottska Öfversten Edmond, nämligen Grefve Bucquoi, som blef svårt sårad och drog sig undan med förlust af 196 dödade och sårade. Hären påskyndade derpå sin marsch och hoppades möta sin gamla motståndare Tilly, som tillbakaslagit Horn och intagit Bamberg, men sedan

dragit sig tillbaka till de berg, som ligga ofvanför de gröna slätterna kring Donau.

Under det Konungen fortfor att rycka framåt, hade Rikskansleren Oxenstjerna, som qvarstadnat med en betydlig styrka för att bevaka hans eröfringar vid Rhen, tillbakaslagit Spaniorerna, hvilka åter gått öfver Mosel för att undsätta Frankenthal. Kanslern och Hertig Bernhard af Weimar ryckte emot dem, och en skarp fäktning uppstod. Tyskarne, som bildade Kanslerns första kolonn, togo här sin tillflykt till sin gamla list att slå *Skottska marschen*, då de nalkades de Spanska arkebusierernas blänkande linier, hvilkas jemna eld snart bragte dem i oordning, så att de flydde i massa, när de blefvo angripna på närmare håll.

Ludvig Leslies Skottska regemente och John Ruthvens bataljon, hvilkas officerare alla voro tappra Skottar, Öfverstlieutenant John Leslie, Major Lyell, Kapten David King och flera andra hjeltomodiga herrar, angrepo i detsamma Spaniorerna med svärd och pik och jagade dem i oreda på flykten. Så häftigt var anfallet och så fullkomlig segern, att Pfalzgrafve Christian lofordade deras förhållande och förklarade för Kanslern inför hela linien, att, om icke den tappra Skottska brigaden funnits, skulle dagen hafva varit förlorad, och Spaniorerna segervinnare.

Den 26 Mars svajade Gustaf Adolfs fanor utanför Donauwörth, der Robert Munro med två regementen till häst och fot stötte till honom.

I en bördig trakt, der om sommaren det gula kornet och den gröna vinrankan betäcka kullarna, ligger Donauwörth, nyckeln till Schwaben och hufvud-

ort i ett Baierskt amt, skyddad af en befäst bergsklippa, Schellenberg. Stark genom sina grafvar och vallar, bevakade staden passagen öfver Donau, och tull erlades af alla, som passerade bron. Hertigen af Sachsen-Lauenburg, Rudolf Maximilian (samma tappra ädling, hvars styrka och mod räddade Tilly vid Leipzig), innehade staden med 2200 man, nämligen 1200 Österrikiskt infanteri, 500 Cronbergskt kavalleri och 500 af de Baierska skarorna. Med dessa trupper hade Hertig Rudolf föresatt sig, att Gustaf Adolf aldrig skulle passera den vidt beryktade floden, utan att betala tull med sina tappraste soldaters lif.

Natten var i annalkande, och de ansenliga bergshöjderna — som äro betäckta med mörk barrskog och bekransade med talrika borgar (nu ruiner, men då i glansen af sin styrka och stolthet), säten för medeltidens små tyranner, hvilkas girighet, råhet och bekymmerslöshet om rätt och orätt lifligt skildras af Froissart — begynde insvepas i skuggor, då Svenska hären nalkades till de klippiga stränderna af den djupa och snabba Donau, hvars vatten, från flodens källor i Schwarzwald till dess utflöde i Svarta Hafvet, genomlöper nära 400 geogr. mil; »hvars vågor bevittnat Attilas tåg, och hvars stränder genljudit af den Romerska tuban, Korsfararnes psalmer och Islams söners vilda larm».

Dånet af flodens böljor försvann nu för det väldigare dånet af det artilleri, hvarmed Hertig Rudolf helsade Gustaf Adolf, hvilken posterat en betydlig styrka på den höjd, som reste sig öfver staden och låg emellan denna och Donau. De Baierska trupperna, som

innehade en ännu icke fullbordad skans högst uppe på berget, drogo sig tillbaka till staden, då Svenskarne anryckte.

Denna skans var utan kanoner. Vid dess fot låg en vacker förstadsgata, som ledde rakt till en af stadens portar. I denna förstad förlade Gustaf 500 musketerare, till att förekomma ett utfall, under det hans pionierer arbetade hela natten utan ett ögonblicks rast och vid dagbräckningen, på morgonen den 27, hade på höjden uppfört ett batteri af 20 kanoner, betäckt af en korps infanteri under den Skottska kaptenen Semple. Dessa kanoner voro så rigtade, att, när de sköto i förning med musketerarne uti förstäderna, de beströko stadens murar på ena sidan och flankerade hela Donaubron på den andra.

En trumpetare afsändes med uppfordring till staden att gifva sig; men Hertig Rudolf svarade: »Konung Gustaf känner bättre än någon annan deras pligt, som icke hafva annat att lita sig till än sin heder och sitt svärd. Vi hafva för hans räkning ingenting annat än krut och kulor» *).

Härfpå öppnades elden från batteriet, och å ömse sidor följde en kanonad, som varade hela dagen. Svenskarne rigtade sina skott förnämligast mot en lång stenbyggnad, som stod tätt invid floden och innehades af två kompanier Cronbergs ryttare samt ett kompani infanteri. Murarne bräcktes, taket störtade in, och många ihjälslagos, innan man öfvergaf platsen, hvarefter kanonadens hela raseri utöste sig öfver stadens gator. Natten inbröt mörk och mulen; men ännu fort-

*) Harte.

for kanonernas dån utan afbrott, och trupperna förblefvo i sina leder, vakande och färdiga till storm.

Det var en lycka, att så var; gynnad af mörkret och krutröken, som lagt sig öfver Donau, kom nämligen en trupp af Cronbergs ryttare försigtigt fram till stadsporten, men störtade derifrån ut i fullt galopp och högg sig väg genom musketerarne i förstaden. De rusade uppför höjden, föllo med svärdet i hand öfver artilleriet, af hvars pjäser de förnaglade de flesta, nedhöggo betäckningen under Kapten Semple och retirerade sedan utför kullen tillbaka till staden, hvars portar åter stängdes, så snart de hade inkommit.

Semple blef arresterad; men alldenstund han icke låtit något komma sig till last, fick han förlåtelse genom åtskilliga högre Skottska officerares bemedling.

Den skarpsinniga och skickliga Hepburn rådde nu konungen att med stärkt uppmärksamhet betrakta stadens belägenhet och visade honom »ett hörn af terrängen mot vester, som bildades genom Wernitz' inflöde i Donau, och hvilket hörn beherrskade den bro, som gick öfver floden och ledde till Baiern»^{*)}.

Knappt hade konungen hört detta råd, förrän han insåg dess värde, betygade Hepburn sin tacksamhet och befallde honom att med sin brigad taga denna punkt i besittning; ty han visste, att detta var en sak af vigt, emedan han skulle flankera bron och afskära Hertig Rudolf alla medel till undsättning och reträtt.

Hepburn med sin brigad och sina kanoner marscherade nu fem Eng. mil uppåt Donau, passerade floden på en bro och följde derefter tillbaka utmed motsatta

^{*)} Harte.

stranden, tills han kom midt emot Donauwörth på Schwabiska sidan, der han med största tystnad och noggrannhet omkring midnattstiden uppställde sina kanoner på sådant sätt, att de beströko bron hela längd. Derefter ordnade han bakom trädgårdsmurarna och påraderna i den förstad, som låg emot floden, sin brigad musketerare i plutoner af hundra man och så, att, under det de underhöllo en korsande eld, denna skulle bestryka Donaubron och vestra porten till Donauwörth. Pikenerarne ställdes i tre täta kolonner på landsvägen, alla bataljonerna med sina trummor och fanor i mitten. Dessa förberedelser voro knappt slutade, förrän fienden blef dem varse och höll sig på sin vakt.

Antingen hade Bairarne hört klangen af vapnen, eller hade de sett de massor, som rörde sig i mörkret på Schwabiska sidan af floden, nog af: Hertig Rudolf, som fann sin reträtt afskuren, gjorde ett djerft utfall i spetsen för 800 musketerare, medan Marsmorgonen ännu var kall och mörk.

»Öppnen pannorna, musketerare! — Fyr!» kommanderade Hepburn, då den mörka kolonnen ryckte fram öfver bron.

Öfver stenväggarna och genom de knoppande häckarna flammade eldgevärens blixtar och utgjöto en blyskur öfver bron, som beströks från ena ändan till den andra; kanonerna utspydde sina kulor, och deras ännu starkare glöd återspeglade sig i den strida Donau, under det skotten gjorde sådana luckor bland de anryckande Bairarne, att dessa genast råkade i oordning och brådstörtadt togo till flykten, lemnande vägen beströdd

med lik, som till och med betäckte större delen af bron och försvårade passagen öfver densamma.

Djerfvare än sina soldater, gaf hertigen, för att undkomma kanon- och muskötelden, sin häst sporrarna och banade sig med svärdet i hand väg genom pikenerarne samt lemnade besättningen åt dess öde.

Under det artilleriet nu började spela mot Donauwörth på motsatta sidan, och de täta gevärssalvorna tillkännagafvo, att konungen hade angripit den s. k. *Lederthor*, gaf Hepburn, alltid först uti brechen och främst uti anfallet, sin häst sporrarna och kommenderade: »Framåt pikenerare! — Framåt, musketerare!» förde dem öfver den med högar af lik uppfyllda bron och störtade efter de flyende samt inträngde till sjelfva hjertat af staden, kämpande uti en skog af pikar och under oupphörliga blixtar från gevären, som rigtades ifrån alla tak och fönster mot hans Skottar, allt under dånet af Svenska artilleriet, som tusenfaldigt upprepades från klipporna öfver floden och af mer än en skriftställare blifvit liknadt vid åskans dån mellan fjällen.

Slösande med sina lif och icke bekymrande sig om huru många som stupade, endast några öfverlefde för äran och Gustaf Adolf, strömmade Skottarne in i Donauwörth, förda af Hepburn, som biträddes af Major Sidsers vid Ramsays regemente, »en både tapper och klok herre». Fyra hundra Bairare stupade, och lika många togos till fånga vid öfvergången af bron. Många jesuiter och munkar kommo i förvirringen in ibland soldaterna och blefvo nedhuggna.

I den annalkande dagens första gryning fortfor ännu striden och slagandet med svärd, pik och kulor

på gatorna, som voro sperrade af Bairarnes och Österrikarnes tungt lastade trossvagnar. Af invånarne och besättningen drunknade en oerhörd mängd i Donau. Fem hundrade blefvo ytterligare nedsablade, innan pardon gafs af de uppretade Skottarne, hvilka på detta sätt hade gjort sig till herrar öfver nyckeln till Schwaben, innan konungen och hans Svenskar ens slutat intåget genom Lederthor.

»Sedan Hepburn», säger utgifvaren af *Swed. Intellicencer*, »på detta sätt kommit in och afväpnat allt motstånd, begynde hans soldater genast att plundra, då mången guldkedja, jemte många andra skatter, föllo i deras händer». Konungen gaf uttryckliga ordres, att ingenting fick sköflas utom Bairarnes tross; af dem sjelfva togo tusen man tjenst under hans fana, men deserterade tio dagar derefter.

Vid soluppgången, när stormningens buller och slagandet voro förbi, skickade konungen efter Hepburn. Genom gator, belamrade med plundrade trossvagnar, odugliga kanoner, krossade trummor och vapen samt förfärade menniskor, som vankade mellan döda och döende soldater, genom hvilkas harnesk blodet forsade fram och utföre rännstenarna, som ledde ned till Donau — genom alla dessa hemska hinder banade han sig väg till ett vackert hus, som hade undsluppit kano-naden, och der han fann Gustaf Adolf med Fredrik af Böhmen och andra herrar, hvilande efter den förflutna nattens ansträngningar i sina ännu icke aflagda rustningar samt med ädelt Rhenvin i fulla bägare framför sig.

Konungen tillskref hans mod och goda råd hela hedern af eröfringen och tackade honom i allas när-

varo för hans goda tjänster och för det han med så liten förlust hade verkställt detta farliga uppdrag.

Under blygsam tystnad afhörde Hepburn konungens loford och återvände genast till sin brigad, som beordrades att vända tillbaka öfver Donau och anlägga en stark halfmåne vid ändan af bron, tätt intill den byggnad, der Cronbergs ryttare hade blifvit så allvarsamt beskjutna.

Tjugonde Kapitlet.

HEPBURN INTAGER ETT SLOTT OCH ANFÖR FÖRTRUPPERNA VID LECH.

Bland Gustaf Adolfs många Skottska generaler var Jacob King af Barrocht en af de utmärktaste och utsågs till kommandant i Vlothow, en befäst stad vid Weser, som tillhörde Hertigarne af Braunschweig och Grefvarne af Waldeck. Några olyckliga omständigheter hade tvungit honom att lemna Skottland och taga tjänst i Sverige; ty ännu finnes det qvar ett bref från Grefvarne af Mar och Melrose till Konung Jacob, dateradt den 30 Mars 1619, hvori de bedja, att han måtte förlåta King för det denne dödat Alexander Seaton af Mel drum, med hvilken hans familj var i fejd. »Han var en man med stort anseende; men det lilla han hade qvar af detsamma vid Vlothow i Tyskland, der han förlorade mycket deraf, blef han alldeles af med i England», säger Sir James Turner något strängt i sina »Military Memoirs». För sina utmärkta tjänster åt Carl I blef han upphöjd till peer, under namn af Lord

Eythen, i Mars 1642, och anförde konungens trupper mot parlamentet, men dömdes förlustig denna värdighet och dog i knappa omständigheter samt barnlös.

Eröfringen af Donauwörth öppnade för Gustaf Adolf de motsatta stränderna af Donau, och nu skiljde endast den lilla strömmen Lech honom ifrån Baiern, hvars mörka granitberg begränsade horisonten på andra sidan om den slingrande strömmen. Den fara, som nu hotade hans besittningar, väckte Hertig Maximilian till verksamhet; och fastän han hitintills föga hindrat de segerrika fiendernas framtåg, beslöt han nu att med allvar mota deras ytterligare framryckande.

På motsatta stranden af Lech, nära till den lilla staden Rhain, stod Tilly uti ett starkt befäst läger, hvilket omgafs af tre floder och tycktes trotsa alla fiender. Hvarenda bro öfver Lech var förstörd, och alla öfvergångar öfver strömmen försvarades af starka besättningar ända till Augsburg; in i detta läger kastade sig nu Kurfursten af Baiern med alla de trupper han kunde hopsamla.

Gustaf stannade fyra dagar i Donauwörth och ryckte sedan i spetsen för 32,000 man till häst och fot fram till Lech för att passera denna flod.

Derförut hade Hepburn fått sig uppdraget att eröfra ett af de fästen, som försvarade floden. Med en korps kavalleri under befäl af en Böhmisk adelsman marscherade hans brigad till ett klipp-pass tre mil från Donauwörth, till slottet Oberndorff, som beherrskade ett vad öfver Lech, hvilken der mellan några små löfklädda holmar föll ut i Donau. Slottet var en massiv feodalborg, ett säte för Grefvarne Fugger, som voro herrar

öfver hela denna trakt. Familjens stamfader hade varit en rik handelsherre i Augsburg; men sedan blifvit adlad, och grefven skattade årligen 10,000 riksdaler för sitt grefskap. Han hade länge och troget tjenat kejsaren och bar ärr efter oräkneliga sår. Munro beskriver honom såsom en utmärkt vacker, kraftfull och ståtlig man, utmärkt genom orubbligt mod i envigesstrider, i hvilka han nästan alltid var segervinnare.

Hans slott låg vid stranden af Lech och tillhörde antalet af de befästa herresäten, som äro karakteristiska för den vilda och omvexlande trakten kring öfra Donau samt förflytta betraktaren tillbaka till den romantiska riddareåldern, till medeltidens krig och fasor till de jernklädda baronernas och de hemska spökenas boningar; — det hade blifvit bygdt i näfrättens tider, då till och med en andlig kurfurste ansåg det »som en vacker inkomstkälla, om han byggde sitt befästa slott, der *fyra korsvägar* stötte tillhopa.»

Besättningen i Oberndorff bestod af 400 man; slottet försvarades derjemte af 12 kanoner och en djup vallgraf; men Hepburn omringade det derigenom att han delade sin brigad. Grefvens manskap hade dock knappt af röken från de tända luntorna hunnit märka, att fienden var nära, förrän det greps af en panisk förskräckelse och försökte att fly. Iklädd sin fulla rustning och ridande på en eldig häst, begaf han sig sjelf i spetsen för dem ut igenom en bakport, störtade utför en brant och mörk bergsstig, mellan öfverhängande klippor och träd, samt kom med tillhjälp af pik och svärd lyckligt undan till bron vid Rhain, en väl befäst stad vid Lech. Hepburn affärdade en trupp dragoner

i sporrstreck efter dem, och dessa lyckades hinna upp de flyende vid ändan af bron. Tvåhundra blefvo nedhuggna och 200 tagna till fånga; men den väldige Grefve Fugger högg lik en stålklädd Hercules sig väg fram mellan dem och uppnådde Baierska gränsen. Hepburn förenade sig derpå med hufvudhären, som framryckte med all skyndsamhet för att forcera öfvergången öfver Lech, hvilken flod utgjorde Baierns sista värn.

Hela Europas blickar voro fästa på denna rörelse, ty Österrikes hela magt stod på Baierska sidan af strömmen, och 70 kanoner beströko den djupa dalfåra, geuom hvilken Lechs vatten störtar ned från Tyrolens berg, för att blanda sig med Donaus. Alla medel, som krigskonsten kunde gifva vid handen, hade blifvit skickligt begagnade af Tilly och Baierska kurfursten; och utmed stränderna stodo, tätt som axen på en kornåker, deras pikenerare och musketerare just vid den punkt, mot hvilken Gustaf Adolfs här ställde sitt tåg.

Den 5 April kömmo de i hvarandras åsyn.

Svenska artilleriet, 72 kanoner starkt, öppnade elden mot fienden, och 70 pjäser svarade. Baierska trupperna kommo snart i oordning; men Tillys veteraner stodo fasta, och under 36 timmar underhöll på detta sätt ett groft artilleri af 142 pjäser från motsatta sidorna af strömmen en korsande eld, som krossade träd och klippor i smulor, plöjde upp gräsvallen på stränderna och gjorde en förskräcklig förödelse i både Svenskarnes och Österrikarnes leder. Den nu sjuttioåriga Tilly sårades i ena benet af en kanonkula, och Altringer blef svårt skadad af en annan. Grefve Merode och 1000 Bairare blefvo i bokstafig mening

slitna i stycken; och, beröfvade den eldande närvaron af sin store härförare, drogo sig deras kamrater i oordning tillbaka mot skogen. Under skygd af den tjocka hvita röken från batterierna och en ännu tjockare rök, förorsakad med afsigt genom antända högar med ris och våt halm, kastade Gustaf öfver strömmen en bro, hvilken hans skickliga ingenjörer byggt på ett eget sätt; och öfver denna begynde hans infanteri passera Lech, under det Hepburn med sitt manskap bildade förtruppen; ty vid alla förtviflade företag hade Gröna Brigaden hedersposten *). För att undersöka vägen, afsändes Kaptcn Forbes med 30 skottska musketerare till den skog, dit de flyktande Österrikarne hade begifvit sig, och såg, att de redan hade dragit sig tillbaka utom kanonhåll och lemnat efter sig två stålklädda vedetter, dem han fann sittande till häst, med karbinerna i hand, vid kanten af skogsbrynet, och dem han gjorde till fångar.

Kurfursten af Baiern drog sig med alla sina trupper tillbaka till Ingolstadt, lemnande sina länder öppna för det härjande kriget, som från den blodbestänkta gränsen nu drog sig öfver hans hitintills fredliga och bördiga furstendöme. Uti Ingolstadt dog Tilly. I honom gjorde kejsarliga hären en oersättlig förlust och catholicismen förlorade sin dugligaste försvarare.

Ännu i sina sista stunder försökte den döende jesuiten och krigaren att tjena kejsaren, och hans sista råd till kurfursten voro att försvara Regensburg, att bibehålla väldet öfver Donau och hålla kommunikationen med Böhmen öppen; derefter dog han under

*) Femhundra Finnar skickades först öfver.

våra kroppsliga plågor, endast få dagar förrän han skulle varit nödsakad att uthärda den förödmjukelsen att nödgas afstå sin fältherrestaf åt en efterträdare — Wallenstein, hertigen af Friedland. Underrättelsen om hans död och infallet i Baiern voro för protestanterna den mest glädjande öfverraskning; men katolikerna hörde den med raseri och oro.

Gamle Patrik Ruthven, »med de unga herrar af Skottska nationen, som följde honom — bland dem Öfverste Hugo Hamilton, Öfverste John Forbes, Öfverstieutenant Gunne, Öfverstieutenant Montgomerie, Major Ruthven, Major Bruntisfield och Kaptan Dumbane, som blef ihjälslagen af bönderna» — öfversvämmade nu hela Schwaben och brandskattade alla städer, från Ulm vid Donau till Lindau i Baiern *).

Till den grad föll kejsarens stolthet, att han i Rom anhöll om både penningar och trupper, begärande, att ett nytt korståg måtte predikas mot Gustaf och hans soldater; men Urban VIII afböjde hans begäran och utlyste sällsamt nog i stället en jubelfest.

Gustafs här for fram som en komet. Rhain, Neuburg och Augsburg stormades och intogos efter hvarandra. Då han tågade genom Baiern, öppnade nästan hvarenda stad sina portar för honom; och nu låg hela landet, ända till hufvudstaden, öppet för hans soldater, ty dessas tapperhet var oemotståndlig.

Elfva århundraden före denna tid hade Skotten S:t Robert först predikat christna tron i dessa trakter och döpt Theodo III, fursten i detta hedniska land.

*) Munro.

Sedan konungen i Augsburg åter öppnat de protestantiska kyrkorna, tågade hären till Ingolstadt, der Tilly nyligen hade aflidit; och under åtta dagars tid var Gröna Brigaden sysselsatt med belägringen af denna stad, som är belägen nära Donau och försvarades af ett slott, bygd af Georg den Rike, hvarförutan staden blifvit ytterligare befäst af Hertig Wilhelm 1537. Staden var ryktbar genom de nästan ovärderliga reliquier och helgedomsskrin, som förvarades i dess stora kyrka, hvilken egde en bild af den Heliga Jungfrun af rent guld, värd 50,000 kronor, med en framför Himladrottningen knäböjande konung af Frankrike, äfvenledes af guld och värd samma summa — allt otvifvelaktigt ett välkommet byte för Hepburns djerfva presbyterianer.

Kurfursten af Baiern hade marscherat igenom Ingolstadt och lägrat sig på andra sidan Donau, hvar efter besättningen stängde sina portar för Gustaf Adolf, gjorde ett förtvifladt motstånd och förorsakade Hepburn en förlust af många bland hans bästa män.

Thorsdagsaftonen den 19 April befallde konungen, som väntade ett utfall, honom att postera sin brigad på en höjd och tillbakadrifva fienden från en port, som låg helt nära. Under hela natten, som var bistert kall, förblefvo hans soldater under vapen; men eldskenet från deras brinnande luntor satte fienden i stånd att rikta sina skott med största säkerhet, och de voro i följd deraf utsatta för en mördande kanonad från solnedgången till solens uppgång på Fredagen — en natt, säger Munro, som syntes dem »den längsta på året, ehuru i April; ty för *ett enda* skott förlorade jag 12 man af mitt eget kompani, utan att vidare se

en skymt af dem». Det gick så allvarsamt till, att samma kavaljer bedyrade, »huruledes den, som den natten icke var rädd för kanonskott, kunde dagen derpå helt obekymradt hafva låtit stöta sig i en mortel full med krut».

Trehundrade man dödades på stället; men Skottarne veko likväl icke från sin post, och aldrig hafva soldater stått för kulorna med större kallblodighet, mod och disciplin; när morgonsolen uppsteg öfver Baierns kullar, såg hon ännu deras glesnade men fasta leder stående som en skans af jern vid Donaus strand.

Konungen fick sin häst skjuten under sig och blef sårad, när han gjorde anstalter till att storma en hög halfmåne, som försvarades af 1,500 Baierska arkebusier; den unga Markgrefven af Baden-Durlach, som stod vid hans sida, fick sitt hufvud borttaget af en kanonkula. Efter åtta dagars oupphörligt fäktande å bägge sidorna, ansåg Gustaf Adolf rådligt att upphäfva belägringen och intränga i det inre af Baiern, på det att kurfursten måtte dragas ditinåt för att försvara sina egna länder och sålunda nödgas blotta Donau på dess försvarare.

Han marscherade till Geisenfeld, der hela hären under dubbla salvor af både kanoner och handgevär visade den sista hederstjensten åt den unga markgrefven; och der man äfven begrof Kapten David Ramsay, en veteran i Gröna Brigaden, som dött af en feber under marschen.

Tjugondeförsta Kapitlet.

HEPBURN KOMMENDANT I MÜNCHEN.

Sedan hären legat fem dagar i grannskapet af Mosburg, en stad, som tillhörde en grefve af samma namn, beordrades Hepburn och Gustaf Horn med 8000 man till häst och fot att omringa Landshut, en liten vacker stad vid Isar.

Under marschen, så väl som under de öfriga operationerna, ledde de Skottska brigaderna, likasom de andra, af Bairarnes religiösa fanatism. Soldater som förnekade påfvens myndighet, betraktades som ett nytt och oerhördt fenomen, och presterna utpekade dem för folkets förbannelse som helvetets barn och Antichrists dyrkare. Olycklig den, som tröttnade på marschen i hetta och damm samt föll i bondfolkets händer! Alla marter, som grymheten kunde upptänka, tillfogades dem, och åsynen af deras stympade kroppar eggade deras kamrater till blodig vedergällning.

På vägen mellan Ingolstadt och Augsburg blefvo icke mindre än 50 soldater grymt mördade af bönderna, som refvo ut deras ögon, skuro af deras näsor, händer och fötter, eller på annat sätt stympade dem; till hämd för hvilket dåd Svenskarne och Skottarne nedsköto alla Bairare, som föllo i deras händer, brände 200 städer, byar och slott samt förlagade invånarne till Schwaben och Tyrolen.

Gustaf Horn anförde de 3000 man kavalleri och Hepburn de 5000 man infanteri, som med yttersta varsamhet närmade sig till Landshut. Staden hade ett palats och gammalt slott, bygd 1204; den starka mur,

som omgaf detsamma, försvarade äfven passagen öfver en gammal bro, som ledde öfver den snabbt rullande Isar. S:t Martinskyrkans höga torn, hvilket ansågs för det högsta i Baiern, var synligt på långt håll, då kolonnen nalkades, med pikenerarne i centern, musketerarne på flankerna, och Horns rytteri som för- och eftertrupp.

Ett tusen trehundra man Baierskt kavalleri, som kastat sig in i staden för att försvara densamma, sutto åter upp vid åsynen af de blänkande vapen, som gingo utför höjderna ned emot Landshut, och beredde sig att undfly en så öfvermågtig styrka. Då förtruppen nalkades, hördes det rullande dundret från grofva kanoner, rök slingrade sig fram från skottgluggarna på stadsmuren, en lieutenant blef skjuten till döds, och flera bland Horns ryttare föllo ur sina sadlar. Det dofva dånet af en exploderande mina följde derefter, och en i luften uppstigande pelare af rök och spillror tillkännagaf, att bron öfver Isar hade blifvit sprängd; med vapnen blänkande i solskenet, sågos de Baierska ryttarne fly i fullt galopp längs efter motsatta stranden.

Härpå tog Horn staden i besittning och utsåg Hepburn till kommandant i densamma, tills konungen hunne anlända; dagen derpå kom Gustaf och mottog nycklarne af borgrarne, som i all ödmjukhet föllo på knä för honom.

»Stigen upp!» sade han; »för Gud bören j knäböja, men icke för mig.»

På invånarne, som åtagit sig att underhålla sex kompagnier till häst för kriget emot honom, lade han en tung brandskatt. Han fick 100,000 riksdaler, Horn

20,000; men Hepburn hade endast i två dagar den äran att vara kommandant — en ringa belöning, öfver hvilken, hvadhelst han ock tänkte, han dock försmådde att klaga. Nästa dag marscherade trupperna mot Freysing, på vägen till München, utan att möta något motstånd.

Under det konungen en natt rastade och bivuerade, fick han höra, att Hertigen af Friedland, från hvars förafskedande af kejsaren katholikerna härledde alla sina motgångar, befann sig på väg till Prag i spetsen för 40,000 man, bestående af Tillys skingrade skaror och nyvärfvade trupper. Utan att låta sig förfäras af denna tidning, intågade konungen och hans generaler, lemnande kullarna och skogarna bakom sig, den 7 Maj 1632 i München, en stor och vacker stad, belägen midt på den stora slätt, som vattnas af Isar, och som nu stod i all sommarens grönska och fågring. Fruktande att något motstånd kunde göras, sände konungen natten förut Hepburns brigad rundtomkring staden på en omväg till Isarbron, der brigaden stod under vapen till dagbräckningen. Följaktligen hade Gröna Brigadens tre Skottska regementen den hedern att intåga först.

Deras intåg i morgongryningen och dånet af deras trummor, som slogo *gamla Skottska marschen*, i förening med Lord Reays Högländares pipor, som genljödo på den Baierska hufvudstadens tomma och breda gator, spridde förskräckelse bland invånarne, hvilka satte allt sitt hopp till eröfrarens ädelmod och hans ridderliga soldaters barmhertighet. Hufvudstyrkan af hären lägrade sig utanför murarna, och ingen fick komma in i

staden, med undantag för Gröna Brigaden och Lord Spynies regemente (som äfven bestod af Skottar), hvilka intågade med konungen.

Hepburn, som, när han sednast befann sig i München, var blott en ung subaltern i Andrew Grays Skottiska skara, utställde nu poster vid alla portarna och tog i besittning det rymliga torg, der stadens stora marknader plägade hållas. Spynies och Munros regementen inqvarterades i det präktiga kurfurstliga palatset, der de efter hjertans lust förplägade sig med de dyrbara vinerna i källrarna och hvad de kommo öfver. »Vi beordrades», säger öfversten för det sistnämnda regementet, »att ligga på palatsets stora gård, natt och dag i våra vapen; att bevaka konungens person och att besätta alla poster, dit jag kommenderade våra officerare, samt att icke lemna vår plats». Hans pikerare stodo i alla dörrar och trappor, och officerarne tillätos icke att lemna sina poster ens för ett ögonblick, utan fingo sina måltider från konungens eget bord. I tre veckor användes de till denna hedrande tjänst, hvilket väckte något afundsamt knot bland Svenskar och Tyskar.

Hepburn utsågs till kommandant i München; till att förekomma all plundring, gaf konungen hvarje soldat en viss gratifikation utöfver hans sold. På detta sätt visade han, att, om han icke glömt Magdeburgs förfärliga öde, han med en rättsinnig krigares ädelmod förlät det och åtnöjde sig med den ädlare triumfen att föra den flyktige Fredrik in i Maximilians af Baiern gamla palats — samma Maximilians, som, 12 år förut, i det olyckliga slaget på Hvita Berget

vid Prag hade ryckt Böhmens spira ur hans svaga händer.

På detta sätt hade han nu åter, likasom 1620, till sin livvakt Skottska trupper, bland hvilka voro många af de veteraner, som hade följt Sir Andrew Gray och nu tjenade under Hepburn. Att de framför både Svenskar och Tyskar blifvit utsedda af Gustaf Adolf till denna tjenst, var en heder, som Gröna Brigaden länge ihogkom med stolthet.

Uppmanad af några sina officerare att på München hämnas de kejserligas grymhet, svarade Gustaf Adolf ädelt:

»Nej, mina herrar! låt oss icke likna våra förfäder, de barbariska Göterna, som gjort sitt minne afskyvärdt genom sitt missbruk af eröfrarens rätt, i det de våldförde mensklighetens lagar och förstörde konstens dyrbaraste verk.»

Rundtomkring det gamla palatset, der Hepburn var inqvarterad, funnos vackra trädgårdar, med fiskdammar och vattenkonster. En af dessa föreställde Perseus med Medusahufvudet, från hvilket vattnet sprutade i åtskilliga strålar. Till slottet hörde också ett galleri och ett präktigt bibliothek af gamla manuskripter och sällsynta verk. Der förvarades äfven Hertig Christophers huggsvärd, och der kunde Hepburn och Munro efter behag åter upplifva sina universitetsstudier genom att bläddra i Sallustii, Nepos' och Plutarchs klassiska skrifter.

När Hepburn undersökte tyghuset, fann han der rustningar, kläder och vapen tillräckliga för 10,000 man infanteri; men alla lavetter saknade sina kanoner.

Dessa hade samtligen blifvit nedgrädda under tyghusets golf, men upptäcktes genom en handtverkares bedrägeri. Hepburns män bröto upp golfvet och uppgräde 140 pjäser, af hvilka många voro af den största kaliber. Bland dem voro tolf, kallade *Apostlarne*, och andra, som hade blifvit tagna från Kurfursten af Pfalz och Hertigen af Braunschweig, hvilkas vapen och namnchiffer de buro. I en upptäcktes 150,000 Ungerska dukater *), insydda i en krutkardus. Dessa lemnades åt Gustaf Adolf, som befallde, att artilleriet genast skulle monteras och skickas till Augsburg.

Under det Hepburn tillsåg verkställigheten häraf, höll Gustaf Adolf några mönstringar på slätten utanför Münchens portar; han steg vid flera tillfällen af hästen samt tog en pik eller en musköt för att visa någon dum soldat rätta exercisen.

Under denna tid befann sig Kurfursten af Baiern i Regensburg, der han, med återstoden af sin uppskrämda här, afvaktade de trupper, med hvilka Wallenstein anryckte från Böhmen, och försökte hålla Gustaf Adolf overksam genom underhandlingar. Men den Svenska eröfraren var alltför skarpsinnig och alltför mistrogen att låta sig bedragas på detta sätt. Han lemnade Hepburn med dennes brigad att hålla hufvudstaden samt hela kurfurstendömet i tygeln, samt framryckte till Augsburg emot Ossa, som stod der med 7000 man, men nu retirerade till Lindau, följd tätt i spåren af General Ruthven, under det Gustaf Adolf kvarstodnade i Augsburg.

*) 30,000 enligt Fryxell.

Tjugondeandra Kapitlet.

OENIGHET MELLAN HEPBURN OCH GUSTAF ADOLF.

Genom en kavaljer, som kom från konungen den 26 Maj, fick Hepburn order att hålla sina trupper färdiga till marsch; och i enlighet med ytterligare en ny order lemnade han München den 1 Juni och tågade åter till Donauwörth, skådeplatsen för sin fordna verksamhet, der han skulle förena sig med hufvudarméen under konungen. Der erhöles underrättelser, att Ruthven och Hertig Bernhard af Weimar kommit till affär med Ossa, nedhuggit ett kyrassier-regemente och tillfångatagit Hannibal, Grefve af Hohen-Ems, med 400 man rytteri och 8 standarer, dem Ruthven skickade till sin garnison i Ulm. Der utfärdade äfven Gustaf Adolf värfningsbref för de Skottiska öfverstarne John Forbes och Hamilton att värfva hvar sitt regemente Schweizare i de protestantiska kantonerna. Bland de djerfva bergsboerna i Vorarlberg uppsatte dessa officerare snart sina korpser, hvilka dock blefvo plötsligen öfverfallna och förskingrade. De båda officerarne gjordes till fångar och höllos tre år i svår fångenskap. Öfverste Forbes ingick sedermera i Ludvig XIII:s tjänst.

Den 4 Juni uppnådde Hepburn Donau och affärdades genast till att undsätta Weissenberg, en plats af stor vigt, emedan den betryggade reträtten från Augsburg (der alla härens magasiner lågo) till Nürnberg. Men Bairarne togo till flykten, och sedan brigaden eröfrat slottet Pappenheim, som tillhörde fältmarskalken af samma namn, marscherade den till Fürth, brandskattande under vägen de rika stiftet Eichstädt och

Dillingen. Det förra hade en liten stad, som sades hafva blifvit anlagd af S:t Wilibald, en Engelsk konungason, och var bekant blott för sina relikier; det sednare egde ett Jesuitercollegium och ett palats, som plundrades af Skottarne.

Den 7 Juni intågade hela hären, förstärkt med Hertig Bernhards trupper, i Fürth, tre mil från Nürnberg, mellan hvilken stad och fienden Gustaf Adolf beslöt att fatta posto. En korps kavalleri afskickades för att occupera Sulzbach, och Hepburn följde den med 2000 musketerare, för att bistå den, om det behöfdes. Men då detta icke erfordrades, förenade han sig med konungen, som ställde sin marsch mot Nürnberg, beredande sig att möta Wallenstein.

Nämnda fältherre befann sig nu icke många dagsmarscher derifrån och närmade sig med yttersta skyndsamtet samt hade låtit sitt infanteri sitta upp på bondhästar, för att komma så mycket fortare. Att han åter öfvertagit befälet, väckte nytt mod hos de nedslagna kejsersliga och fyllde med hopp om hämd hela den katholska befolkningen från Odern till Donaus stränder. Då han förenat sin styrka med Kurfurstens af Baiern, steg antalet af hans trupper till 60,000 man. De framryckte rakt mot Nürnberg, der Gustaf Adolf, i spetsen för 18,000 *) Svenskar och Skottar, innehade en position, som han beslutit försvara och göra till utgångspunkten för sina närmaste operationer.

*) *Swed. Intelligencer*, 1632, räknar 432 kompagnier till fot eller 40,767 man, och 452 fanor ryttare eller 7676 man, inalles 48,443 man. Fryxell uppgifver nära 20,000.

Han hade blifvit med jubel mottagen af Nürnbergs Patricier och styrelsc. Belägen i medelpunkten af Tyskland, eller, såsom en Tysk författare säger, i världens medelpunkt, betäckte denna stad, som i femtonde århundradet räknade 80,000 invånare, genom sitt läge alla Gustaf Adolfs stora eröfringar vid Rhen, Donau och Main; och dessa eröfringar innefattade 300 städer och fästningar, frukterna af tvenne års krig och 20,000 Svenskars och Tyskars samt 12,000 Skottars tapperhet.

Nürnberg hade tidigt omfattat reformationens läror, och från den tiden förändrades fredens konster till krigets; den hårdnackade kampens långa tid bragte sålunda staden till det öfriga Tysklands halft barbariska tillstånd. En gammal berättelse om denna stad förmäler, att den hade sex portar, hvardera försvarad af ett stort torn (af hvilka fyra ännu äro i behåll); att den hade 38 springbrunnar och 300 kanoner. En ännu äldre auktoritet förmäler, att slottet, som är beläget på en stor klippa af röd sten, var väl befäst och hade ett tyghus, som ansågs för det rikaste i Tyskland.

Här var det som Gustaf Adolf med sina krigare beslöt att pröfva Wallensteins styrka och skicklighet; hans trupper arbetade flitigt med rotyxa och spade för att genom konst ersätta sin underlägsenhet i antal. Verken omslöto Nürnberg, som sjelft uppsatte 24 kompanier musketerare, hvardera på sin fana betecknad med en bokstaf i alfabetet, från A till Z. Borgrarne lånade beredvilligt sina händer och öppnade sina peningskrin för att påskynda dessa till deras egen säkerhet ledande operationer; och med en hastighet, som förvånade dem sjelfva, hade linierna, flankerade med

bastioner och utskjutande vinklar, med regelbundna halfmånar och tolf fot djupa grafvar, blifvit dragna omkring hela staden före den 26 Juni, då Wallenstein visade sig. Det något förfallna slottet på sin mörkröda klippa bildade medelpunkten för dessa redutter, som försvarades af stadens 300 kanoner. Pegnitz, som flyter genom staden, delade hela lägret i två halfcirklar, mellan hvilka kommunikationen underhölls genom flera broar. Man hade ifrån klippan en utsigt öfver den stora Frankiska slätten, med Sachsens och Böhmens blå berg på långt afstånd.

Med det öfvermodiga yttrandet, att inom fyra dagar verlden skulle se, huruvida han eller Gustaf Adolf var dess herre, lägrade sig Wallenstein i sigte af Nürnberg, nära byn Stein, på 3 mils afstånd. Han satte sig här fast på två höjder, Altenberg och Alte Veste, och besatte äfven ett förfallett slott på spetsen af den sednare och ett jagtslott i skogen nedanför. Här forskansade han sig och uppförde en mängd redutter, med bröstvärn af jord, gamla träd, säckar, fyllda med sand och sten, sönderbrutna trossvagnar och fasciner. Platsen var beundransvärdt väl vald, emedan hela landet bakom var honom tillgifvet, och han med lätthet kunde erhålla krigs- och munförråd från München och Wien, under det hans skaror af vilda Kroater afskuro Gustaf Adolf all tillförsel och oroad hans furagörer samt hindrade all förenig mellan hans trupper och Patrik Ruthvens, som innehade Schwaben.

Under dessa operationer ledo de Skottska truperna mycket. Grefve Pappenheim anföll häftigt Åke Tott, nedsablade 1500 af hans manskap och tog

åtskilliga fanor, bland hvilka voro tre, som hörde till Munros af Obstell regemente, hvilket fördes af Kapten Sinclair. Sedan deras ammunition var slut och deras bandoler blifvit tömda, återstod dem ingenting annat än att gifva sig på nåd och onåd åt Pappenheims kyrassierer. Kapten Sinclair förblef fånge i 18 månader, innan han kunde betala lösen; och två lieutenanter samt en fändrik, alla vid namn Munro, höllos såsom fångar två år och sex månader, emedan de icke voro i stånd att förskaffa de stora summor, som fordrades af de kejsrerliga såsom pris för deras frihet. Munro af Obstell, deras öfverste, stupade i Mars påföljande året, 1633 *).

Gustaf Adolf kallade nu till sin hjälp Hertig Wilhelm af Sachsen-Weimar och Landtgreffen af Hessen-Cassel samt beordrade alla sina Svenska och Skottska generaler vid Rhen, i Thüringen och Neder-Sachsen att tåga till Nürnberg. Från Baierns kullar och Tyrolens berg, från Rhens, Elbes och Oders stränder kommo protestantiska soldater af alla folk, samlande sig under sin store anförares baner; bland dem Öfverste Hamiltons och Lord Bellendens två regementen, den sista kvarlevan af Markis Hamiltons Skottska trupper. Samtliga dessa trupper förenade sig först under Rikskansleren vid Kissingen; och den 16 Augusti marscherade de inom förskansningarne vid Nürnberg, 50,000 **) man

*) Här bör anmärkas att Pappenheim alldeles icke kom till Nürnberg, oaktadt Wallensteins upprepade order, utan stannade i Neder-Sachsen och derifrån begaf sig till Maestricht. Striden mellan Pappenheim och Åke Tott stod vid Stade.

**) 36,000 enligt Mellin och Cronholm: Trettioåriga Kriget.

starka, fullt beväpnade och utrustade, med 60 kanoner och 4000 trossvagnar.

Gustaf Adolf befann sig nu i spetsen för 70,000 soldater, utom Nürnbergs milis, som i nödfall kunde belöpa sig till 30,000 man. Klädda i läder och stål, stodo nu 160,000 man mot hvarandra *); 50,000 hästar fördes till vattnings hvarje morgon, och 15,000 marker bröd utportionerades dagligen i Svenska lägret, utan att dock stilla soldaternas hunger.

Med nylifvadt hopp efter det han erhållit dessa förstärkningar, beslöt Gustaf Adolf att utan uppskof begynda operationerna mot sin motståndare. Förråderna begynde bli knappa både inom lägret och i staden; ty Wallenstein hade uppsnappat 200 vagnar, lastade med proviant, som kommo från Würzburg, afskurit eskorten och tagit 3 standarer och 200 fångar **). Svenskarne hade äfven tagit en och annan transport; men i samma mån förråderna förstördes, vexte hungersnöden i Nürnberg och försatte manskapet i raseri, så att många förtviflade skärmytslingar och utfall egde rum, under det hufvudarméerna lågo overksammas i sigte af hvarandra.

Den 28 Juli afsände Gustaf Adolf 1000 muskete-rare och 800 man till häst till byn Burgthan, för att

*) Dessa tal äro öfverdrifna. Wallensteinska hären bestod af 60,000 man, den Svenska af 54,000 (först 48,000 under konungen och sedan 36,000 under Oxenstjerna), sålunda bägge härarne tillhopa af 114,000 man, dock Nürnbergs invånare oberräknade.

***) I synnerhet Isolani gjorde vid dessa tillfällen Svenskarne mycken förtret genom att uppsnappa deras transporter.

betäcka ett anfall, hvilket Öfverste Taupadel *) skulle företaga mot en kejslerlig fora. De stötte oförmodadt på Sparre, en kejslerlig officer, som Wallenstein beordrat att tillbakadrifva Taupadel. Sparre var åtföljd af sitt eget musketerareregemente, fyra kompanier af Gonzagas rytteri och fyra af Colloredos, 20 sqvadroner Kroater samt 1000 Skottska och Irländska musketerare, under anförande af Öfverste Gordon och Major Lesly, två Skottska officerare i Kejsarens tjenst.

I en vild bergig trakt, tre mil från Altenberg, uppstod en lång och förtviflad men föga afgörande strid mellan dessa och Gustaf Adolfs trupper, som slutligen behöllo segern. Det ena efter det andra af de kejslerliga regementerna jagades undan, och endast Gordons och Leslys musketerare stodo fasta, försvarande sin post bakom hvarje träd, klippa och mur med den mest hjeltomodiga tapperhet. Gustaf Adolf yttrade ofta sina loford öfver dem, och förklarade, att, om de voro Skottar och föllo som fångar i hans händer, han ville släppa dem utan lösen, tilläggande, att, om de kejslerliga hade kämpat lika tappert, han den dagen skulle hafva förlorat fältet.

Länge och modigt kämpade dessa tappra Skottar och Irländare vid hvarandras sida och höllo under skydd af en tjock skog de Svenska trupperna i schack,

*) I orig. M'Dougal, kallad Dewbattel. I Gustaf Adolfs här tjenade verkligen tre Skottar med namnet M'Dougal, som adlades till Duwall. — Taupadel, troligen Böhmare eller Tysk, var anförare vid den expedition, som nämnes i texten, ehuru författaren af partiskhet för Skottarne nödvändigt vill gifva en Skotte äran deraf. Se Fryxell, VI, 444, der det berättas, att konungen i egen person kom Taupadel till undsättning.

tills massan af deras mindre tappra kamrater Tyskarne hade verkställt sin reträtt; men vid Gonzagas flykt (Wallenstein ställde honom inför krigsrätt, ehuru han var kejsarinnans slägtling) blefvo Spärre, Gordon och Lesly alltför mycket blottade och togos till fånga samt fördes till Svenska lägret. Den förstnämnde qvarhölls i fångenskap, emedan han vid ett föregående tillfälle brutit sitt hedersord; men Gordon och Lesly blefvo tre dagar derefter lösgifna af segervinnaren, som lofordade deras oförskräckthet. Hepburn, Munro och andra Skottska officerare ville icke låta dem vända tillbaka på fem veckor, under hvilken tid de fingo behålla sina landsmän och göra sig glada med dem; de tillätos icke att afresa från Nürnberg, förrän Gustaf Adolf var färdig att angripa de kejsarlige.

De återvände till Wallensteins läger, och just genom dessa bägge Skottska officerare verkställdes mordet på hertigen i Eger, då hans förrädiska stämplingar blifvit upptäckta.

Öfverste Gordon var Presbyterian, men blef likväl upphöjd till grefve, general i kejsarlige hären och kejsarens kammarherre.

Major Walter Lesly var yngste sonen till Lesly af Balquhain i Garioch. Han var kapten i lifgardet och öfverste för ett regemente. Af Kejsar Ferdinand III upphöjdes han till Grefve Lesly och herre till Neustadt i Böhmen, en egendom, värd 200,000 gyllen. Ytterligare blef han befördrad till fältmarskalk, guvernör öfver Slavonien och riddare af Gyllene Skinnet — en orden, som han fick af Leopold I före sin afresa som ambassadör till Constantinopel.

Vid denna tid, då de tappraste och erfarnaste bland konungens veteraner med oro motsågo den förestående striden — ty två de mest väldiga härar, som varit på benen, sedan kriget begynde, stodo nu emot hvarandra, och alla de krigets åskmoln, som hade förödt Tyskland, hängde likasom färdiga att urladda sig öfver en enda punkt, — då herraväldet öfver 300 slott och befästa städer samt öfver så många förbärjade länder och furstendömen skulle förloras eller vinnas genom utgången af en enda drabbning, — vid denna tid råkade Konung Gustaf till skada för sig sjelf i oenighet med Hepburn, som med sin Gröna Brigad hade varit hans högra arm på mången förtviflad dag. Om egentliga orsaken till tvisten finnes ingen tillförlitlig berättelse. De sägas hafva kommit i någon tvist, då konungen i sin vrede skall hafva förebrått Hepburn för hans religion, som var katholsk, och derjemte gjort anmärkningar mot hans öfverflödiga grannlåt, hans praktfulla rustningar och den stat han förde. Schiller tillägger, att öfversten blifvit stött derföre att konungen icke långt förut föredragit en yngre officer till någon farlig post; i hettan skall Hepburn hafva lofvat att aldrig mer draga svärd för Sverige.

Detta afser sannolikt samma omständighet, som stötte den högmodige John Hamilton, nämligen den, att Svenskarne fingo storma Marienburg, sedan det tappra Skottska infanteriet banat dem vägen: en omständighet, hvilken de Skottska lycksriddarne aldrig förglömde. Sednast hade mycket missnöje rådt bland dem med anledning af Markis Hamilton, hvilken de ansett mindre ädelt behandlad, och ännu mer med afseende

på Öfverstlieutenant Douglas af Mordington, Kreuznachs eröfrare, hvilken Konungen låtit arresteras för det att han utan alla ceremonier infunnit sig i en biljardsal, der Konung Gustaf och Konungen af Böhmen spelade: — ett straff, mot hvilket Engelska ambassadören, Sir Harry Vane, gjorde föreställningar, och hvilket samtliga de Skottska officerarne ansågo för en förnärmelse mot sin rang och sitt land *).

Med Hepburns ridderliga karakter och medfödda häftighet var det honom omöjligt att tåla hårda ord, ens från en konung. Anmärkningarne mot sin drägt skulle han hafva kunnat behandla med förakt och förlåtit, men dem mot hans religion, hvilken han skattade som sitt lif, förlät han aldrig; han hade lemnat sitt fosterland för att kämpa för Elisabeth Stuart och icke för protestanternas sak. Han nedlade ögonblickligen sitt befäl och gick bort med stolt harm.

Som konungen mycket tyckte om honom och litade mer på honom än någon annan officer samt nyss hade utsett honom till att föra befälet öfver halfva infanteriet i hans stora här, nedlät han sig (och äfven detta är märkvärdigt nog, när man känner hans häftiga lynne) till åtskilliga försök att blidka Hepburn och visade sig synnerligen angelägen om att behålla en så utmärkt officer i sin tjenst; men den Skottska hjälten var oöveklig.

Ur stånd att ens för ett ögonblick tåla en förment oförrätt, svarade den stolte mannen och lade handen på värjfastet: »Sire, jag vill aldrig mer draga detta svärd för Sverige.»

*) Fowlers Suethland and Poland.

Tjugondetredje Kapitlet.

ALTENBURG OCH ALTE VESTE.

Hepburn handlade som det honom anstod, då, änskönt han älskade och högaktade konungen, han likväl lemnade en furstes tjenst, af hvilken han ansåg sig förnärmad, ty han var allför ridderligt sinnad att tåla den minsta förnärmelse. »Det var under dessa omständigheter», säger Harte, som är något sen att medgifva de Skottska officerarnes förtjenst, »som Tilly förlorade slaget vid Leipzig; och den tappra Hepburn uppsade sin tjenst och vägrade att försona sig med en herre, som *nedlät sig till att begära hans fortfarande vänskap.*»

Befälet öfver Gröna Brigaden öfverflyttades nu till hans vän och kamrat, Öfverstlieutenant Robert Munro; men som det var Hepburn omöjligt att lemna den belägrade staden Nürnberg, som var omringad af Wallensteins armée, hvars vilda Kroater genomströfvade hela den omgivande trakten, åtnöjde han, likasom Markis Hamilton, sig med att förblifva en åskådare af dessa uppträden, i hvilka han skulle hafva tagit den mest lysande del, om icke den olyckliga missämjan hade varit.

Utposterna fördubblades alltid nattetid, och de framskjutna vedetterna posterades ända till en half mil från forskansningarna åt den rigtning, der fienden stod. Nürnbergs vallar voro späckade med pikar, och Konung Gustafs hela stora här var alltid stridsfärdig. De lätt beridna Kroaterna voro alltjemt ute på plundring och hemsökte alla vägar, som ledde till staden; och på en dag förlorade Öfverste Munro tre tjenare och fem hästar,

som blefvo tagna af dem; genom deras vaksamhet blef det så svårt att furagera, att många officerare sutto af sina hästar och tjenade till fots.

Munro utnämndes till öfverste för det regemente, öfver hvilket han så länge hade fört befäl som öfverstlieutenant; hans fullmakt var daterad den 18 Augusti. Major John Sinclair mottog öfverstlieutenants-beställningen, och Kapten Wilhelm Stewart blef major vid bataljonen, hvilken genom krigets skiften hade blifvit minskad till sju kompanier.

Nöd och sjukdomar, som förorsakades af bristen på lifsförnödenheter, gjorde det nödvändigt för Gustaf Adolf att verksamt använda sin stora här. Den 22 Augusti lät han uppföra tre starka batterier längs stränderna af Rednitz, från hvilka han under hela den dagen besköt de kejsrerliga; men Wallenstein förblef orörlig, emedan han hade beslutit att besegra den tappra Svenska hären blott genom att uthungra densamma.

Konungen anförtrorde sitt befästa läger åt Nürnbergs milis och gick på Bartholomeidagen *) , 58:de dagen efter det han der slagit läger, med hela sin här öfver Rednitz i slagordning samt intog en ny ställning nära den lilla staden Fürth, så att han stod midt emot de kejsrerligas venstra flygel.

Emedan Hepburn tagit afsked, hade han denna dag icke något befäl; men huru kunde han stadna i Nürnberg, när en sådan träffning var nära att ega rum? Han iklädde sig sin präktiga rustning, sin slutna hjälm med halskrage, bröst- och ryggpansar samt stridshand-

*) Natten mellan d. 23 och 24 Aug. Fryxell.

skar, besteg sin gångare, satte pistolerna i hölstren, likasom vore han ännu i full tjenstutöfning, och tog sin plats nära till konungen bland dennes följe. Men fastän han icke längre var i spetsen för dem, var han dock lika mycket utsatt som de gamla kamraterna af Gröna Brigaden, ty då trupperna ryckte fram, blef den bredvid honom ridande officern skjuten.

De kejsrerligas förskansade läger glittrade af långa rader polerade hjälm, som blänkte fram öfver de gröna bröstvärnen och de i hast uppförda barrikaderna på de branta och klippiga höjderna Alte Veste och Altenberg, vid hvilkas fot åarne Biber och Rednitz framflöto. Långa pikar och polerade gevär blänkte oupphörligt i solskenet, och mynningarne af 80 kanoner stucko fram under hvarje klippa, mellan hvarje buske och träd. Kråkor eller korpar, som kretsade öfver det långa gräset, tillkännagåfvo här och der hvar en död häst eller obegravnen soldat låg, skjuten i någon nyligen timad skärmytsling.

Då Svenskarnes täta bataljoner nalkades, begynde en fruktansvärd kanonad. Gevärssalvornas då tycktes vilja spränga himmelen, under det kullarne, der de kejsrerliga stodo, från åarna vid deras fot upp till ruinerna af det gamla fästet, voro insvepta i snöhvitt rök, från hvilken blixtar oupphörligt framljungade.

Under denna förfärliga kanonad, som upplöjde jorden under fötterna på hans häst och nermejade kolonnerna som gräs omkring honom, fortfor Hepburn ännu att se på som blott en åskådare, till och med när en del af hans fordna brigad ryckte fram till att storma Alte Veste, högsta punkten af dessa

kullar, från hvilkas spets Wallenstein, insvept i röken af sitt artilleri, lugnt och tryggt nedslungade eldar och död på slätten dernedanföre. Nu uppstod en kamp, mot hvilken de stora drabbningarne vid Leipzig, Prag och Lech voro endast kyrkparader.

Gustaf Adolf bestämde sig genast för den punkt, han skulle angripa, och beordrade fyra kolonner, hvardera bestående af 5000 man, att på en gång angripa Alte Veste.

»Jag vill icke tro, att det finns en Gud i himmelen, om de taga det ifrån mig», sade Wallenstein energiskt men gudlöst, under det han med hjälmen framför ögonen observerade denna rörelse med hånande förakt.

Utvalda från särskilda regementen, lemnade dessa 2000 musketerare, till det mesta Skottar *), sina fanor vid kullarnas fot och ryckte, understödda af en kolonn pikenerare, under den förfärliga elden från 80 kanoner fram till att storma fiendens verk. Krossade intill benen och sönderslitna i stycken, bortsopades hela afdelningar af dem. Men ännu ryckte hufvudkorpsen tappert framåt, ifrigt klättrande uppför den branta, af naturens egen hand bildade glacis'n; ty Skottarne visste väl, att, om *de* icke förmådde det, inga andra trupper skulle vilja försöka. »Utsatta för hela elden från fiendens artilleri och upptända af raseri vid åsynen af den hotande döden, rusade dessa oförskräckta krigare fram till att storma höjderna, som på ett ögonblick förvandlades till en lågande volkan», — säger Schiller.

*) Hvita och Svenska brigaderna voro mest i elden.

Men deras bemödanden båtade till intet. De kunde ingenting uträtta mot trupper, så väl skyddade af verk, dem natur och konst förstärkt till det yttersta. De nödgades göra halt, tvekade, gjorde ett ytterligare förtvifladt försök och drogo sig derpå tillbaka utförde branta sluttningarna, öfver hvilka dödade och sårade nedstörtades till hundratal.

Fem andra kolonner beordrades derpå efter hvarandra till storms, och lika många gånger blefvo de tillbakaslagna; vid åstränderna lågo stora högar af döda och sårade, förrän man slutligen afstod från stormningen.

Under tiden hade en skarp strid egt rum mellan kejsrerliga kavalleriet och Svenska venstra flygeln, som stod bland busksnären vid Rednitz; och derunder fingo Wallenstein å ena sidan samt Hertigen af Sachsen-Weimar å den andra hvardera en häst skjuten under sig, medan Gustaf Adolf fick en stöfvulsula afsliten af en kanonkula.

Klädda i lysande rustningar, störtade Wallensteins kyrassierer, sjelfva kärnan af hans här, ned ifrån förskansningarna, bildade sig på sqvadroner och kommo fram utan att kunna skönjas genom röken. De bröto tvärt igenom en kolonn Svenskt infanteri, nedhöggo densamma på alla sidor och tillfångatogo Torstensson, medan, likasom för att motväga denna partiela framgång, Cronbergs *Oöfvervinnerliga* — ett präktigt regemente af 1500 tungt beväpnade kavallerister, som anfölo endast 200 Finska ryttare — blefvo af dem skingrade och förföljda ända under Altenbergs kanoner. Höjderna och dalen, genom hvilken Rednitz flyter, voro insvepta i rök, och kanon- och gevärssalvor dundrade

oupphörligt. Åttatio tunga kanoner dånade oafbrutet från de kejsrerliga linierna, och Gustaf Adolfs artilleri svarade samma dag med 200,000 kulor — ett antal, som synes nästan otroligt.

Bland alla de anfall, som gjordes mot Wallenstein, tycktes intet hafva så goda utsigter för sig som ett, hvilket föreslogs af Hertig Bernhard, som meddelade sin plan genom en adjutant.

»Finns ingen skicklig officer, som vill skynda dit och undersöka terrängen åt mig?» — frågade Gustaf Adolf och såg sig omkring; men så stor var förvirringen, att ingen syntes tillhands, utom den tappre Hepburn, som för tillfället glömde sin vrede och genast erbjöd sin tienst.

»Skynda, Öfverste Hepburn», — svarade Konungen tacksamt; — »jag blir er högelingen förbunden.»

Hepburn sporrade sin häst och galopperade öfver fältet, som ännu sopades af de kejsrerligas kulor; sedan han vid aftonsolens sken rekognoscerat platsen så väl som deu tjocka röken, hvilken omhöljde densamma, kunde tillåta, återvände han till Konungen, men förlorade under vägen en trogen sergeant, som följt honom och nu blef skjuten vid hans sida.

»Sire», sade han, »försöket låter göra sig.»

»Öfverste», svarade Gustaf Adolf, efter det han sjelf fått utsigt öfver terrängen, »ni har afgifvit en sann och trogen berättelse; likväl får jag icke här göra mitt hufvudanfall; det erfordrar minst hela mitt infanteri, och artilleriet och kavalleriet skola då utsättas för fienden, hvilken sålunda kan angripa mig på två ställen på en gång *).»

*) Harte meddelar denna berättelse efter Hepburns egna ord.

Hertig Bernhards trupper, bland hvilka Hamiltons och Bellendens Skottska regementen befunno sig, hade under tiden intagit en höjd och slagit de kejsrerliga tillbaka med stor förlust; 500 musketerare af Gröna Brigaden under Öfverste Munro trängde modigt fram, ställde sig långt framom de öfriga och försvarade sin eröfrade ställning, tilldess 500 andra af deras kamrater under Öfverstlieutenant John Sinclair hunnit förstärka dem; dessa 1000 Skottar bibehöllo sin farliga post hela natten. Öfverste Munro blef svårt sårad i venstra sidan af plåten på sitt eget värjfaste, hvilket en kula hade plattat mot hans harnesk; Kapten Patrik Innes, som blottat sig derigenom, att han svängde sitt svärd och ropade: *Lefve Kung Gustaf!* fick i hjelmen en kula, som gick igenom hans hjerna; Öfverstlieutenant Mackenn blef dödad; Kapten Traill af Lord Spynies regemente fick ett skott, som genomträngde både hans stålkrage och hals; Kapten Vaus af Munros regemente blef träffad i skuldran; Hector Munro af Catvall fick ett skott genom hufvudet, och en oerhörd mängd andra Skottska officerare och soldater blefvo ihjälskjutna och sårade.

Gustaf Adolf förlorade en generalmajor och många öfverstlieutenanter, bland dem Grefve Erpach, Tysk riksgrefve, hvars post, enligt somligas berättelse, Hepburn skall under striden hafva intagit på konungens begäran. Förlusten på Svenska sidan synes hafva varit omkring 2500 döda och sårade.

En annan berättelse säger, att Wallenstein hade 4000 döda och nära 6000 sårade, så att alla lazaretter blefvo fyllda.

»Våra infanteribrigader hade knappt pikenerare tillräckligt att bevaka fanorna», säger Munro; »och musketerarne hade lidit i samma förhållande.»

Natten nalkades, och åtskilliga Svenska regementen, som framryckt alltför långt vid foten af höjderna, voro i fara att bli afskurna af Wallensteins kavalleri, alldenstund de voro alltför väl disciplinerade för att utan order draga sig tillbaka. Gustaf Adolf var ytterst angelägen att meddela dem denna order; men meddelandet deraf syntes förenadt med fara, emedan de voro afskurna, och flera fiendtliga korpser befunno sig imellan. I förlitande på Hepburns välkända högsinhet, vände sig konungen till honom i sitt bekymmer, sade honom några artigheter för hans karakter och mod samt bad honom att beordra dessa regementen till återtåg.

»Sire», svarade den kække kavaljeren, »detta är den enda tjenst jag icke kan vägra Ers Majestät, ty *den är förenad med fara.*» Han drog sitt långa svärd och aflägsnade sig för att verkställa ordern.

Stolt öfver detta tillfälle att skörda nya lagrar och utmärka sig inför den kungliga härföraren, af hvilken han ansåg sig förorättad, sträckte Hepburn ännu en gång öfver fältet mot höjdernas fot, banade sig med svärdet i hand väg genom de skaror af ströfvande Kroater, som sökte taga honom, framförde ordern till de ifrågavarande regementena och formerade dem på kolonner. De kände och högaktade honom alltför mycket för att icke lyda honom, ehuru han icke längre var någon befälhafvande officer, och han ledde så skickligt och mästerligt deras återtåg, att kejsrerliga kavalleriet

icke vågade angripa dem. Det erkändes af hela arméen att, utan Hepburns djerfhet och beslutsamhet, dessa trupper skulle hafva blifvit afskurna. Han förde dem till konungen och sade, i det han stötte sitt svärd i skidan:

»Och nu, Sire, skall detta svärd aldrig mer dragas till er tjenst; ty detta är sista gången jag vill tjena en så otacksam furste!»

Wallenstein förblef orörlig inom sina förskansningar, och efter 10 timmars oupphörlig strid drogo Gustaf Adolfs trupper sig undan. Artilleriets eld dog bort; äfven upphörde de smattrande skotten från de kringströfvande Kroaterna; och den ljusa sommarnattens skymning höljde sin mantel öfver de blodiga stränderna och de likbetäckta vägarna fram till kejsrerliga lägret.

Tjugondefjerde Kapitlet.

HEPBURN LEMNAR HÄREN.

En tjock dimma uppsteg, natten blef kall och fuktig, och de arma sårade soldaterna lågo blödande på fältet. Många bland dem voro till hälften drunknade i Rednitz' vatten eller begrafna under högar af stupade menniskor och hästar samt nedbrutna bålverk — sålunda uthärdande nya lidanden, dem döden ändade före morgonen.

Vid dagbräckningen var Gustaf Adolfs första tanke på Sinclairs och Munros Skottska musketerare, som ryckt långt fram bland klipporna och stodo omedelbart under Altenbergs ruiner.

»Finnes någon högre officer nära mig?» frågade han en tjenare.

»Ingen utom Öfverste Hepburn», svarade denne; — den ridderliga krigaren, som icke hade någon viss post sig anförtrodd, hade stadnat i konungens närhet och sofvit i sin rustning vid sidan af sin gångare; han infann sig genast.

»Öfverste Hepburn», sade konungen, »får jag bedja er göra ett besök hos våra stackars soldater vid Altenberg och undersöka, huruvida det finns någon plats, från hvilken artilleriet kan agera mot Alte Vest?»

Rörd af konungens förtroende och orolig öfver sina gamla kamrater, red Hepburn, oaktadt sitt harmsna hot att aldrig mer tjena konungen, bort till den post, som innehades af den sårade Munro och hans tappra kamrater; han återvände efter en kort stund oskadd till konungen.

»Jag fann, Sire», sade han, »de Skottska musketerarne nästan begrafna i smuts och vatten; men jag har upptäckt ett ställe, hvarifrån, blott marken blir något höjd, fyra kanoner kunna sättas i verksamhet mot Alte Vest på endast 40 stegs håll.»

»Jag skulle heldre sett, att ni funnit ett ställe på tio gånger detta afstånd», svarade konungen med rörelse; »jag kan ej uthärda den tanken att ånyo se mina tappra soldater sönderslitas af fiendens kulor.»

Efter en kort öfverläggning, fortfar Harte, gaf Gustaf Adolf order till allmän reträtt, före hvilken han i egen person begaf sig till de tusende Skottarne vid Altenberg, för att kalla dem tillbaka; och då han såg Munro så svårt sårad, att han knappt kunde gå, tog han denna officers halfpik, bad honom gå på så fort han kunde och ställde sig sjelf i eftertruppen, gående till fots som en subalternofficer.

Ehuru återtåget från Nürnberg var beslutet, blef det likväl icke satt i verkställighet förrän fjorton dagar efter affären, under hvilken tid arméerna utan fiendtligheter förblefvo i hvarandras åsyn, men ledo omåttligt af brist på proviant, till den 14 September, då konungen, sedan han i Nürnberg under General Kniphausen *) lemnat 5000 man (Munros regemente och 4 andra), marscherade bort ifrån sina förskansningar och med flygande fanor anträdde marschen till Neustadt, lemmande icke mindre än 10,000 bland invånarne i staden och 20,000 soldater döda efter sig i och omkring Nürnberg. Sådana voro de förfärliga följderna af pest, hungersnöd och krigets skiften.

Af de rullande kanonvagnarna och de marscherande kolonnerna voro fälten och betesmarkerna rundt omkring staden upptrampade; byarne voro lagda i aska, och utplundrade bönder lågo sjuka och döende vid vägarna; döda kroppar förpestade luften, och dålig föda, utdunstningarne från en så tät befolkning och från så många ruttnande lik, i förening med rötmanadens hetta, föranledde en förhärjande pest, som rasade bland människor och djur samt, långt efter sedan båda härarne hade dragit sig derifrån, fortfor att sprida nöd och elände.

Högra flygeln under konungens eget befäl utgjorde förtruppen, och Hertig Bernhard af Sachsen-Weimar med ett tusende man till häst samt Öfverstlieutenant Sinclair med 500 musketerare af Gröna Brigaden utgjorde eftertruppen under arméens tåg till Neustadt, der Gustaf Adolf rastade i fem dagar för sina truppers vederfående.

*) Och Oxenstjerna. Fryxell.

Hepburn slöt sig till sin landsman Hamiltons lilla följe.

Den nämnda ädlingen, hvilken väntat sig högsta befälet öfver alla frivilliga från Stor-Britannien, som slutit sig till Gustaf Adolf, anhöll vid upplösningen af sin trupp om en ny här att anföras, men gäckades af konungen med undanflykter och uppskof. Skarpa ord följde dem emellan, och den öfvermodiga chefen besvarade stolthet med stolthet, trots med trots. I denna misshällighet tog Hepburn markisens parti mot Gustaf Adolf, som talade skäligen bittert om Carl I; hvarpå Hamilton med ens nedlade den generals-befattning, som han hade i Svenska arméen.

Vid Neustadt tog Hepburn afsked af Gustaf Adolf och fick tillstånd att åtfölja markisen, som tänkte återvända till London, tillika med Sir James Hamilton af Priestfield och Sir James Ramsay, kallad den *vackra* öfversten, som fick ett mindre ömkligt slut än hans namne, den tappra kommandanten i Würzburg, hvilken 1638 slutade en lång och lysande bana i fästningen Dillingen vid Donau, der han såsom krigsfånge i Österrikarnes händer förlorade sitt lif genom hunger.

Alla Skottska officerare, som då tjenade i Svenska hären, följde Hepburn och hans tre kamrater en Tysk mil på väg från Neustadt; och när stunden var inne, säger Munro, att dessa ädla kavaljerer skulle bjuda ett långt farväl af sina älskade kamrater, var skiljmessan såsom den döden gör mellan vänner; alla voro sorgsna öfver att de, som lefvat så länge tillsammans och delat faror, väl och ve med hvarandra, nu skulle skiljas; de fruktade att aldrig mer återse hvarandra.

Så skiljdes dessa hurtiga män, — Hepburn, med markisen, Ramsay och Hamilton, för att öfver Frankrike fortsätta sin resa till England, under det deras kamrater beredde sig att tåga åstad och undsätta Rhain, vid hvilket företag vi lemna dem. Mången lång och tröttande marsch under sommarhettan och vinterstormen, mången bivuak och svår natt, mången dag af blod och fara måste de genomgå, innan de på Rhens stränder återsågo sin gamla befälhafvare, med hjelmen på sin panna och fältmarskalks-stafven i sin hand. Dessförinnan skulle de eröfra Rhain och Landsberg, rensa Donaus stränder, storma Kaufbeuren, belägra Kempten och utkämpa det stora slaget vid Nördlingen, der Munros regemente blef bokstafligen nedhugget, så att endast ett kompagni bland tolf öfverlefde slaget, detta dock segrande.

En månad sedan Hepburn lemnat honom, stupade den store Gustaf Adolf. Utmattade af oupphörliga mödor och besvärligheter samt minskade till antal, hade Gröna Brigadens regementen blifvit beordrade till Baiern, för att der inkvarteras och återhemta sig; och före deras afmarsch tackade konungen dem för deras tjänster och deras tapperhet vid alla tillfällen samt inryckte sedan i Sachsen, der han stupade den 6 November 1632, i en ny drabbning nära Leipzig, på slätterna vid Lützen. Det är märkvärdigt nog, att detta olyckliga tillfälle var det första, då han hade inlåtit sig i batalj med fienden, utan massan af sina Skottska trupper.

Han fick fem sår och blef skjuten genom hufvudet. Med honom begrofvos Kurfurst Fredriks för-

hoppningar; han fann nu, att Böhmiska thronen för alltid var förlorad för honom, och dog kort derpå af sorg. Gustaf Adolfs blodiga lifrock förvaras i Wiens arsenal, och hans silfverbeslagna rustning hänger i Dresdens rustkammare.

Hans svärd, hvilket man med anledning af hans många segrar trodde vara förtrolladt, sades hafva i adertonde seklet varit att se i S:t Machars frimurarelöge i Aberdeen; men ett annat visas i Stockholm och ett tredje i Wien. Hans stora sporrar, som voro rikt prydda och förgyllda, förvaras nu i Skottska Antiqvitetsmuseum i Edinburgh.

»Jag har meddelat, att jag lofvat Lord Buchan en antiqvitet för er samling», säger Sir G. Colquhoun i ett bref till sekreteraren, dateradt den 8 Juli 1761. »Jag skickar härmed ett par märkvärdiga sporrar, som togos från Konung Gustaf Adolf, när han låg skjuten på slagfältet, af Öfverste Hugh Somerville, en Skottsk adelsman och hans adjutant.»

Tjugondefemte Kapitlet.

HEPBURN MARÉCHAL-DE-CAMP.

På hösten 1632 ankom Hepburn med Markis Hamilton, Kapten Masham och några andra lycksriddare, som öfvergifvit de Tyska krigen, till London, som (i stället för sin stora och tunga dôme) då hade att uppvisa S:t Paulskyrkans fyrkantiga Götiska torn, nu nyligen repareradt efter första branden 1561, och samma breda ståtliga flod som nu, ehuru med den präktiga bro, på

hvars bröstvärn Wallace's, Frazer's, Seton's och några Skottska hjeltars hufvuden förvittrat i sol och vind.

Konung Carl mottog Markisen, som var en af hans gunstlingar, med den största bevågenhet en furste kunde visa en undersåte, och likaledes den ridderliga Hepburn, hvars bragder han hade hört mycket lofordas. S:t James-palatset, der i föregående November månad konungens dotter Maria hade blifvit född, var sannolikt det ställe, der markisen föreställde Hepburn för honom.

»Vid sin ankomst till hofvet», säger Brittiska arméens historieskrifvare, »blef han slagen till riddare; hans rykte hade föregått honom»; det kan dock med säkerhet bevisas, att han erhöll sina sporrar strax han hade inträdt i Gustaf Adolfs tjenst, ehuru det är ovisst, om han undfick dem af denna konungs hand eller genom öppet bref från Konung Carl. En annan skriftställare (Hamilton) påstår, att han blef slagen till riddare af konung Jacob; men denna konung dog 1625, och vi hafva visat, att Hepburn icke ankom till London förrän mot slutet af 1632, sju år derefter.

Han synes hafva någon tid bott i Englands hufvudstad och derunder blifvit nära bekant med utgifvaren af det sällsynta arbetet »*The Swedish Intelligencer*», hvari »efter de sannfärdigaste och bäst valda underrättelser den krigiska Konung Gustafs ryktbara värf förtäljas.»

I sitt företal till denna märkvärdiga historia om de Tyska krigen säger utgifvaren (som allmänt tros hafva varit antingen Sir Thomas Roe eller William Watts af Caius College, Cambridge), att han »varit

angelägen om att göra bekantskap med sådana herrar, som varit personligen med i de affärer, dem han omförmäler». Fastän föga poleradt till stilen, är detta arbete intressant, emedan det blifvit hemtadt från samtal, som utgifvaren haft med John Hepburn, Lord Reay och andra Skottska officerare, som tjenat Sveriges konung.

Misshälligheterna mellan Carl I och Englands samt Skottlands folk begynde vid denna tid, och Londons puritaner voro hans uppenbara fiender för det han, i afsigt att göra presterskapet till viljes, hade låtit reparera den till hälften förfallna S:t Paulskyrkan, låtit rifva den gamla S:t Gregoriikyrkan samt undanröja åtskilliga bodar och hus för att få bättre plats till kyrkobyggnader, hvilket allt väckte ett oerhördt skrän mot påfvedömet's vidskepelse, — ty så kallade denna tids okunniga och tanklöst bigotta protestanter reparationen af S:t Pauls vördnadsbjudande tempel. Vid samma tid hade Carl föreslagit en fullständig reparation af den gamla kathedralkyrkan S:t Andrews i Fifeshire, hvilken på det mest barbariska sätt hade blifvit förstörd af Knox och hans anhängare.

Djupt mörker omhöljer Hepburns lefnadshändelser under de få månader han vistades i Britannien; och sålunda är det omöjligt att afgöra, huruvida han besökte sin födelseort Athelstaneford eller icke, förrän han erbjöd konungen i Frankrike sin tjänst — hvilket han synes hafva gjort före slutet af 1632 och innan Konung Carl begaf sig till sin kröning i Skottland. Ty tidigt påföljande året erhöll han af Ludvig XIII befälet öfver ett regemente, sammansatt af åtskilliga

gamla Skottska kompanier, hvilka i någon tid hade tjenat i Frankrikes armée.

Hans nya fullmakt som öfverste är daterad den 26 Januari 1633.

Jesuiten Pater Louis Laguille anför, att Hepburn erhöill rang af maréchal-de-camp vid sin ankomst till Frankrike. Detta embete, som först inrättades af Henrik IV 1593, beklädde innehafvaren med generals rang, så att han lydde närmast under en marskalk af Frankrike. Till hans tjenstebefattning hörde att hafva tillsyn öfver arméens behöriga lägring och inqvartering; att vara närvarande vid alla rörelser, som skulle utföras; att vara den förste, som satt upp på sin häst, och den siste, som lemnade honom. I alla attacker kommenderade han venstra flygeln.

Vid denna tid funnos många Skottska officerare och soldater i Franska hären, hvilken då stod på höjden af sin ridderliga anda och sin militäriska glans. Bland dessa uppräknas: »Sir Andrew Gray, Sir John Seaton, Sir John Foulerton, Grefven af Irvine (Campbell), Sir Patrik Murray, Öfverstarne Erskine, Andrew Lindesay, Mowat, Morison, Thomas Hume, John Forbes, Livingstone, John Leslie» och andra, alla öfverstar af kavalleriet och infanteriet under Ludvig XIII.

När Hepburn ingick i hans tjenst, var Seaton äldsta Skottska officern i densamma; ty han hade redan 1608 varit kapten af Franska gardet.

Långt flera än som i dessa blad kunna uppräknas följde vid denna tid Oriflammen, allt Skottar med hurtigt mod och yngre ättlingar af landets äldsta familjer.

James Campbell, Lord Kintyre (son till Grefven af Argyll), sedermera upphöjd till Grefve af Irvine, kommenderade ett infanteriregemente; Andrew, sedermera Lord Rutherford af Hunthill, kommenderade ett annat. Han blef general-lieutenant och förblef i Fransk tjänst till restaurationen i England.

Från Carl den Stores dagar till Ludvig XIII:s hade Franska trupperna alltid visat hvad de kunde uträtta, när de skickligt anfördes; och vid den tid, då Hepburn kom till Frankrike, hade detta land ett välförtjent företräde framför det öfriga Europa i allt, som till krigskonsten hörde. Ibland de massor af soldater, som utgjorde dess härar vid denna tid, må särskildt nämnas kyrassiererna och bågskyttnarne af Skottska gardet, som alla tillhörde de första familjer i Skottland och voro klädda i hvita rockar samt i präktig halfrustning af polerad stål, — en korps, hvars ursprung var samtidigt med korstågen, och hvars namn är förknippadt med Frankrikes ärofyllaste dagar. De hade rang framför alla Franska trupper och anfördes af Georg Gordon, markis af Huntly, i Frankrike känd under namnet le Marquis de Gourdon. De hade många privilegier och friheter, och med anledning af några ingrepp i desamma gjorde Lord Colville ett besök i Frankrike på konung Jacobs befallning 1623.

År 1643 funnos i rullorna öfver Franska arméen två andra Skottska gardesregementen, nämligen:

»*Regiment des Gardes Ecossoises de treize compagnies, faisant ensemble 1,500 hommes.*

»*Regiment des Gardes Ecossoises de 1,700 hommes, en dix-sept compagnies arrivées d'Ecosse.*»

Samma år hade M. de la Ferte-Imbaut rang af generalbefälhafvare för Skottarne. Bägge dessa korpser förenades sedermera med Hepburns regemente, då det stod under Douglas', grefvens af Dumbarton, befäl. 1635 funnos äfven två Skottska regementen under Öfverstarne Lesly och Ramsay.

De Skottska Gendarmerna buro skarlakansröda, rikt spetsbesatta rockar och utgjorde första korpse i det gamla gendarmeriet. Priset för en kaptensbeställning var 180,000 livres och för en fendriksbeställning 62,000 livres, nära dubbla de summor, som fordrades för liknande platser i någon af de andra korpserna. Patrick Gordon var deras maréchal-de-logis.

Likaledes funnos infanteriregementen, kallade *Vieux Corps*, af hvilka somliga voro bildade redan 1562, med Franska officerare, som då voro utmärkta framför hela kontinentens adel genom sin hederskänsla och sitt mod; och inga trupper i Europa öfvergingo i utseende och hållning de Franska fotgardena, som utgjordes af utvaldt manskap från det egentliga Frankrike och i hvilka ingen utländning, icke ens en inföding från Savoyen eller Elsass, kunde få anställning. Följaktligen egde den största afundsjuka rum mellan dem och Schweizergardena.

Les Mousquetaires bestodo af två kompagnier, uppsatta 1622 och bestående helt och hållet af unga män af ädel börd, öfver hvilka konungen personligen förde befälet. Men kardinal Mazarin ökade dem sedermera med ett tredje kompani som sitt eget personliga garde. Deras kapten var Comte de Treville. Gardets Gendarmcer anfördes af François l'Hôpital, marskalk af Frankrike.

Les Chevaux Légers de la Garde voro en korps af 200 kavaljerer från Navarra, hvilka skröto öfver att de aldrig förlorat en fana eller ett par pukor. De anfördes af Marskalk Schomberg och buro, i likhet med det öfriga lätta kavalleriet, lätt rustning och små pistoler.

Arméen hade fyra generalöfverstar: en för Franska kavalleriet; en annan för Tyska rytteriet; en tredje för Franska infanteriet; en fjerde, Marquis de Coslin, för Schweizarne. Hertigen af Meilleraye var chef öfver artilleriet; och Antonio de Ville, författare till en ypperlig afhandling i fortifikationen, chef för ingenjörerna.

Som hjälptrupper uppsattes dessutom af Ludvig XIII en betydlig styrka halfvilda Kroater och Ungerskt kavalleri, och från dessa trupper härledde sig de öfriga Europeiska härarnas *husarer*. De voro väpnade med lans — ett vapen, som, enligt Montecuculi, är »la reine des armes pour la cavalerie». De dragoner, som först uppsattes af Marskalk Brissac 1600, buro läderrockar med långa skört och öppna hjälmor med jernskenor kring kinderna. Men emedan rustningen ansågs alltför tung, inskränktes den, med undantag för hjälmen, rygg- och bröst-plåtarna samt lår-harnesken, som pikenerarne buro, i allmänhet till det tunga kavalleriet.

Denna tidens kavalleri delades i *Lancierer*, som buro slutna hjälmor, harnesk, buffelläderrockar, skarpa svärd, pistoler, kruthorn och patronkök; *Kyrassierer*, på samma sätt beväpnade; *Arkebusierer*, i läderrockar, med rygg- och bröst-plåtar samt två fot sex tum långa

hakebössor, patronkök och pistoler; vid bössan satt en rem, med hvilken vapnet hängdes kring ryttarens hals, när han var till häst, då han höll sin brinnande lunta och tygeln i venstra handen *).

Somliga bland Franska kavalleriet hade »escopettes», med hvilka man kunde nedskjuta en man på 500 stegs afstånd.

Den civila staben vid hvarje regemente bestod af profoss, skrifvare, chirurg, *fourrier de campement* och proviantmästare.

Ett slag med en trumpinne eller att skickas till *la gallee* (träskålen, d. v. s. uteslutning från bordlaget) voro straff för mindre förseelser bland manskapet; med arkebusering straffades åter brott emot hederns lagar. Om lösa qvinnor upptäcktes i läger eller kvarter, blefvo de risade utanför förposterna, under det trumslagare gingo framför dem och slog sina trummor.

Som öfverste för ett regemente bar Hepburn hvilken rustning, som behagade honom och kunde i den lysande Franska arméen utan anmärkning öfverlemna sig åt det slöseri och den praktlystnad, som var så obchaglig för den enkla Gustaf Adolf. En herremans pansar var denna tid vanligen lätt och blankt polerad, förgylt samt prydt med inläggningar. Ett hvitt sidenskärp bars af de Franska officerarne öfver skuldran, och deras hår hängde i rika lockar öfver axlarna; kragar med dyrbara spetsar lågo utbredda öfver de förgyllda stålkragarna. Deras värjfasten, stöfvelkragar, schabrak och pistolhölster voro fransade med guld eller silfver; och ingenting var mer praktfullt än ett rege-

*) Militarie instruction for the Cavalrie. Cambridge 1632.

mente till häst eller fot, när solen sken på de glittrande rustningarna.

I Frankrike vann Hepburn Kardinalhertigarnes, Richelieu's och la Valettes, vänskap, och han nämnes med mycken aktning i dessa kyrkofurstars brevexling. Den förre nämner honom aldrig utan beundran och högaktning, ofta med vänskaplig tillgifvenhet. De hade många samtal om militäriska och andra ämnen af allmän vigt; ty Richelieu fann behag i Hepburns lifliga samtalston, hans fria sätt och djerfva förslager, eller *chimèrer*, som han kallade dem *). Skottarne stodo af gammalt i största ynnest vid Ludvig XIII:s hof, och konungens bigtfader var Pater Gordon, med tillnamnet Lismoræus, förut föreståndare för Jesuit-collegiet i Toulouse.

Det långvariga vänskapliga förhållandet mellan Skottland och Frankrike var vid denna tid så stadgad genom det gamla förbundet med Robert II och genom många andra ytterligare fördrag, att när Engelsmän reste till Paris, de funno det både för sin beqvämlighet och säkerhet bäst att gifva sig ut för Skottar. Minnet af denna märkvärdiga allians, som tillintetgjordes af Unionen, lefver ännu i Frankrikes södra provinser, der de gamla sederna blifvit mindre förändrade. »Åsynen af Högländs-regementena upplifvade dessa minnen», säger General Stewart af Garth; »och när jag reste genom Gascogne, Languedoc och Provence år 1814, fann jag allmänt, att nämmandet af mitt namn föranledde en åstundan att få veta, huruvida jag var från Skottland, åtföljd af många anmärk-

*) Brevet CX. Richelieu till Chavigny.

ningar rörande den vänskapsfulla förbindelse, som så länge egt rum mellan Frankrike och Skottland, i för-
 ening med ett uttryck af sorg deröfver, att detta gamla
 förhållande blifvit afbrutet.»

Hepburns nya Skottska regemente var betydligt
 öfver 1000 man starkt och utgjordes hufvudsakligast
 af pikenerare, hvilkas hurtiga och stolta hållning man
 länge mindes i Frankrike. »*Stolt som en Skotte*» var
 ett gammalt väl bekant ordspråk bland Fransmännen,
 när de talade om dessa stolta och eldiga lycksriddare.
 En af dessa pikenerare, John Middleton, utmärkte sig
 vid mångfaldiga tillfällen och steg från simpel soldat
 till Grefve af Middleton, general i Skottska kavalleriet,
 ståthållare på Edinburghs slott, samt dog såsom befäl-
 hafvare öfver de Skottska och Engelska trupperna vid
 Tanger 1673. Han ihogkom alltid med stolthet, att
 han i början af sin bana burit piken under den store
 John Hepburn i Elsass och Lothringen.

Tjugondesjette Kapitlet.

INFALLET I LOTHRINGEN ETC.

Under det Tyskland fortfor i samma tillstånd af
 krig och förödelse, hvori Hepburn hade lemnat det,
 beherrskade Richelieu Frankrike med djerf oeh kraftig
 hand. Fruktad af ett parti och hemligen hatad af ett
 annat, höll han regeringstyglarna i trots för dem begge,
 tillintetgjorde alla sammangaddningar för sitt störtande
 samt lät Hertigens af Orleans och enkedrottningens
 ränker återstudsa på dem sjelfva.

För att göra sina tjänster som minister outhärliga för Frankrike och sin herre, beslöt han att inveckla denne i krig med Österrike; — ett steg, som före Gustaf Adolfs bortgång skulle hafva ledt till de mest utomordentliga följder; men emedan kardinalen var stolt och afundsjuk mot den Svenska segervinnaren, undvek han detta steg, tilldess Svenskarnes makt blifvit bruten genom konungens fall vid Lützen och det olyckliga nederlaget vid Nördlingen.

Detta nederlag föranledde hans beslut att genast sätta Ludvig XIII i besittning af Philippsburg och den bördiga provinsen Elsass, med villkor, att Frankrike skulle öppet biträda förbundet emot kejsaren; och Ludvig, änskönt han bar namn af *den rätttrådige*, gaf sitt samtycke till detta steg och handlade, såsom vanligt, under sina gunstlingars inflytelse.

Jacques Nonpar, Marskalk de la Force, öppnade på våren 1634 den nya kampagnen, hvars ändamål var att utvidga Frankrikes område utom Picardie's och Champagne's gränser, under det Hertig Carl af Lothringen, mot hvars besittningar Fransmännen anryckte, uppbragt deröfver att Ludvig nyligen bemäktigat sig någon del af hans länder, slöt sig till kejsarens fana med 800 man till häst och 2000 man till fot samt lemnade garnisoner i alla fästningar bakom sig.

John Hepburn deltog med sitt Skottska regemente i denna expedition, för hvars företagande Richelieu, som ansåg hans råd i militäriska ämnen af högsta värde, hade många sammanträden med honom; kardinalen yttrar i ett af sina bref till La Valette: »Om vi kunde slå Hertigen af Lothringen med de trupper,

som Marskalk de la Force har under sitt befäl på det hållet, så skulle vi kunna använda den ofvannämnda arméen i *den affär*, hvarom Öfverste Hepburn och jag talade på Compiègne. Vi afvakta Sieur Ferriers återkomst, för att få veta, antingen vi måste förstärka Marskalk de la Force blott med kavalleri, eller med kavalleri och fotfolk på en gång.»

För att återställa jernvigten, som blifvit upphäfd genom Gustaf Adolfs död, förklarade Richelieu formligen krig mot Österrike, och en Fransk häröld förkunnade det vid Brüssels portar. Marskalkarne Coligni de Chatillon och de Maillé Brézé ryckte med 20,000 man mot Spanska Nederländerna; en annan här under Marskalk Crecqui ryckte in i Milano; en tredje under Hertigen af Rohan occuperade Veltlin; en fjerde under Hertigen af Sachsen-Weimar tågade mot Rhen; och en femte under den nyssnämnde Marskalk de la Force och den vida berömda Turenne utvecklade sina fanor i den bördiga provinsen Lothringen.

Richelieu ansåg sig sjelf erfaren i krig, emedan han hade haft befäl uti Italien och öfverinseendet vid belägringen af la Rochelle; han sparade derföre inga kostnader för verkställigheten af sina stora förslager. Samtliga dessa härar ställdes på bästa fot; och deras förträffliga utrustning, artilleri, tross, ammunitions-vagnar m. m., öfvergick allt hvad man hitintills hade sett i Frankrike.

Sedan Fransmännen intagit den lilla staden Bitsch, på gränsen af Elsass, med dess citadell, som står på en klippa och ansågs för ointagligt, framryckte de till La Mothe, som kringrändes tidigt i Mars månad 1634,

och der Hepburn snart hade tillfälle att visa sin skicklighet i belägringskonsten. Den unga Markis de Tonnens, Turenne och andra ädlingar, som kommenderade regementen vid denna expedition, voro föga öfver 20 år gamla, och Hepburn, fastän maréchal-de-camp, var endast 36 år.

Denna befästa stad är belägen på spetsen af ett brant berg, den högsta punkt i trakten, och beströk med sina kanoner tre angränsande höjder, så väl som de lägre liggande trakterna. Klipporna voro ogenomträngliga för sappörerna, och vid foten af dem flöt en liten å, som föll i Maas ett stycke nedanför. I likhet med många andra, kallades denna stad för ointaglig. Han hade icke mer än en port, öfver hvilken en rad kanonmynningar gapade. Endast en gata gick genom staden, och den hade icke mer än en kyrka, hvars höga toruspira syntes på långt håll.

De gamla fästningsverken voro i nästan oval form och omgäfvade klipporna; men Lothingarne hade uppfört åtskilliga utanverk, förstärkta genom djupa grafvar och murade skansar. M. d'Ische kommenderade garnisonen, hvilken var talrik och modig, likasom borgerskapet, hvilket samtligen var beväpnadt och tillgifvet Hertig Carl.

Abbé Calmet säger, att Ludvig XIII icke ansåg denna plats nödvändig för att fullborda sina eröfringar, emedan den låg långt aflägsen ifrån de vanliga vägarna, skiljd från hufvudlandet och dessutom var så liten och otillgänglig, att den var lika oduglig till skydd för en retirerande armée som för att der inlägga en stark garnison. Men emedan de kejsrerliga ännu

voro på 50 lieues' afstånd, drogo Hepburn och La Force kring staden en circumvallationslinie, bestående af en skans och bröstvärn af jord, för det dubbla ändamålet att instänga staden och förekomma dess undsättning af fienden, i fall denne skulle anlända tidigt nog dertill. På denna linie befunnos sju batterier med 30 kanoner; och fastän en stormning endast på en punkt var verkställbar, beslöt man att försöka på fyra och lät anlägga fem minor med största svårighet, emedan klippan var hård som diamant.

Staden uppfordrades; men d'Ische vägrade att gifva sig; och sedan marskalken vidtagit alla sina dispositioner, lemnade han, som förutsåg, att försvaret skulle bli långvarigt, Hepburn med hans Skottska regemente, Markis Toneins och Vicomterna Turenne samt Arpajou med deras regementen till att fortsätta belägringen, under det han med hufvudstyrkan trängde längre in i Lothringen.

Hepburn började sina belägringsarbeten mot platsen och led mycket af den oupphörliga kanonaden, som grusade de lösa bröstvärnen och begrof hans dödade och sårade soldater under stora högar af jord samt afbröt fortgången af hans belägringsarbeten, hvilka dessutom ytterligare fördröjdes genom åtskilliga utfall från de belägrade, som nattetid ofta öfverföllu utposterna och arbetarne. Den unga Markis Toneins, marskalkens son, som i spetsen för sitt regemente pikenerare försökt storma en bastion, blef tillbakaslagen med stor förlust; elden från vallarna bortsopade hans soldater tjugtals och kastade dem öfver klipporna i vattnet nedanföre.

Dagen derpå framryckte hans medtäflare, Turenne, med sitt infanteriregemente och angrep samma bastion, under det Hepburn och hela arméén voro uppmärksamma på hans framsteg, till följe af hans stigande anseende. Under moln af rök och med öppet visir förde den tappra Turenne sina soldater till storms, med det dragna svärdet i ena handen och det hvita baneret med silfverliljorna i den andra. Litet imellan uppkommo stora luckor i hans leder genom ofantliga stenar, som störtades ned från vallarna, och hvilka i sitt fall mot klippspetsarna sönderslogos i tusende stycken, som dödade och sårade alla, hvilka vågade nalkas.

Lifvade af föregående dagens korta framgång, kämpade Lothringarne med mod. Men deras bemödanden voro fäfänga; och med glädje såg Hepburn från sina linier det Turenne'ska regementets hjälmur glittra på fiendens verk, dem de angrepo och vunno med svärd och pik; oriflammens svajande tillkännagaf för trupperna nedanföre, att vicomten redan inträngt uti de yttre fästningsverken.

Den 15 Maj skickade Hepburn 80 af sina Skottiska musketerare till en af de tre höjderna nära staden, som till följe af sitt läge satte dem i stånd att beskjuta ett af fiendens verk i flanken. De blefvo dock tappert tillbakaslagna af Kommendanten d'Ische, som skickade två korpser musketerare efter hvarandra, för att drifva dem tillbaka; — en rörelse, hvars resultat han afvaktade från fästningsmurarna. Han gaf äfven tillåtelse åt så många af borgrarne, som ville det, att taga del i denna affär.

Till följe häraf utryckte från en sidoport en stark skara stadsboer, alla försedda med rustningar, men med olika vapen, med svärd, pikar, bössor, bardisaner och pålyxor; modiga genom sitt antal, gjorde de ett ursinnigt anfall mot de 80 af Hepburns regemente. Men de Skottska musketerarne stodo som en mur af stål och sköto med mördande säkerhet, under det de långsamt retirerade med ansigtet vändt mot fienden. Sedan 18 af dem blifvit dödade och sårade, voro de öfriga nödsakade att draga sig tillbaka så fort som möjligt och förföljdes af de uppblåsta borgrarne, tilldess Hepburn skickade en squadron af gendarmeriet, som föll öfver dem med svärdet i hand, nästan alldeles afskar dem och satte Skottarne i stånd att åter förena sig med sitt regemente.

Under dessa operationer dödades kommandanten d'Ische af en muskötkula. Hans son efterträdde honom i befälet; men så tappert hade Hepburn bedrifvit belägringen och hindrat all undsättning, att Lothringarne bragtes i den största nöd och med förtviflan sågo sina hustrur och barn döende af hunger omkring sig.

Sedan Hepburn förlagt sitt regemente vid vallgravven, på ett ställe, der fiendens kanoner icke kunde besvära honom, gjorde Markis Toneins och andra Franska officerare ett liknande försök, men lyckades icke att få någon så väl skyddad ställning; och de belägrade sköto så häftigt, och nedstörtade sådana skurar af kulor, stenar, eldbränder och andra förstöringsmedel, att, sedan de uthärdat der i åtta dagar, de nödsakades draga sina soldater bort derifrån.

Klockan 7 på morgonen den 25 Juli märkte de belägrade ett antal stormstegar i beredskap nära Hepburns post, vid foten af batteriet, hvilket förorsakade dem icke liten oro, emedan de väntade en allmän stormlöpning; och 80 musketerare, som försökte hindra stormningen, blefvo med stor förlust tillbakaslagna af Skottarne.

Då ytterligare motstånd ansågs fåfångt, kapitulerade fästningen den 28 Juli, efter en belägring af nära 5 månader, hvarunder Hepburns regemente förlorat en kapten och en betydlig mängd af manskapet.

I denna belägring utmärkte sig Hepburn och Turenne så mycket genom sin klokhet och tapperhet, att man betraktade deras åtgärder som förnämsta orsaken till platsens intagande, och Kardinal Richelieu lät utnämna den sednare, ehuru han endast var i sitt 23:dje år, till *maréchal-de-camp*. Denna rang var då närmast till den af marskalk af Frankrike; men detta var en upphöjelse, som sårade hans medtäflares, den unge Markis Toneins', högmod och stack dennes afundsjuka, så att han vid åtskilliga tillfällen på ett förnärmande sätt gaf luft åt sin förtrytelse.

Tjugondesjunde Kapitlet.

HEPBURN GÅR ÖFVER RHEN.

I alla Franska arbeten från denna tid skrives Hepburns namn *Hebron*, och någon gång *Esbron*. Pater Daniel uppgifver härtill följande skäl:

»Hepburn», säger han i en skrift om Douglas' regemente, »var en man af utmärkt förtjenst och mycket

älskad af Konungarne Henrik IV och Ludvig XIII. Man kallade honom i Frankrike Hebron, *emedan hans namn Hepburn var svårt att uttala.*» Den vördnadsvärde pater har dock misstagit sig, hvad Henrik IV vidkommer.

Efter La Mothes fall, och sedan ingen annan fästning i Lothringen vidare vågade försvara landets fordna herrar, erhöll Hepburn order att förena sig och samverka med Marskalk de la Force, som med 25,000 man infanteri och 4000 man kavalleri var stadd på marsch mot Tyska gränsen, för att möta kejsrerliga arméen, hvilken beredde sig att intränga i Lothringen.

Till åtlydnad af dessa order gick han, i spetsen för sitt eget och sex andra regementen pikenerare och musketerare, 7 sqvadroner till häst, jemte artilleri, den 19 December öfver Rhen och tågade till Mannheim, der han posterade sig nära floden och staden, hvilken 30 år förut hade blifvit starkt befäst. Men staden låg lägre än Rhen, och trakten var så osund, att verksamma operationer blefvo genast nödvändiga; han utskickade derföre några korpser kavalleri att rekognoscera de kejsrerliga, som voro på väg att förena sig med Prinsens af Carignan, Hertigens af Savoyen broders, trupper.

Sedan han på detta sätt med sin förtrupp hade betryggat passagen öfver Rhen och satt marskalken i stånd att öfvergå denna viktiga flod med hela sin här, framryckte Hepburn med sin kolonn till att undsätta Heidelberg och marscherade genom den sköna Neckardalen, i sigte af Odenwalds med ruiner uppfyllda klippor, som voro betäckta med vingårdar, skogar och fruktträdgårdar, hvilka nu likväl voro nakna och utan löf, ty det var vintertiden. En dags marsch förde ho-

nom till nämnda gamla stad, som är belägen vid Neckars strand och öfverskuggas af det mörka Geissberg. Der försvarade sig en liten garnison af hans gamla vapenbröder, Gustaf Adolfs Svenska veteraner, med beslutssamhet mot en dem vida öfverlägsen styrka Österrikare.

Den ryktbara Kapucinermunken, Pater Josef du Tremblay, åtföljde vanligen Franska hären vid denna tid, inbillade sig ega stor skicklighet i militäriska ämnen och trängde sig ofta in i krigsrådet samt ville der med yttersta sjelfförtroende gifva Frankrikes äldsta och utmärktaste marskalkar sina råd.

Då hären nalkades till Rhen, utkramade han på detta sätt en dag, under det man rastade, sin visdom för Hepburn, och, med en stor karta utbredd framför sig, utpekade han en mängd starkt befästa städer, som han försäkrade med den största lätthet kunna intagas. Stödd mot en fältslanga, med en staf i sin hand och en öppen hjälm på hufvudet, lyssnade Hepburn en stund på den pratsamma Kapucinern, som utpekade fästning på fästning; men derpå yttrade han med ett smålcende:

»Icke så raskt, Pater Josef, ty, tro mig, städer gripas icke med fingerspetsarna» *), — ett svar, som i många år derefter bibehöll sig inom Franska arméén. Denna Kapucinermunk var Kardinal Richelieus spion, vän och tyranniska gunstling — den fruktansvärde Pater Josef, som då kallades »Hans Grå Eminens» och nu utgör en hufvudperson i de Vigny's och Dumas' romaner. Såsom kardinalens hemliga kunskapare höll

*) Denna anekdot berättas eljest om Bernhard af Weimar.

han sträng uppsigt öfver alla de förnämsta ädlingarne och generalerna i hären.

Vintern var, såsom sagdt, inne; bergen voro be-
täckta med snö, och Neckar, uppsvälld af snö och is,
slingrade sin väg fram till Rhen genom dalens klippiga
pass, medan dundret af kanonerna på flodens strand
oupphörligt återskallade mellan Geissbergs ekbeklädda
spetsar och Kaiserstuhls mörkare klippor. Högt och
grått höjde sig på en bergplatå det ståtliga kurfurst-
liga palatset öfver staden, på hvars tätt sammanhopade
tak man kunde hafva kastat en sten från slottets breda
stenlagda terrasser. Enligt Ray, en gammal resebe-
skrivare, var slottet då eller blef det kort derefter
omgifvet med en stark mur och en djup graf. En
inskrift öfver porten innehöll, att det hade blifvit bygd
af Ludvig V 1519; men åtskilliga delar, kallade *En-
gelska Byggnaderna*, hade blifvit tillagda. Dessa hade
blifvit uppförda under uppsigt af samma Elisabeth
Stuart, för hvilken Hepburn och så många Skottska
herrar hade dragit svärdet; och hon hade smakfullt
ordnat dem efter en härlig byggnad i sitt lyckliga
Skottska hem — det gamla palatset vid sjön Linlith-
gow. Heidelbergs slott är nu en bland de mest im-
ponerande ruiner i Europa och intager ett rum i ryk-
tets annaler genom sin fordna härlighet och sitt verlds-
berytade stora vinfat.

Med svärdet i hand bröt Hepburn de kejsarligas
blockad, och efter åtskilliga skarpa fäktningar, i hvilka
han alltid stridde i spetsen för sitt eget regemente och
ådagalade det mest lysande mod, fördref han dem full-
komligt från Neckardalen och undsatte de utmattade

Svenska veteranerna, som, den 23 December, med glädje åt honom öfverlemnade den starka staden och fästningen Heidelberg med alla dess kanoner.

Då Konung Ludvig på detta sätt af sina allierade erhållit denna viktiga post, beordrade han La Force, Brézé och Hepburn att icke lemna Bergstrasse, förrän både Mannheim och Heidelberg voro så väl befästa, som deras belägenhet ville tillåta; och under tiden värfvades ytterligare 150,000 man i Frankrike för nästa fälttåg. Omkostnaderna för kriget voro så oerhörda, att skattkammaren snart uttömdes; och så stora truppmassor tågade bort mot Tyska gränsen, att Paris lemnades öppet och försvarslöst.

Emellertid tågade Marskalk de la Force och Hepburn, om med eller utan order är omöjligt att säga, till Landau, der de förenade sig med Svenska hären under Hertig Bernhard af Sachsen-Weimar, som länge uppehållit sig vid Rhen och hållit Grefvarne Gallas och Mansfeld, två Österrikiska generaler, i schack. Genom traktaten vid riksdagen i Worms *) hade det blifvit beslutet, att Hertig Bernhards trupper skulle tagas i Fransk sold. De bestodo af 4000 man till häst och 7000 man till fot, de sednare nästan idel Skottar. »Detta var en liten här», säger författaren till Richelieus Memoirer, »men det fanns endast tappra och erfarna män i densamma; och officerarne voro alla lycksriddare, som på svärdet allena grundade sitt rykte.»

*) Fördraget mellan Hertig Bernhard och Frankrike afslöts i S:t Germain en Laye, d. 17 Okt. 1635. I Worms utnämndes Hertig Bernhard till Heilbronner-konventets generalissimus.

Dessa veteraner voro kvarlevvorna af de 13 tappra Skottska regementen, som så länge hade tjenat Gústaf Adolf, och bland dem funnos alla de ännu lefvande af Gröna Brigaden (Ramsays och Munros regementen, det sednare, såsom sagdt, reduceradt till ett kompani efter slaget vid Nördlingen) och Hepburns egen korps, som hade tjenat med honom två gånger i Böhmen. Alla helsade med glädje sin gamla befälhafvare, slående Skottska marschen, då han nalkades, under det ett döfvande helsningsrop skallade genom de solbrända lederna, och den sista öfverlevande piparen af Mackays Högländare blåste ett ljudande välkommen; som de alla önskade taga tienst under honom i Frankrike, införlivades de alla i en korps, som framgent skulle bära namn af *Hepburns Regemente*.

Detta bestod af 3 regementsofficerare, nämligen öfversten, Öfverstlieutenant Munro och Major Patrik Monteith; 45 kaptener; 1 kaptenlieutenant; 45 lieutenanter; 48 fändrikar; 4 fältskärer; 6 adjutanter; 2 prester; 1 tambour-major; 1 pipare; 88 sergeanter; 288 korporaler; 96 trumslagare och 48 kompanier, bestående af 150 musketerare och pikenerare hvarterera, utgörande tillhopa 8316 man och bildande, när deras erfarenhet och tapperhet, anda, hållning och lysande utrustning tagas i betraktande, ett af de vackraste regementen, som någonsin utvecklat sina fanor i slagordning. Det sammanfattade i sig många andra korpser: Sir Andrew Grays Böhmiska skara, alla Gústaf Adolfs Skottska regementen, till och med de Franska konungarnes Skottska Bågskyttgarde, till hvilken korps många bland dess officerare hörde.

Detta regemente erhöill af Ludvig XIII första rummet bland alla dem, som nu nybildades. »Konungen har beviljat Öfverste Hepburn Metternichs lösen», säger Richelieu i ett bref till Kardinal La Valette, »och åt hans regemente rang framför alla de nya af 20 kompanier, som blifvit uppsatta.»

Åtskilliga Skottska officerare kvarstodnade ännu i Sveriges tjenst; men Fältmarskalk Leslie lemnade Drottning Christinas här tvänne år efter denna tid. På Melvillehouse i Fifeshire förvaras ännu ett dokument, kalladt: »Pass, under Konung Carls signet och underskrift, för Sir Alexander Leslie af Balgonie, *Equus Auratus*, gifvet Westminster den 20 Mars 1637», genom hvilket den gamla presbyterianska krigaren bebyggade sig en säker hemfärd, för att draga sitt svärd mot samma monarch, som beviljat honom passet. Många, som aldrig återvände till Skottland, uppnådde de högsta värdigheter i sitt nya fädernesland. Den förnämste bland dessa var Fältmarskalken Sir Robert Douglas, af huset Whittinghame i Öst-Lothian, som blef Svenskt riksråd och dog den 14 Juni 1662 i Stockholm, der han blef högtidligt jordad samt följdes till grafven af drottningen och hofvet. Hans begrafning beskrifves såsom ytterst präktig: hans rustning bars på sammetskyanden, tillika med 100 standarer, tagna af hans brigad i fält, hvardera buret af en svartklädd officer. Liktalet varade i tre timmar; och när liket nedsänktes i grifthvalfvet, lossades 120 skott i tvenne omgångar, och alla trupper, som hade åtföljt begrafnings-processionen, lossade äfven tvenne salvor.

Han var en bland de sista då lefvande af Gustaf Adolfs Skottska veteraner.

Tjugondeåttonde Kapitlet.

HEPBURNS REGEMENTE.

Emedan den starkaste tillgifvenhet egde rum emellan denna korps och dess anförare, som hade varit sina krigares kamrat i alla Trettioåra-krigets mödor och faror, och emedan han var utmärkt framför alla andra officerare i Frankrike genom sin ridderliga djerfhet och beslutsamhet, kunde Konung Ludvig och hans hof af honom vänta de största bragder. Dessa förhoppningar blefvo icke heller svikna, och det skulle behövas hela volumer för att berätta alla de prof af tapperhet och mod, som Skottarne ådagalade under det nya fälttåget i Tyskland.

Den ryktbara Kardinal La Valette öfvertog högsta befälet 1635, ungefär vid samma tid då Marskalk Châtillon spelade mästare i Luxemburg och nedhögg 16,000 Spaniorer under Prins Thomas' af Carignan befäl med förlust af endast 50 man, enligt en berättelse; af 60 ryttare och 200 man till fot enligt en annan.

Detta århundrade såg tre kardinaler af det heliga kollegiet, Richelieu, Sourdis och La Valette, iklädda rustning och tågande, med svärdet i hand, i spetsen för sina trupper.

De största förberedelser vidtogos af den förstnämnda bland dessa ministrar för att föra kriget med kraft, och Hepburns namn nämnes alltid med ära.

»Den 20 i denna månad», säger kardinalen i ett af sina bref till La Valette, »skola Angoulême och de la Force bli förstärkta med Matignons kavalleriregemente och öfver 2500 man. Dessutom skola vi vid Langres hafva en korps af 800 man till häst och 1000 dragoner, för att förebygga all skada från fienden på denna sida. Värffningarne i Schweiz äro fullbordade. Såsom jag redan sagt, hålla vi på att uppsätta 20 regementen till fot och 4 till häst; och dessutom skola vi anskaffa 2000 man af det nya kavalleri, hvarom ni skrivit till mig. De skola bära ett harnesk, en hjälm, som skall skydda kinder och näsa, karbin och pistol; och jag tror, att vi skola kalla dem Ungerska kavalleriet, såframt icke Monsieur Hebron ger oss ett bättre namn. Det är ingen fråga om att vi icke skola få trupper nog; hela svårigheten blir att använda dem väl. Försök skola göras på en sida att slå tillbaka Hertigen af Lothringen. Hvad er vidkommer, min herre, tviflar jag icke, att ni skall göra hvad möjligt är. Konungen har icke befallt hvad ni skall uträtta, utan har så god tanke om er klokhet och ert goda förhållande, att han låter er handla som ni sjelf finner bäst; ty han vet, att ni med omsorg skall väga allt, innan ni tager ert sista beslut.»

I September skulle Ludvig sjelf gå i fält, för att understödja kardinalen i spetsen för 15,000 man till fot; men i stället tågade han mot Lothringen, för att med kraft föra kriget mot Hertig Carl.

Idkeliga tvister egde rum emellan Hepburns regemente och regementet Picardie, hvilket fördes af Grefve Ludvig de Bethune.

Det sistnämnda regementet var uppsatt 1562 och var det äldsta i Frankrike, hvarföre det gerna vid alla tillfällen sökte erhålla företrädet framför Hepburns regemente, hvilket såsom införlifvadt med en del af Skottska Bågskyttgardet, som ledde sitt ursprung från S:t Ludvigs och det åttonde korstågets dagar, ansåg sig ega rätt till vissa obestriddliga militäriska utmärkelser. Regimentet Picardie behandlade dessa anspråk med åtlöje, såsom skäligen öfverspända, och gaf Hepburns korps binamnet *Pontii Pilati livvakt*, hvilket namn regementet Royal Scots behåller ännu i dag.

Vid ett tillfälle, efter en skarp tvist rörande någon hederspunkt, yttrade en Skottsk officer vid Hepburns regemente skrattande till en officer vid regementet Picardie:

»Ni måste hafva misstagit er, herre; ty hade vi varit Pontii Pilati livvakt och gjort vår skyldighet vid den Heliga Grafven, så skulle aldrig den Heliga Lekamen hafva lemnat densamma»; — han ville dermed låta förstå, att de Skottska soldaterna icke skulle hafva somnat på sina poster, hvilket de af regementet Picardie låtit komma sig till last.

Frankrike hade hvarken fördel eller ära deraf, att Kardinal La Valette ställdes i spetsen för en här; och ingen affär motsvarade de stora anstalter han vidtagit, ehuru han hade både Hepburn och Turenne med sig.

Den gamla och erfarna Österrikiska generalen Galas hade tagit sitt högquarter i Worms, hvarifrån han dagligen utsände truppafdelningar att förhärja landet och öfverraska de städer, som innehades af Ludvig XIII:s allierade, Svenskarne. Mansfeld blokerade Mainz, och

Gallas stormade den befästa staden Kaiserslautern, der den odödlige Gustaf Adolfs gamla gula brigad stupade till sista man i försvaret, innan Hertigen af Weimar kunde undsätta den. Härpå omringade han Zweibrücken; men emedan Weimars armée vid denna tid blifvit förstärkt af La Valette med 18,000 man, bland dem Hepburns starka regemente eller division, nödsakades den kejsrerliga generalen snart att afstå ifrån sitt företag.

Gallas och Mansfelds förenade styrka utgjorde 12,000 man till häst och 15,000 till fot; och eftersom Hertigen af Lothringen nalkades att förena sig med dem, fruktade man, att han skulle inbryta i Frankrike samt med eld och svärd hämnas sitt fördrifvande. Hertigen af Weimar och La Valette gjorde allt hvad de förmådde till att uppehålla fienden, och det betraktades denna tid som någonting märkvärdigt att se en protestantisk soldat och en kardinal, bägge i krigisk rustning, rida vid hvarandras sida under samma fana. Imellertid hade Hertigen af Lothringen undfått under rättelse, att Hepburn och La Valette med en escort af 500 man utvaldt kavalleri på en mindre besökt väg transporterade krigskassan, och han gjorde ett djerft försök att afskära dem på deras marsch. De hade dock erhållit någon vink om hans planer och undkommo lyckligt genom en forcerad marsch; innan hertigen hunnit fram, hade Hepburn och kardinalen med sin betäckning och sin skatt redan passerat förbi.

Genom sitt öfverlägsna antal var Gallas i stånd att vidtaga sådana åtgärder, att kardinalen och hans båda fältmarskalkar hvarken kunde furagera med säker-

het, ej heller angripa honom med någon utsigt till framgång. Deras konvojer uppsnappades, och Franska trupperna bragtes i största nöd. De nödgades lefva af rötter och örter, som de samlade i byarna, och att fodra sina hästar med fallna löf af träden, under det sjukdom och feber härjade i deras leder, och oupphörliga utfall af det Tyska ryttériet och de lätt beväpnade Kroaterna icke lemnade dem ett ögonblicks ro eller hvila.

Vid byn Fresche angrep Hertigen af Lothringen oväntadt Hepburns och Turennes trupper, och en ursinnig strid uppstod.

Under det hufvudstyrkan manligt kämpade med hertigens nyss värfvade manskap, förde Hepburn på en omväg 200 af sina Skottska musketerare till en höjd på deras venstra flank, medan Orthe, en tapper kapten i Turennes regemente, visade sig med 100 andra till höger om dem; bägge på en gång angrepo dem nu med en korseld, som genast bragte Lothringarne i oordning. För att förstärka verkningen af denna musköterield, gaf Hepburn order att gå dem närmare på lifvet; och nu störtade de tre hundrade Skottarne och Fransmännen så häftigt öfver Lothringarne med muskötkolfvarna, att fienden skingrades i ögonblicket.

Sjukdom och hungersnöd tvungo omsider kardinalen att gifva vika; men ett påfund af Hertig Bernhard räddade honom från förstöring och satte hans soldater i stånd att utföra ett hastigare återtåg. Han uppbrände först sitt bagage; Hepburn och andra officerare följde genast efterdömet; kanonerna demonterades och nedgräfdes hemligen, och sedan man på detta

sätt gjort sig fri från allt, som kunde förorsaka uppehåll, började arméen sin reträtt till S:t Avend, der en af dess garnisoner låg. Men Gallas upphann hären tvänne gånger och nödgade den att söka den vildare bergsvägen till Vaudrevagne (Walderfingen), en stad, som hade lidit svårt under detta långvariga krig. Arméen passerade Rhen vid Bingen på en båtbygga och marscherade med yttersta hastighet; men fienden var den alltid i ryggen. Hepburn hade den farligaste posten och förde eftertruppen; mången förtviflad strid levererades af hans oförskräckta Skottar mot de uppblåsta Österrikarne. »De kämpade i åtta dagar nästan utan afbrott, och de vägar, på hvilka de retirerade, fuktades mer af fiendens blod än af deras eget.»

Utan föda, utan att våga göra halt och besvärade af sina vapen och sin packning samt lidande af alla de missöden, som åtfölja nöd och öfverdrifna ansträngningar, genomvandrade de nedslagna Franska trupperna traktens obanade skogar och berg, förföljda af de kejsrliga, som öfversvämmade hela landet. En del af hären, förnämligast Hepburns veteraner, marscherade med större ordning och fasthet; men andra funnos, som försökte gäcka sina officerares vaksamhet och sjelfmant närmade sig till fienden, på det de åtminstone måtte få sin hunger stillad, i fall de gjordes till krigsfångar, eller ock få sina lidanden ändade genom döden.

Under denna olyckliga tid voro Hepburn och den adle Henri de la Tour d'Auvergne lika utmärkta för det sätt, hvarpå de tröstade och uppmuntrade de öfvergifna, sjuka och utmattade, som för det mod och den bestämdhet, hvarmed de dämpade myteriet och oord-

ningen. Ett antal sjuka och sårade, som fördes på trossvagnarna, öfvergafs omsider på vägen, till rof för vargar, örnar eller *dödens jagt*, en skara qvinnor, som vanligen följde arméen likt en flock gamar, för att plundra de döda och sårade, och under hvilkas knifvar och dolkar många omkommo. Man anmärkte allmänt, att bland alla trupperna inga ledo mindre under denna förfärliga reträtt än de modiga Skottarne i Hepburns regemente.

Sedan de marscherat dag och natt utan ett ögonblicks hvila, anföllos de omsider, af hvarjehanda orsaker förminskade till blott 16,000 man, af Gallas, som, i spetsen för 9000 man Österrikiskt kavalleri uti hastiga marscher ryckt igenom hertigdömet Zweibrücken, passerat Saar, inträngt i Lothringen, och väntade på Fransmännen vid höjderna mellan Vaudrevagne och Boulai.

Der, i ett trångt pass mellan de skogbevexta bergen, stod en långvarig och förtviflad drabbning. Hepburn och hans Skottar ådagalade en tapperhet, som ökades till förtviflan genom deras farliga belägenhet; de hade skickligt posterat sig mellan de branta klippor, som hängde öfver passet, och härigenom blef den eld, hvarmed de öfverhöljde de Österrikiska lederna, så mördande, att Gallas' pansarklädda ryttare nödgades retirera, lemnande bergsstigen milslångt beströdd med dödade och sårade män och hästar, öfver hvilka de flyende trupperna måste taga sig väg.

Härpå tågade Fransmännen och Skottarne till Pont-à-Mousson, under det Gallas, sedan han dragit till sig sin hufvudstyrka, lägrade sig nära Zagermunde, färdig att förena sig med Hertigen af Lothringen.

Den sednare hade åter satt sig i besittning af åtskilliga sitt hertigdömes slott och städer och blifvit förstärkt med en betydlig Österrikisk styrka under Johan von Werth. Deras förening med Gallas gjorde dem starka nog att kunna återintaga hela Lothringen och öfvervintra inom Frankrikes gränser, om de så funne för godt. Den största oro rådde i Paris; nya krigsråd höllos och värfvandet af en ny armée anbefalldes. På detta sätt befann sig Hepburns vän, den store Richelieu, på sjelfva branten af förderf, ty den krigets flod, som han för Frankrikes ära och förstoring vältat öfver Lothringen, hade störtat öfver honom tillbaka; och så slutades, midt under tvifvel och fruktan, året 1635.

Tjugondenionde Kapitlet.

SAVERNE BELÄGRAS. — HEPBURNS SISTA DAGAR.

Läsaren skulle kanhända tröttna, om vi skulle berätta de många lysande affärer, i hvilka Hepburn och hans soldater utmärkte sig på våren 1636, under det de tjenade i Lothringen med hären under Hertig Bernhard af Weimar; men så utmärkta voro hans bragder, hans tapperhet som soldat och hans skicklighet som befälhafvare, att Ludvig XIII befallde, att diplom som Marskalk af Frankrike skulle utfärdas för *Chevalier d'Hebron*, som han kallades vid hofvet i Versailles.

Hertigen af Lothringen Carl IV, mot hvilken Hepburn kämpade, var en tapper och ädel furste; och ehuru han i sin ungdom varit bestämd för kyrkan samt varit Coadjutor i Toul, hade han dock, sedan han utbytt

biskopsmössan mot hjälmen och äktat sin kusin, den sköna prinsessan Nicola, kämpat vid Prag och skördat anseende såsom en af sin tids bästa generaler.

På sommaren 1636 begynde kriget ånyo med nytt eftertryck. Spaniorerna flyttade kriget till Picardie och intogo La Chapelle med flera städer samt spridde förskräckelse ända till portarne af Paris. Men Richelieus vaksamhet och skicklighet uppsatte emellertid snart 52,000 man, af hvilka alla dessa platser åter intogos.

Kardinalen vidtog alla mått och steg att försäkra sig om framgång i det nya fälttåget, och efter täta öfverläggningar i saken med Hepburn och La Valette, slöt han ett fördrag med Hertig Bernhard, i hvilket det bestämdes, att han mot årliga subsidier skulle till Frankrikes tjänst hålla 18,000 man, öfver hvilka han skulle föra befälet såsom öfverfältherre öfver de Tyska trupper, hvilkas furstar voro förbundna med Ludvig emot Kejsaren. Han skulle ock svärja trohetsed åt den förre, hvilken åter å sin sida ville till honom afstå den sköna provinsen Elsass.

Genast efter afslutandet af detta fördrag, slöto sig Hepburn (som ännu icke fått sitt marskalksdiplom från Paris), med sitt Skottska regemente af 8000 man, och Kardinal La Valette med en korps Franska trupper till Hertig Bernhard. Den olyckliga utgången af det sista fälttåget hade så nedslagit kardinalen, att han skulle helt och hållet hafva afstått från krigsycket, om icke Richelieu förmått honom att taga befälet öfver hären; och han öppnade det nya fälttåget med belägrandet af Saverne, som blifvit förloradt i slutet af föregående året. Platsen försvarades hårdnackadt, emedan garni-

sonen dagligen väntade undsättning af Gallas, som gifvit kommandanten löfte derom.

Detta ställe blef skådeplatsen för den tappra Hepburns sista bragd.

Understödda af hans välkända skicklighet, förde La Valette och Bernhard belägringen under hans ögon och med hans råd; och på detta sätt var staden kringränd tidigt i Maj månad.

Staden Saverne eller Elsass-Zabern ligger mellan valnötskogar vid stranden af en i Rhen utfallande flod. Ett starkt slott, som i fordna dagar varit biskoparnes i Strasburg residens, på spetsen af en brant och hög klippa, försvarade staden. Enda vägen till detta citadell var en trång stig, huggen genom hårda klippan af de fordna biskoparnes vasaller. Denna stig var dessutom brant och otillgänglig samt beströks af artilleriet från de starka fästningsvallarna öfver densamma.

Garnisonen var tapper, talrik och modig, så att man kunde vänta ett kraftigt motstånd; och när platsen väl var omringad af La Valette, gaf ett dröjsmål i operationerna, föranledt genom inväntandet af Franska artilleriet, de belägrade tid att sätta staden i bästa möjliga försvarstillstånd.

Vid artilleriets ankomst begynde fiendtligheterna på två punkter; Hepburn och kardinalen angrepo på ena sidan, och Hertig Bernhard på den andra.

Den 9 Juni hade den sistnämde batterier skjutit brèche i stadsmuren, och de Franska, Skottska och Tyska regementena framryckte nu till allmän stormning.

Det var en klar sommardag. Ehuru i norra Frankrike, var vädret serdeles varmt, och solen sken klart på *les enfans perdus'* polerade hjälmor och pikspetsar, under det de framryckte öfver det fallna murverket mot brèchen. Kolonn efter kolonn ryckte framåt, under det täta muskötsalvor oupphörligt lossades från eftertruppen och besvarade den ännu mer mördande eld, som utgöt sig öfver deras leder från hvarje vinkel af fästningsverken.

I mängd föllo de döda och i ännu större mängd de sårade på båda sidorna, tills de vid sjelfva brèchen möttes af kommandanten och hans tungt beväpnade Tyskar, då de anfallandes väg stängdes, och en mördande strid uppkom. Ingenting hördes för en stund, säger ett ögonvittne, annat än klangen af svärd och Bardisaner, jemte de tyngre slagen af muskötkolfvarna mot harnesken och hjälmarna, bland hvilka Hepburns, Turennes och Grefve Johans af Hanau höga fjäderbuskar svajade i de främsta lederna; segervinnarnes glädjehrop, de döendes jemmer, knallarne af gevär och pistoler, i förening med det dofvare dånet från artilleriet, syntes blott ännu mer väcka raseriet hos de angripande, som mellan lik, ruiner, krutrök och en skog af pikar gingo blindt på, tills hela kompanier nedstörtades från brèchen, spetsades på sina kamraters vapen eller krossades mot klipporna nedinunder.

Striden fortfor i tre timmar, tills de belägrades mod, i förening med nattens annalkande, omsider tvang kardinalens trupper till reträtt. De kvarlemnade 400 döda och döende, jemte åtskilliga officerare af rang —

bland hvilka den förnämste, Grefve Johan af Hanau, fanns skjuten genom hufvudet.

Två dagar därefter försöktes en ny stormning med lika liten framgång, och sedan en tredje, som äfven blef tillbakaslagen efter den gräsligaste blodsutgjutelse på ömse sidor.

Oaktadt kommandantens försäkningar om undsättning af Gallas, fruktade många officerare och soldater af garnisonen, som lemnat Sveriges här och tagit tjänst under kejsaren, att bli straffade som desertörer, så framt de skulle falla i sina gamla befälhafvares, Hepburns och Hertig Bernhards, händer och i följd af denna fruktan gjorde de äfven ett förtvifladt försök att komma ut ur staden genom en bakport; de upptäcktes af Skottarne i Hepburns regemente och blefvo tillbakaslagna vid försöket samt förlorade 30 dödade och 20 tillfångatagna.

Förbittrade öfver ett så envist motstånd, läto Hepburn och La Valette elden från sina batterier fördubblas, och alla medel vidtogos att bereda framgång åt nästa stormning.

»Under denna mellantid», säger Pater Louis Laguille, »hade Franska hären sorgen att förlora Öfverste Hepburn, en officer af stor erfarenhet, som, efter lång tjenstgöring i Sverige, nyligen hade öfvergått i Fransk tjenst.»

Hepburn hade något förhastadt erbjudit sig att undersöka hufvudbrèchen och närmade sig med sin vanliga köld och oförvägenhet för nära, detta just vid ett tillfälle, då stadens och fästningens starka batterier spelade mot Fransmännens verk med större häftighet än någonsin. En kula från fästningsmurarna, afskjuten

antingen af en slump eller af någon musketerare, hvars uppmärksamhet Hepburns lysande rustning ådragit sig, träffade härunder den sistnämde i halsen på ett ställe, der han icke var skyddad af halskragen; han sjönk från sin häst och bortbars af sina trogna Skottska soldater, af hvilka en del genast skyndade fram till hans bistånd.

Hans fall var signalen till en fjerde allmän stormning.

Törstande efter hämd, framryckte under anförande af den tappra Turenne en stark kolonn Franska och Skottska trupper till samma brèche, vid hvilken Hepburn några minuter förut hade stupat. Med svärdet i hand, gick Turenne främst på den farliga vägen utsatt för en förfärlig kanon- och musköteld, kom han öfver grafven, steg uppför brèchen, och, ehuru han fick sin högra arm krossad, stormade han murarna och införde sina trupper inom staden.

Innan detta var gjort, dog Hepburn, med det välbekanta larmet af en aflägsen strid för sina öron, med sin rustning på, sitt svärd vid sidan, och de vänner han älskade — kamrater i hans Böhmiska krig, i hans Svenska och Baierska triumfer — stående nedslagna och bedröfvade omkring honom. Hans död stämde öfverens med hans lefnad; i de blodbestänkta tranchéerna, med Skottska fanan svajande öfver sitt hufvud och omgifven af döda och sårade, af alla de hemska uppträderna i denna långvariga belägring, uppgaf han sin anda, just som solen gick ned bakom Elsass' berg.

Hans sista ord voro ett rörande uttryck af hans sorg öfver att han skulle begravas så långt borta från den ensliga kyrkogård, der hans förfäders ben hvilade.

Så föll denna tappra krigare, innan stafven och diplomtet, som skulle hafva gjort honom till Fransk marskalk, hunno fram till La Valettes läger. Det var den 21 Juli 1636, och hans ålder var icke mer än 36 eller 38 år. Genast han dött, inberättade kardinalen denna tilldragelse till deras gemensamma vän Richelieu, som mottog brefvet i Charonne, och svarade som följer:

»Jag kan icke tillfyllest uttrycka min sorg öfver Öfverste Hepburns död; jag icke allenast hyste största aktning för hans karakter, utan jag värderade derjemte på det högsta den trohet och det nit, han alltid ådagalade i Hans Majestäts tjenst. Hans förlust har skakat mig så, att jag icke kan tröstas deröfver. Jag sätter icke i fråga det, som ni säger i ert bref, att hans död synnerligen bedröfvat Er sjelf, ty, att säga sanningen, var han ganska nödvändig för oss i sakernas närvarande skick. För att uttrycka huru högt jag värderar honom, har jag velat egna hans minne all den aktning, som står i min magt att egna det; jag har anbefallt förböner för hans själ och bistått hans brorson (Georg Hepburn af Athelstaneford) med allt nödigt, som hade han varit min egen son.

»Hvadhelst vi äro skyldiga hans farbroder, skall på det punktligaste betalas honom. Saverne kostar oss orimligt mycket; men vi måste bära tåligt hvad Gud behagar pålägga.

»Jag finner det ytterst svårt att afgöra», fortfar kardinalen, »hvem jag skall lemna öfverstens regemente, emedan hans äldsta kapten, som är slägt med honom, är Hugennott, och katolikerna enträget begära, att det måtte bortgifvas till någon af deras tro, bland hvilka

vi finna en viss Douglas, som härstammar från en af de förnämsta familjerna i Skottland. Emellertid skall intet beslut fattas i detta hänseende, förrän jag inhemtat ert råd, det jag anhåller, att Ni måtte meddela mig vid första tillfälle.»

Alla författare i Franska krigshistorien slösa sina loford öfver Hepburn såsom en man, hvilken med den mest fulländade skicklighet som anförare förenade soldatens hjeltomod samt alla de goda egenskaper, som kunde göra honom kär för hans kamrater.

»Sålunda slutade en man, som var en bland de bästa officerare Skottland bragt till världen. I fält förgick icke en timme, då han icke var i spetsen för sina soldater; och i hvarje drabbning, hvori han deltog, skall hans namn finnas förenadt med drag af tapperhet och lysande hjeltomod. Han synes hafva varit lika tapper som han var mild och menskelig; han var älskad och högaktad af Gustaf Adolf och äfven af sina vapenbröder, både officerare och soldater; och hans närvaro ingaf mod och tillförsigt hos de käcka Skottar, som kämpade under hans fana.»

Hans död sörjdes djupt af hela hären och hofvet i Frankrike.

Med svärdet, hjälmen, sporrarna och marskalkstafven liggande på kistlocket, fördes hans kvarlevor till staden Toul i Franska Lothringen, der hans Skottska kamrater och släktingar, Georg Hepburn af Athelstaneford och Öfverste Jacob Hepburn af Waughton, jemte de förnämsta ädlingarne och herrarne i Franska arméen, nedsänkte honom i grafven i venstra sidoskeppet af den präktiga katedral, som höjer sig öfver staden;

för att utmärka hans höga militäriska rang, ringde alla klockor, kanonerna dundrade från fästningsmurarna, och de högtidligaste messor lästes af biskopen för hans själs ro.

Och der nedlade de honom, såsom han klagade i sina sista ögonblick, långt borta från hans Skottska hem vid Dirletons gröna kullar.

Sådan var den aktning, Franska hofvet hyste för honom, att många år derefter en minnesvård öfver hans hvilostad upprestes af Ludvig XIV.

Denna minnesstod ses ännu i kyrkan i Toul. På vårdens läses en inskrift, värdig honom, som med rätta ansågs för *»den bästa soldaten i christenheten och följaktligen i världen.»*

BIHANG.

Följande förteckning på de Skottska officerare, som tjänat i Gustaf den Stores här, torde icke sakna sitt intresse. Den är hufvudsakligast hemtad från Munros: »List of the Scottish officers in chief, called officers of the field, that served His Majesty of Sweden, Anno 1632» samt kompletterad ur andra källor.

FÄLTMARSKALKAR.

Sir *Alexander Leslie* af Balgonie, guvernör öfver Östersjöstäderna och befälhafvande i Westphalen, sedermera Earl af Leven.

Sir *Patrick Ruthven*, guvernör i Ulm och på Marienburg, sedermera Earl af Forth, död 1651.

Sir *Robert Douglas*, af Whittinghame, chef för Torstensons venstra flygel vid Jankovitz.

GENERALER.

James, markis af *Hamilton*, halshuggen af Cromwell.

Andrew Rutherford, sedermera Earl af Teviot, stupad vid Tanger 1664.

Sir *James Spence* till Wormiston, död i Svensk tjänst *).

George, Earl af *Crauford-Lindesay*, öfverste för ett Tyskt regemente, dödad af en subaltern, hvilken han slagit med sin käpp; officern frikändes af krigsrätten, men blef fusillerad på »general Leslys» befallning.

GENERAL-LÖJTNANT.

Alexander Forbes, sedan öfverste i den Skottska armée, som inföll i England.

*) Originallet kallar honom »Chancellor of Sweden».

GENERAL-MAJORER.

Lord *Hugh Hamilton*.

Sir *James King*, till Barrocht, sedan Lord Eythen.

Sir *David Drummond*, guvernör i Stettin; död af sina sår som krigsfånge i Gartz.

Sir *James Ramsay*, guvernör i Hanau; död i kejserlig fångenskap uti Dillingen.

John Leslie af Maines.

Thomas Kerr, stupad vid Leipzigs belägring.

Sir *John Ruthven*.

John Renton, dödad vid belägringen af Nowgorod.

William Forbes, — *Bonner*, — *Burdon*, — *William Legge*.

ÖFVERSTAR OCH ÖFVERST-LÖJTNANTER.

Sir *John Hepburn*, död vid Elsass-Zabern 1636. Gröna Brigadens första öfverste.

Robert Munro, Gröna Brigadens andra öfverste, sedan general-major vid Skottska arméen uti Irland; författare till »the Expedition».

Sir *James Lumsden*, Gröna Brigadens tredje öfverste, sedan guvernör i Newcastle.

Stargate.

Sir *James Hepburn* af Waughton, stupad i Lothringen 1637.

Sir *Donald Mackay*, lord *Reay*, död 1649.

Sir *James Ramsay* den Sköne, guvernör i Bristol.

Sir *David Leslie*, sedermera lord *Newark*, Skottsk general-major i slaget vid Worcester.

Ludvig Leslie, sedermera guvernör i Berwick och Teignmouth.

John Leslie af Wardis.

John Leslie, kallad »the omnipotent», — *Alexander Leslie*, son till fältmarskalken, — *Robert Leslie*, — *George Leslie*.

Sir *John Hamilton*, — Sir *Frederik Hamilton*, sedan öfverste under Carl I, — Sir *James Hamilton*, — *Wil-*

liam Hamilton, — *Alexander Hamilton* (kallad *Dear Sandie*), general af artilleriet, — *Hugh Hamilton* af *Deserf*, Svensk friherre 1654.

Sir *John Henderson*, sedermera öfverste i kejsarlig tjenst.
Robert Munro, svarta lairden af *Fowlis*, stupad för en muskötkula i *Ulm* 1638.

John Munro af *Obstell*, — Sir *Hector Munro* (27 stabs-officerare och 11 kapitener med namnet *Munro* funnos i arméen).

Sir *John Ruthven*, — Sir *Francis Ruthven*.

James och *John Seaton*, bröder, den förre öfverste för ett regemente *Svenskar*.

James Seaton, förlorade ett ben utanför *Riga* 1621.

Sir *John Kinninmond* (fyra öfverstar funnos af detta namn).

Sir *Arthur Forbes*, dödad i duell uti *Hamburg*, — *Al. Forbes*, den Skallige, — *Alex. Forbes* (*Finska Forbes*), öfverste för ett *Finskt* regemente, — *John Forbes*, öfvergick sedan till *Ludvig XIII:s* tjenst, — *Potaghee Forbes*; — *John Forbes* af *Tulloch*, stupad vid *Nördlingen* 1634.

Francis, *John* samt bröderna *David* och *John Sinclair*, — *George Sinclair*, stupad vid *passet Kringelen* 1612.

Alexander Lindsay, lord *Spynie*, död 1647, — *Henry Lindsay*, sårad vid *Lützen* 1632, död i *Hamburg* 1639.

Alex. och *John Lindsay*, bröder, — fyra öfverstar med namnet *Cunninghame*.

Alex. Ramsay, guvernör i *Kreutznach*, hertig *Bernhards* af *Weimar* general-quartermästare.

James, *George*, Sir *William* och *Robert Stewart*.

William Baillie, öfverste för ett *Tyskt* regemente.

John Urquhart af *Cromarty*.

Sir *William Gunn*.

William Spence, — *James Spence* d. y.

James Scott, guvernör i *Riga*; öfverste för ett *Finskt* regemente.

Alexander Hay, — Sir *Henry Bruce*, — *James* och *Ed-*

ward Jonstone, — William Troope, — Hugh Somerville, — James Montgomerie m. fl.

M'Dougal (Dewbattel), ofta förblandad med Taupadel. Henderson, kommenderade Skottska infanteri-reserven vid Lützen.

Muster, omnämnd vid belägringen af Riga, tillika med de la Chapelle.

M'Kenzie af Pitscardie, — John Crichton, — John Gordon, — Robert Hanna, — Sir William Lawson af Boghall, — Sir Willian Borthwick, af Johnstone-Burn, — Ludovick Drummond, — Sir James Livingstone af Brighthouse, — Sir William Bellenden, — Thomas Hume af Carrolside, — Robert Lumsden af Bewhanie, — Thomas Thomson, — Sir John Meldrum, — Douglas, — Sandilands, — James Burdon, — Robert Burdon, — Walter Leckie, — Robert Weir, — James Dickson, — James Monipenny, — William Ogilvie, — John Cockburn, — Peter More, — George Colin, — John Nairn, — Alexander Irving, — Herbert Gledstaines, — David Edingtoune, — John Lyall, William Heron, — William Philip, — Liddel, — Armstrong, — Burder, — Finlayson, — Taylor och Cuning af Relugas,

MAJORER.

Francis Sinclair (talrika efterkommande lefva ännu i Sverige).

George Pringle af Balmung, — Patrik Ruthven och David King, bägge stupade vid Nördlingen.

Bothwell, — Sidserf, — Mackenzie, — William Stewart, — William Bruntisfield, — William Sennot, — John Forbes, — David Munro, — William Falconer, — William Keith, — Sanderson, — Mill och Cunninghame,

INNEHÅLL.

	Sid.
KAP. 1. Hepburnerna af Athelstancford	1.
» 2. De Skottska skarorna i Böhmen	7.
» 3. Skottarne i slaget vid Fleurus	16.
» 4. Hepburn tager Svensk tjenst	22.
» 5. Sinclairs nederlag	29.
» 6. Hepburn vid Weichseln	33.
» 7. Landstigningen i Tyskland	38.
» 8. Mackay's regemente undsättes i Rügen- walde	43.
» 9. Gröna Brigaden	48.
» 10. Skottarnes nederlag vid Neu-Branden- burg hämnadt vid Frankfurt	56.
» 11. Landsberg	68.
» 12. Markis Hamiltons trupper	75.
» 13. De Skottska Brigaderna i det stora slaget vid Leipzig, 1631	82.
» 14. Hepburns och Munros vänskap	96.
» 15. Stormningen af Marienburg	100.
» 16. Hepburn försvarar Ochsenfurt	111.
» 17. Skansen vid Rhen	116.
» 18. Skottarne under Munro, Douglas och andra	128.
» 19. Marschen till Baiern och intagandet af Donauwörth	137.
» 20. Hepburn intager ett slott och anför förtrupperna vid Lech	147.

	Sid.
KAP. 21. Hepburn Kommendant i München . . .	155.
» 22. Oenighet mellan Hepburn och Gustaf Adolf	161.
» 23. Altenburg och Alte Veste	171.
» 24. Hepburn lemnar hären	179.
» 25. Hepburn Maréchal-de-camp	189.
» 26. Infallet i Lothringen &c.	193.
» 27. Hepburn går öfver Rhen	200.
» 28. Hepburns regemente	207.
» 29. Saverne belägras. — Hepburns sista dagar	214.
Bihang	223.

+

